

Curtea de la Argeș

Revistă de cultură

Anul II ■ Nr. 11 (12) ■ Noiembrie 2011

Biserica „Sfântul Gheorghe" din Curtea de Argeș (fotografie de Ducu Gheorghiescu)

Din sumar:

Marii înaintași

Gheorghe PĂUN

România este o țară bogată – prin oamenii săi. România este o țară sărăcită – de oamenii săi... Iar *de*-ul de mai devreme indică și actantul și victima...

După ultimul mare război (măcar de-ar fi fost ultimul...), i-am trimis la Aiud sau la Canal, iar pe mulți alții (pe cei care nu s-au „integrat", din convingere sau de nevoie, abdicând adesea de la menirea lor) i-am obligat să plece în lume. Primii au umplut cimitirele, cei de pe urmă au umplut universitățile și bibliotecile Europei. Și câți au fost! Abia acum îi aflăm, când încep să se întoarcă acasă. Ei sau, de cele mai multe ori, doar cărțile/opera lor. Știam de cei Patru Mari, erau prea greu de ignorat, Brâncuși, Eliade, Ionesco, Cioran – fără a-i cultiva cum și cât ar fi trebuit – dar lista lor e nesfârșită. Doar ca idee de cât mai avem de învățat, a se vedea rubrica „Recuperarea diasporei" din revista noastră, a se vedea seria de articole cu aceeași nobilă intenție a dlui Florea Firan din *Scrisul Românesc.*

Oameni-instituții, oameni-conștiință – chiar dacă uneori au avut și ei slăbiciunile lor, ca toți muritorii, îi idealizez cu bună știre – care au scris în mai multe limbi, adesea continuând să scrie și în limba copilăriei, au trăit în mai multe țări, cu precădere în „țara" Exil, în care nu se trăiește deloc ușor, editând cărți și reviste în limba română, purtând spre „satul global" cultura țării care îi refuzase și care îi ascundea prin „fonduri speciale" în loc să se mândrească cu ei. Tot în colțuri încuiate de bibliotecă au ajuns mulți dintre cărturarii interbelici, iar, după *Loviluția* din '89, și cei aflați mai la vedere au avut partea lor de derâdere, cu precădere cei mari, cei care contează. Explice psihosociologii și istoricii – poate specialiștii în diversiuni – de ce s-a întâmplat așa.

Pe la începutul anilor '80 lucram într-un proiect internațional care voia să afle scopurile, procesele și indicatorii dezvoltării și unul dintre sloganurile pe care le-am auzit acolo spunea că „pentru a afla problemele unei societăți, întreabă femeile și artiștii". Poate noi nu am vrut sau nu vrem să ne cunoaștem *problemele.* Marii înaintași au acest obicei, să pună diagnostice, să ne ridice oglinda în față. Mai au și alte deprinderi care-i fac adesea inconfortabili prin comparație: știu multe și bine, scriu mult și bine, când spun ceva nu e vorbă-n vânt, pentru că se sprijină pe o cultură care parcă nu îi e dată oricărui muritor, vorbesc mai mereu despre cuvinte grele, care se pronunță din ce în ce mai cu dificultate, gen *istorie, neam, limbă, patrie, religie, lege,* au lucrat parcă tot timpul (am spus „lucrat", nu „muncit", pentru că ei au făcut totul cu bucurie, departe de starea de trudă impusă), le-a dat Dumnezeu mai mult decât oamenilor de rând iar ei, altruiști, au dat celor din jur. Și dau încă – actualitatea marilor conștiințe naționale este impresionantă. Ajunge să recitim publicistica lui Eminescu pentru a ne dovedi acest lucru.

Ajunge să-l recitim pe Alexandru Ciorănescu, cel care a mai fost prezent în revistă și de la nașterea căruia se împlinesc, în noiembrie, o sută de ani, drept care îi dedicăm numărul de față. Mai mult de o jumătate de secol de exil, la marginea depărtată a continentului, în Insulele Canare, o bibliografie imensă, parte scrisă dintru început sau tradusă și în limba română, parte așteptând să fie citită. Prea puțin cunoscut până în 1989. L-am „întâlnit" pe *don Alejandro* pentru prima dată pe la începutul anilor 2000, la Tarragona, Spania, de față fiind la o reușită teză de doctorat care i se dedica acolo, l-am cunoscut însă mai bine prin scrierile sale citite ulterior. Un savant de un ordin de mărime cu totul special, l-aș alinia celor Patru Mari.

Haideți să-i chemăm aproape pe înaintași! Avem nevoie de ei, sprijiniți de ei avem o șansă în plus să nu ne dizolvăm în „supa globală". Cu ei alături, vom rămâne români, pentru că de la ei putem (re)învăța ce înseamnă *istorie, neam, limbă, patrie, religie, lege.*

Curtea de la Argeș în vizită la Chișinău

În zilele de 12-14 octombrie, o delegație a revistei noastre a fost invitată la Chișinău, pentru a lansa revista în cadrul Târgului de carte organizat de Biblioteca Științifică Centrală „Andrei Lupan” a Academiei de Științe a Republicii Moldova. S-au deplasat peste Prut Gh. Păun, Maria Mona Vâlceanu (Pitești), Florian Copcea (Drobeta-Turnu Severin) și Dan D. Farcaș (București). De organizarea propriu-zisă a lansării s-a ocupat Institutul de Matematică și Informatică al Academiei de Științe a Moldovei, unde Gh. Păun și Dan D. Farcaș au prezentat și câte o conferință de specialitate (calcul membranar și, respectiv, relația dintre teorie și realitate).

La lansare au participat o mulțime de prieteni ai revistei din Chișinău, colaboratori (Silviu Tabac, Vladimir Axionov, Ana-Maria Plămădeală), Petre Guran, directorul Institutului Cultural Român „Mihai Eminescu” din Chișinău, profesori (Constantin Gaindric, Ion Holban etc.), scriitori (Ion Diordiev, Traian Vasilcău) studenți, ziariști. A fost de față și cunoscutul scriitor și luptător pentru românism Nicolae Dabija, redactorul-șef al celebrului săptămânal cultural *Literatura și Arta*, care a numit întâlnirea celor două publicații un veritabil „pod de reviste”, replică peste ani a „podului de flori” de la începutul anilor '90.

Vizita la Chișinău a coincis și cu *Colocviul Internațional Filologia Modernă, Realizări și perspective în context european* (ediția a V-a, 12-13 octombrie), „Reprezentări identitare în discursul lingvistic și literar actual”, la care Florian Copcea și Maria Mona Vâlceanu au prezentat comunicări, precum și cu Zilele Chișinăului (14-16 octombrie).

Au avut loc o mulțime de întâlniri, emoționante și fructuoase pentru revistă, cu o serie de colaboratori de peste Prut, cum ar fi acad. Petru Soltan, acad. Mihai Cimpoi, Svetlana Cojocaru, directorul Institutului de Matematică și Informatică al AȘM, cu viitori colaboratori, precum profesorul Vasile Șoimaru, economist, descendent al neamului Șoimăreștilor, sau profesoara Viorica Țurcanu, istoric.

Pe 13 octombrie a avut loc o vizită la Liceul teoretic „Vasile Anestin” din satul Sărătenii Vechi, unde a fost profesor Boris Vasiliev, deportat la numai 9 ani în Siberia, de unde a evadat în 1946; despre acele vremuri tragice, spre neuitare, aproape octogenarul supraviețuitor al gulagului (este născut în 1932) a scris o impresionantă carte, *Stalin mi-a furat copilăria*, de mare succes în Republica Moldova și despre care vom vorbi și noi în revistă.

Comemorarea Patriarhului Justinian Marina

Patriarhul Justinian Marina s-a născut la 22 februarie 1901, deci cu 110 ani în urmă, în satul Suiești, județul Vâlcea, acum parte a comunei Stănești. La 18 septembrie 2011, o frumoasă ceremonie de reamintire a fost organizată de preotul Ion Iliescu și de scriitoarea Zenovia Zamfir, chiar la biserica din Suiești, splendidă bijuterie de

lemn, ridicată înainte de 1700 în Maramureș si adusă în satul său natal și rectitorită de Patriarh acum 60 de ani. Slujba de pomenire a fost susținută de un sobor de preoți din Vâlcea și din Argeș, în frunte cu ÎPS Calinic, Arhiepiscop al Argeșului și Muscelului, și PS Emilian Lovișteanul, Episcop vicar al Arhiepiscopiei Râmnicului, în prezența ÎPS Gherasim Cristea, Arhiepiscop al Râmnicului. A participat un numeros public, localnici sau vizitatori din Vâlcea și Argeș, oficialități, oameni de cultură, oameni politici. În context, s-a prezentat cartea *Patriarhul Justinian Marina și locurile natale,* culegere de articole îngrijită de Zenovia Zamfir (Ed. Fortuna, Rm. Vâlcea, 2011), iar istoricul George Rotaru a înmânat mai multor personalități un „Hrisov închinat Patriarhului Justinian Marina”, din partea Societății Culturale „Anton Pann”, Cercului de la Râmnic „România – Grădina Maicii Domnului” și Asociației de Vexilologie „Tricolorul”.

Întâlnirea CIC din luna octombrie

Din nou, schimbare de dată: întâlnirea din luna lui Brumărel a avut loc cu o săptămână mai devreme decât e obiceiul Clubului, anume, pe 5 octombrie. Sala „Orfeu” a Centrului de Cultură și Arte „George Topîrceanu” a fost plină, cu oaspeți din comunele vecine, din Pitești, București, Râmnicu Vâlcea (de unde a participat o veritabilă „delegație” de oameni de cultură condusă de Zenovia Zamfir, deja o bună prietenă a CIC). În program, trei cărți – de fapt, trei autori, trei personalități: Horia Bădescu și Mircea Petean au venit de la Cluj-Napoca (mai ales, dar nu numai) cu recentele volume *O noapte cât o mie de nopți* (roman) și, respectiv, *Liniște redusă la tăcere* (haiku), iar regretatul Al. Th. Ionescu a fost prezent prin *Umbra bibliotecii* (culegere de texte de critică literară). Au vorbit despre cărți și despre autorii lor scriitorii Ion C. Ștefan, Augustin Doman, Dumitru M. Ion și Leonid Dragomir, profesorii Constantin Voiculescu și Cezar Bădescu, iar Paula Fulga le-a dăruit oaspeților din Cluj reușite aranjamente florale ikebana.

Redactor-șef: Gheorghe Păun

Redacție: Daniel Gligore, Maria Mona Vâlceanu, Constantin Voiculescu

Colegiu redacțional: Svetlana Cojocaru – director al Institutului de Matematică și Informatică al Academiei de Științe a Moldovei, Chișinău, **Florian Copcea** – scriitor, membru al USR și USM, Drobeta-Turnu Severin, **Ioan Crăciun** – director al Editurii Ars Docendi, București, **Spiridon Cristocea** – director al Muzeului Județean Argeș, Pitești, **Dumitru Augustin Doman** – scriitor, Curtea de Argeș, **Sorin Mazilescu** – director al Centrului Județean Argeș pentru Promovarea Culturii, Pitești, **Marian Nencescu** – redactor-șef al revistei *Biblioteca Bucureștilor*, **Filofteia Pally** – director al Muzeului Viticulturii și Pomiculturii din România, Golești, Argeș, **Octavian Sachelarie** – director al Bibliotecii Județene „Dinicu Golescu”, Pitești, **Adrian Sămărescu** – director editorial al Editurii Tiparg, Pitești, **Ion C. Ștefan** – profesor, membru al USR, București.

CURTEA DE LA ARGEȘ

Revistă lunară de cultură

Apare sub egida Trustului de Presă „Argeș Expres”, director Gavrilă Moise, și a Centrului de Cultură și Arte „George Topîrceanu”, director Cristian Mitrofan, din Curtea de Argeș

Corectură: Radu Gîrjoabă și Cristian Bobi
Tehnoredactare: Elena Baicu

ISSN: 2068-9489

Întreaga răspundere științifică, juridică și morală pentru conținutul articolelor revine autorilor.

Redacția și administrația:
Trustul de Presă „Argeș Expres”
Bulevardul Basarabilor, Nr. 35A
Tel/fax: 0248-722368.
E-mail: curteadelaarges@gmail.com
Website: www.curteadelaarges.ro

Abonamente se pot face la sediul redacției (20 lei/6 luni și 40 lei/12 luni; banii trebuie trimiși în contul SC Argeș Expres Press S.R.L. deschis la Raiffeisen Bank Curtea de Argeș, IBAN: RO83 RZBR 0000 0600 0373 5533), sau prin Poșta Română.

Tiparul: SC ARGEȘUL LIBER SA Pitești

Homo sapiens

Despre fantastic

Horia BĂDESCU

Se pare că fantasticul, ceea ce înţelegem îndeobşte prin fantastic, nu e o ieşire din, ci o intrare în realitate. Fantasticul e un fel de uitat prin gaura cheii într-o cameră ce pare încuiată, interzisă. E suficient ca, în raza privirii noastre, un detaliu să-şi schimbe conturul şi întreaga coerenţă a ansamblului să se spulbere. Dintr-o dată, ne trezim nu în irealitate, ci în realitatea însăşi, cea adevărată. În inima realităţii şi nu a fantasticului, cum credea Caillois. Ori, mai degrabă, în fantastica realitate.

Ne e foarte greu să admitem că viaţa noastră cea de toate zilele se consumă de fapt în irealitate. O irealitate pe care cutumele, obişnuinţele, cultura sau, mă rog, ceea ce ne place să numim astfel şi, nu în ultimul rând, lenea de a gândi ori de a simţi o ţes cu neostenită şi obstinată hărnicie în jurul nostru. O irealitate care ne ocroteşte suficienţa, conformismul, spaima de ceea ce ne-ar putea strica tihna şi tabieturile minţii. Trăim, maturi, în cea mai evidentă irealitate, deşi ne naştem cu fiinţa pregătită pentru fantastica realitate.

Cineva îmi povestea cum, copil fiind, un copil singuratic şi însingurat de indiferenţa a lor săi, ieşea la fereastra camerei în fiecare seară, vorbindu-i îndelung plopului crescut dinaintea acesteia. Seară de seară, săptămână de săptămână, lună de lună, an de an. Spunându-i ale sale toate, tristeţi şi bucurii, spaime şi singurătăţi, ca unui semen. Şi, în ciuda a tot ceea ce ştim despre plopi şi coroana lor, copacului aceluia i-a crescut ori el a întins o ramură până la fereastra copilului. O ramură reală precum realitatea însăşi. Mi se va spune că e imposibil, că ne aflăm în plin fantastic! Eroare! E vorba de cea mai pură realitate.

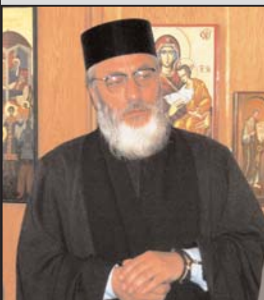
Pot depune mărturie căci am văzut plopul acela şi mâna lui lemnoasă pipăind fereastra şi desigur, cândva, obrazul copilului.

Ne aflăm în fantastic? Nici vorbă! Fantasticul înseamnă „un gol de conexiune", un hiatus logic, iar întâmplarea de mai sus are o indiscutabilă logică.

Ilogic e să spui azi una şi mâine alta. Ilogic e ca imoralitatea să dea lecţii de morală. Ilogic e să-ţi dispreţuieşti limba cu cuvintele acesteia şi fiinţa neamului prin cei ieşiţi dintr-însa. Ilogic e să-i vezi pe cei de-o seamă revoltându-se, cu îndreptăţire, atunci când pe unul dintre ei ***irealitatea*** îl loveşte brutal peste faţă şi tăcând, de neînţeles, ori râzând complice când altuia, tot dintre ei, i se întâmplă acelaşi lucru. Aici, în toate acestea, da, ne aflăm în plin fantastic. Aici fanta prin care privim înlăuntru nu e cea bună. Însă mă îndoiesc că vom avea puterea s-o găsim pe cea adevărată ori că vom şti să vieţuim în inima realităţii, a fantasticei realităţi. Cât despre fantastic? Priviţi-vă seara în oglindă!

Rugăciunea - coloana vertebrală a lumii

ÎPS CALINIC

Numele lui Alexandru Mironescu este puţin sau deloc cunoscut publicului larg. Născut la Tecuci în anul 1903, după studiile efectuate în ţară, Alexandru Mironescu îşi susţine doctoratul la Paris şi se întoarce în 1930 în România, devenind profesor universitar de chimie organică. Om de ştiinţă, aşadar, dar şi scriitor, prefaţat de Panait Istrati şi remarcat de G. Călinescu în bine cunoscuta sa *Istorie a literaturii…*

Când spui om de ştiinţă, te gândeşti aproape automat la o persoană plină de certitudini, formată în duhul pozitivismului, duh al secolelor al XIX-lea şi al XX-lea, adică al convingerii că deţine cheile cunoaşterii. Pentru un astfel de om, totul se reduce la materie, la existenţa terestră şi la nişte „legi" abstracte care ne conduc viaţa în felul analog în care agenţii de circulaţie, cu ajutorul radarelor, dirijează traficul. Atitudinea aceasta, suficientă şi mecanicistă, este astăzi depăşită în ştiinţă, însă ea a guvernat omenirea timp de peste o sută cincizeci de ani. Din ea au izvorât atât materialismul dialectic, cât şi ateismul prigonitor, în ţările comuniste, respectiv, ruperea de Dumnezeu şi de Biserică, în Occident, adică acolo unde s-a şi zămislit stearpa perspectivă ontologică, ale cărei rădăcini coboară până la Renaştere şi trec prin Protestantism şi Iluminism.

A socoti însă că om de ştiinţă şi liber-cugetător (eufemism pentru ateu) sunt noţiuni sinonime este profund eronat. Newton era un credincios îmbisericit, iar Einstein a declarat că teoriile sale ştiinţifice nu pun cu nimic sub semnul întrebării existenţa lui Dumnezeu. Corelarea ştiinţei cu necredinţa este proprie pozitivismului. Deşi s-a format în această zodie neprielnică spiritului, Alexandru Mironescu a fost un credincios autentic, un trăitor ortodox şi a devenit un mărturisitor. El a vorbit, de altfel, într-o carte din 1945, despre *Limitele cunoaşterii ştiinţifice,* după ce, în 1938, tipărise o lucrare intitulată *Spiritul ştiinţific.* Dar Alexandru Mironescu nu ar fi ajuns un trăitor şi un gânditor creştin, aşa cum ni-l înfăţişează manuscrisele rămase în urma lui şi reeditate abia în ultima vreme, dacă nu ar fi frecventat, între 1945-1958, „Rugul aprins" de la Mănăstirea Antim din Bucureşti.

Rugul aprins a fost un centru de comuniune creştin-ortodoxă, care a marcat benefic Biserica noastră în perioada postbelică. A fost locul în care s-au întâlnit, în practica rugăciunii şi a trăirii, cele două elemente constitutive ale Bisericii: mirenii şi clericii. Laicii de la „Rugul aprins" erau intelectuali dornici să afle adevărata cale a Adevărului şi a Vieţii. Între ei s-au prenumărat poeţii Vasile Voiculescu şi Ion Barbu, prozatorul Ion Marin Sadoveanu, arhitectul Constantin Joja. Au venit în atingere cu acest mediu duhovnicesc tinerii, pe atunci, Virgil Cândea şi Alexandru Duţu, care au urmat într-ascuns Institutul Teologic, şi alţi oameni mai puţin cunoscuţi. Sufletul sau organizatorul „Rugului aprins" a fost părintele Benedict Ghiuş, dar l-au frecventat, de asemeni, părintele Sofian Boghiu, părintele Dumitru Stăniloae, ca şi călugării Petroniu Tănase şi Roman Braga, ultimul furnizând recent şi cea mai substanţială relaţie despre acest cerc de comuniune duhovnicească fără precedent la noi şi poate chiar în lumea ortodoxă.

Pentru că este evident că „Rugul aprins" răspundea exigenţelor, provocărilor şi vicleşugurilor lumii moderne. Dar el era, aşa cum cu îndreptăţire arată părintele arhimandrit Roman Braga, şi o formă de rezistenţă spirituală în momentul în care năvălea peste România viforul comunismului. Nu întâmplător, pivotul acestei mişcări duhovniceşti - cred că putem să o numim astfel - a fost un călugăr rus, Ioan Kulîghin, duhovnicul mitropolitului pribeag Nicolae al Rostovului. Mitropolitul refugiat din Rusia Sovietică a murit în primii ani de după război şi îşi doarme somnul de veci pe aleea ierarhilor de la Cernica. Pe când eram stareţul acestei mănăstiri, i-am îngrijit mormântul aflat în apropierea bisericii-paraclis cu hramul Sfântul Lazăr. Ioan Kulîghin, însă, duhovnicul care i-a învăţat pe cei de la „Rugul aprins" rugăciunea autentică, a fost ridicat de poliţia politică sovietică (NKVD) şi deportat în Siberia, unde s-a şi stins la scurt timp. În anii 1958-1959, Securitatea a arestat pe majoritatea celor ce frecventau cercul de la Mănăstirea Antim.

Atunci au intrat în închisoare, în urma unui proces de proporţii, care purta chiar numele de *Lotul Rugului aprins,* părinţii Dumitru Stăniloae, Benedict Ghiuş, Roman Braga, Sofian Boghiu, menţionez numai o parte dintre ei, şi o serie de intelectuali laici, între care profesorul Alexandru Mironescu, care a primit o pedeapsă de douăzeci de ani de închisoare, din care a efectuat cinci. Tot atunci a fost închis şi Vasile Voiculescu. Procesul acesta, soldat cu condamnări de 20-25 de ani de temniţă, era prefaţa la noul val de persecuţii dezlănţuit asupra Bisericii şi la Decretul 410 din 28 octombrie 1959, menit să ne distrugă monahismul. Am recurs la această paranteză, lungă, pentru a arăta care sunt liniile de forţă ale personalităţii profesorului Alexandru Mironescu. Cum spuneam, paginile sale de meditaţii şi reflecţii creştine au apărut, parţial, abia în anii din urmă. M-am gândit să extrag doar pasaje dintr-un tulburător eseu, intitulat „Sine intermissione orate", redactat în anul 1970, aşadar, cu trei ani înaintea morţii.

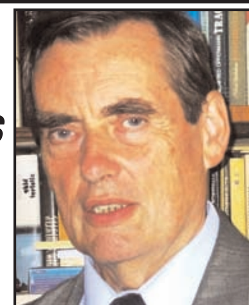
După cinci ani de recluziune, într-o vreme în care comunismul se aşezase temeinic şi părea de neclintit în ţările din Răsăritul Europei, Alexandru Mironescu îşi mărturisea liniştit şi ferm nestrămutata credinţă în Dumnezeu: „Afirm, aşadar, din punctul acesta al vieţii mele, care n-a fost deloc de huzur şi nici măcar comodă, că Dumnezeu - inomabilul, Cel de nenumit, dar partenerul nostru prin Iisus Hristos, Fiul Său - este temeiul, stânca întregii noastre existenţe. La acest nivel, controversa, semnul de întrebare, dialogul dubitativ, înarmat cu zorzoanele alambicului sau ale oricărui rafinament sunt astăzi pentru mine fastidioase, penibile, ridicole şi, în sfârşit, complet neinteresante... Nu-L mai apăr de mult pe Dumnezeu, ci Îl afirm. Îl mărturisesc în măsura în care Îl cunosc în mine; şi de mult nu mă mai scandalizează cei care Îl tăgăduiesc sau Îl nesocotesc" (cf. Al. Mironescu, *Calea inimii*, Bucureşti, 1998, p. 228).

Pentru a ajunge însă la Dumnezeu este imperioasă rugăciunea, arată ferm convins Alexandru Mironescu; titlul eseului său, aşa cum am văzut, nu este decât versiunea latinească a celebrului îndemn paulin: *Rugaţi-vă neîncetat!* În acest text-mărturisire, care se cuvine citit în întregime şi vă îndemn să-l descoperiţi, impresionant prin adevărurile sale, copleşitoare este convingerea că rugăciunea este solidară cu Lumea şi cu existenţa noastră: „Rugăciunea - ca şi Viaţa - este precară şi necontenit ameninţată cu instabilitatea, căci nu se păstrează chiar de la sine un echilibru, o unitate spiritual-naturală. Dar ar fi o mare eroare să credem că această *coloană vertebrală a Lumii*, care este Rugăciunea, este numai închipuire sau că ea a fost exterminată. Cum soarele şi ploaia nu încetează să fie, tot astfel şi rugăciunea este în viaţa lumii, în viaţa noastră *sine intermissione* (neîncetat, n.n.).

De fapt, problema este de *participare*, de participare la binefacerile soarelui şi ale ploii, ca şi la binecuvântata revărsare de har" (op. cit., p. 241).

Asemenea pilde-etalon de trăire creştină şi credincioşie s-ar cuveni reproduse în manualele de religie şi în cursurile de Teologie.

Patul lui Procust

Dan D. FARCAŞ

O poveste antică spune că un individ, pe nume *Procust,* găzduind drumeţi, îi culca într-un pat anume. Şi, ca să-i potrivească patului, celor ce erau mai lungi le scurta picioarele, iar pe cei mai scunzi îi întindea, folosind aparate de tortură...

Am înţeles treptat, de-a lungul practicii mele, că întreaga strădanie omenească de cunoaştere a realităţii repetă, într-un fel, aceste sinistre proceduri. De pildă, atunci când spunem „merele sunt bune de mâncat", desfiinţăm, de fapt, implicit toate deosebirile dintre mere. Această operaţie, care seamănă cu cea prin care Procust egaliza victimele sale, am putea conveni s-o numim *procustizare.*

Nu este vorba doar de o deficienţă omenească. Studiul sistemului nervos al animalelor a pus în evidenţă faptul că orice vietate, atunci când percepe diverse semnale din mediul său, mai întâi clasifică aceste semnale, adică, simplificând niţel lucrurile, „le pune într-o cutie sau alta". Reacţia de răspuns depinde de „cutia" în care a ajuns semnalul. O vietate nu poate astfel cunoaşte realitatea înconjurătoare decât la fineţea acestei clasificări; iar numărul de „cutii" este limitat de capacitatea sistemului nervos al vietăţii, ca şi de cele câteva simţuri ale sale, mărginite şi ele. Prin toate aceste mecanisme are loc un prim nivel de procustizare a imaginii realităţii.

În anumite cazuri, o astfel de clasificare poate deveni aberantă. Am amintit în articolul din luna trecută faptul că pisicuţe, ţinute în prima parte a vieţii într-un mediu în care nu puteau vedea decât dungi verticale sau orizontale, nu au mai fost în stare apoi să înţeleagă din lumea înconjurătoare decât ceea ce aducea a dungi verticale, respectiv orizontale. Ele nu puteau învăţa ceva nou, nu puteau să reţină repere din lumea înconjurătoare, decât dacă aveau legătură cu acele dungi. „Cutiuţele" micilor vietăţi s-au stabilizat la acest nivel, prin ceea ce naturalistul Conrad Lorenz numise „imprinting". Fenomenul există şi în cazul oamenilor, devenind chiar mai sofisticat, suprapunându-se destul de bine cu ceea ce numeam „orbire psihică".

În Canare, plajă şi zăpadă

Cunoaşterea prin ***cuvânt*** realizează un al doilea pas de procustizare. Dacă, pentru lumea neverbală, unii ar putea considera drept o metaforă discutabilă „cutiile" despre care vorbeam mai sus, aceste „cutii" capătă un contur precis în cazul cuvintelor. Încă Aristotel observase că suntem obligaţi să denumim un număr *infinit* de lucruri cu un număr *finit* de cuvinte, de unde rezultă că vom folosi acelaşi cuvânt pentru mai multe lucruri diferite, cu toate neajunsurile care decurg de aici.

Spunând „măr", avem impresia, la prima vedere, că ştim exact despre ce este vorba. Totuşi, cine va putea spune vreodată, exact şi în aşa fel încât toată lumea să fie de acord, din care clipă o floare fecundată devine fructul numit „măr"? Sau, din care clipă mărul, putrezind ori fiind mâncat, încetează să mai merite să poarte acest nume? Dar un măr poate fi mare sau mic, roşu sau galben, copt sau crud ş.a.m.d. Acest raţionament se poate repeta pentru aproape fiecare cuvânt. Aşadar, comunicarea colocvială este, din start, purtătoarea unor erori inerente, datorită faptului că am redus, dintru început, un număr potenţial infinit de fenomene la un număr finit de cazuri standardizate, la fel ca Procust, care „egaliza" oamenii în faimosul său pat.

Procustizarea se accentuează pe măsură ce trecem de la cuvinte particulare la cele mai generale, de pildă, de la „măr" la „fruct", de la „fruct" la „rod".

Erorile care se acumulează astfel afectează, desigur, şi adevărurile pe care le formulăm folosind aceste cuvinte. Cele mai multe erori vor greva deci propoziţiile formate din cuvintele de maximă generalitate, în ciuda faptului că aceste adevăruri, foarte generale, fascinează. Un exemplu pe care îmi place să-l citez în acest sens este maxima „toate sunt una", atribuită lui Protagoras. Un cârcotaş ar putea întreba imediat care sunt definiţiile, la modul *ştiinţific* – nu metaforic, nu poetic – pentru conceptele „toate", „una/unul" etc., după care să vedem dacă respectivul adevăr se verifică în toate cazurile la care ar putea fi aplicat (chiar „toate" sunt „una"? totdeauna? fără nicio excepţie?).

Merită o menţiune faptul că, de cele mai multe ori, un anumit cuvânt înseamnă uşor altceva pentru oameni diferiţi şi chiar pentru un acelaşi om în momente diferite ale vieţii sale; între altele, „hipnoza culturală" îl poate face pe omul nostru „psihic orb" la anumite nuanţe ori înţelesuri. Vorbind o aceeaşi limbă, oamenii au adesea impresia că au priceput corect mesajul care le-a fost adresat, deşi, în fapt, în minţile lor un acelaşi cuvânt se asociază cu experienţe de viaţă diferite. Aceasta duce – în mult mai multe cazuri decât ne-am imagina – la un *dialog între surzi.*

Prin construirea a ceea ce numeam în precedentele mele intervenţii *lumi ideale* se atinge un al treilea nivel de procustizare. De pildă, în lumea ideală a aritmeticii nu mai spun „un măr şi cu un măr fac două mere", ci pur şi simplu 1+1=2. În plus, se acceptă implicit că acest adevăr este *perfect.* În cazul merelor mai puteam discuta dacă este legitim sau nu să amestec mere verzi cu mere roşii ori merele sănătoase cu cele stricate. În cazul aritmeticii, această discuţie dispare. În lumile ideale, în general, obiectele sunt definite perfect şi incontestabil, proprietăţile lor la fel, iar adevărurile se postulează dacă vorbim de principii sau axiome, ori se deduc logic din cele deja acceptate. În ambele cazuri, dacă operaţiile au fost efectuate corect, adevărurile lor nu mai sunt puse sub semnul întrebării.

Ca urmare, la acest nivel, procustizarea realităţii s-a mutat, de la nivelul percepţiilor sau al cuvintelor, la nivelul unor întregi construcţii ideale coerente, în particular, la cel al teoriilor. În patul lui Procust nu mai este băgat doar un măr sau percepţia unui fenomen, ci o întreagă parte de realitate (cu toate însuşirile ei), acea parte la care se referă o anumită teorie.

Platon considera că există o unică lume ideală şi de la ea purcede toată realitatea; iar stufoşenia acesteia se datorează doar unor abateri de la arhetipurile ideale. Am argumentat în altă parte de ce nu se poate susţine acest punct de vedere. Acum mai înţelegem, cu raţionamentele făcute mai sus, că Platon ar fi aprobat întrucâtva acţiunile lui Procust (desigur, nu pe cele criminale), considerând că acesta nu făcea decât să îndrepte lucrurile, să elimine devierile de la idealul primordial.

Viziunea platoniciană a pătruns adânc în mentalitatea noastră, tocmai prin veneraţia pe care o purtăm lumilor ideale. Cred că Procust putea picta cu îndreptăţire pe patul său – ca un soi de „moto" – faimosul „1+1=2". Pe această identitate este clădită, de pildă, toată aritmetica, dar şi toată ştiinţa calculatoarelor, instrumente unilaterale, utilizând doar palierul logico-matematic al cunoaşterii şi care posedă cea mai mare putere şi viteză de procustizare. Fascinaţia lui „1+1=2" a influenţat, în decursul timpului, poate şi subconştient, multe tendinţe nivelatoare, „procustizante", prin care individul devine doar o piesă standardizată, interşanjabilă, dar şi idealul egalităţii dintre oameni (mergând până la iluzia comunistă), ca şi ranchiuna faţă de elite.

Totuşi, aceste procustizări şi-au avut rostul lor. Evoluţia cunoaşterii omeneşti, de la un palier la altul, de la instrumentele tacite la cuvânt, de la cuvânt la propoziţii generale şi de la adevărurile colocviale la cele logice ori matematice, au reprezentat paşi uriaşi, fiecare aducând omenirea la niveluri ale cunoaşterii incomparabile cu cele dinainte.

E drept, de fiecare dată când am trecut pe un palier superior, adevărurile noastre au suferit o „abstractizare", renunţând la „detalii nesemnificative". Prin urmare, fiecare pas de procustizare a constituit o acumulare a erorilor în adecvarea cunoaşterii la realitate. Dar aceste sacrificii s-au justificat, de fiecare dată, prin avantaje importante. Cuvântul este mult mai fidel decât memoria vizuală în fixarea cunoştinţelor, el face posibile judecăţile şi raţionamentele, constituind şi principalul suport pe care se bazează acumularea şi transmiterea informaţiilor, generaţie după generaţie. Adevărurile de mare generalitate se justifică printr-un avantaj mnemotehnic suplimentar, dar şi prin posibilitatea de a deduce cazuri particulare inedite. În cazul lumilor ideale, procustizarea aduce cu ea capacitatea extraordinară a teoriilor de a face previziuni. Acest sacrificiu, prin care imaginea realităţii a fost adusă pe potriva logicii şi matematicii, a constituit piatra de temelie a progresului societăţii în ultimele secole.

Din cele de mai sus putem trage două concluzii importante. Prima priveşte construcţia noilor teorii, în particular „matematizarea" unor domenii. În astfel de situaţii, trebuie să cântărim foarte atent dacă „procustizarea", inevitabilă, se justifică sau nu prin avantajele pe care le aduce. O nouă teorie va fi îndreptăţită să fie luată în considerare şi reţinută în patrimoniul cercetătorilor numai dacă, în cadrul ei, fie pot fi făcute *previziuni inedite,* care să fie puse apoi la încercare pentru a vedea dacă se confirmă sau nu în realitate, fie se pot deduce *noi metode,* utilizate apoi în cunoaşterea realităţii. Dacă nu se poate realiza niciuna dintre aceste operaţii, procustizarea e inutilă şi poate fi chiar păguboasă.

O a doua concluzie pleacă de la constatarea că mintea omenească poate lucra pe mai multe paliere: neverbal, colocvial, logico-matematic. Pe măsură ce palierul e mai înalt şi adevărul mai general, adevărurile acumulează tot mai multe erori în adecvarea lor la realitate; în paralel însă creşte şi puterea de a face previziuni, de a consolida şi a transmite cunoştinţe etc. Aşadar, avantajele şi dezavantajele diverselor tipuri de cunoaştere se compensează reciproc. Prin urmare, o cunoaştere umană firească şi sănătoasă este bine să se desfăşoare *în paralel,* pe toate aceste paliere, cu toate instrumentele omeneşti disponibile simultan. Procedând astfel, instrumentele cunoaşterii se vor sprijini şi se vor controla reciproc, avantajele unora compensând dezavantajele celorlalte.

Homo sapiens

De neamul Ciorăneștilor

Acad. Solomon MARCUS

Textul care urmează, primit de la profesorul Solomon Marcus, ca răspuns la rugămintea de a scrie ceva despre *dinastia* Ciorănescu, reprezintă prima parte a unui articol apărut în *România literară* nr. 12, 26 martie-1 aprilie 2003. Cititorul este rugat să raporteze la această dată referirile temporale de mai jos. (În numărul următor, vom relua și partea a doua a articolului, dedicată unei cărți a lui Nicolae Ciorănescu.)

Trei scriitori. Se întâmplă uneori ca în cadrul unei singure familii să întâlnim o mare varietate de personalități, de parcă familia respectivă ar trebui să dea seamă de întreaga cultură din care face ea parte. Pentru secolul al XX-lea, o familie de acest fel este aceea a Ciorăneștilor. Reprezentantul ei cel mai cunoscut este **Alexandru Ciorănescu** (născut în 1911), filolog, scriitor și istoric, dispărut cu câtiva ani în urmă, dar a cărui operă continuă să se afle în atenție, atât în România, cât și în afara ei. În 2002 s-a susținut la Universitatea Rovira I Virgili din Tarragona (Spania) o teză de doctorat despre opera sa; teza, aparținând Florentinei Voicu, urmează să fie publicată sub formă de carte. Fiul, **Ioan**, al lui Alexandru Ciorănescu, este inginer, iar soția sa, **Doina Ciorănescu,** matematiciană, a făcut o carieră exemplară în cercetare, fiind profesor la Universitatea Paris VI. Fiica **Sanda** a lui Alexandru Ciorănescu este biolog.

Destul de cunoscut este și **George Ciorănescu** (născut în 1918), fratele lui Alexandru; licențiat în drept, doctor în științe politice și economice, licențiat în filosofie, istoric, poet, prozator și traducător, mort în urmă cu zece ani, în Germania. Mulți români l-au cunoscut prin remarcabilele sale emisiuni de la Radio Europa Liberă.

Specialiștii în istorie literară au cunoștință și de un alt frate al lui Alexandru, **Ioan I. Ciorănescu** (născut 1905), poet pe care G. Călinescu îl prezintă în secțiunea „Tuberculoșii" a *Istoriei* sale (într-adevăr, a murit de ftizie la vârsta de 21 de ani). Nu-i acordă prea multă atenție, dar observă că „exercițiul literar [...] a îngăduit tânărului poet să scoată în apropierea morții două strigăte care, prin profunditatea și inocența lor, merită să stea în orice antologie" (este vorba de „Rugă de bolnav" și „Ante mortem").

Toți cei trei Ciorănescu sunt prezentați cu acuratețe în *Dicționarul scriitorilor români* al lui M. Zaciu, M. Papahagi și A. Sasu.

Ciorănești în științe și arte. Însă învățătorul Ion Ciorănescu din Moroeni-Dâmbovița, cel care a creat prima școală de surdo-muți din România (soția sa fiind tot învățătoare), a mai avut, pe lângă cei trei de mai sus, încă cinci copii, despre care va fi vorba în cele ce urmează. Surpriza o va constitui **Nicolae Ciorănescu,** al cărui centenar îl marcăm la 28 martie 2003.

Maria Ciorănescu (născută 1913) a fost medic la București, cu un fiu economist. **Constantin Ciorănescu** (născut în 1907), inginer, a fost o vreme asistent la Cursul de analiză matematică al profesorului Miron Nicolescu, în anii imediat următori celui De-al Doilea Război Mondial. I-am fost student în 1945 și nu pot uita ironia sa sfredelitoare. A decedat în 1949, în urma unei intervenții chirurgicale eșuate. Fiica sa, **Ecaterina,** cu un doctorat în fizică teoretică, este soția unui matematician de vază dintr-o altă familie remarcabilă, familia Teleman.

Alexandru Ciorănescu

Elena Ciorănescu (născută 1916) a studiat literele și a avut un fiu inginer chimist la Heidelberg. Mai importantă este **Ecaterina Ciorănescu** (născută în 1909). Și-a susținut în 1936 doctoratul în chimie organică, devenind titulara primului curs de sinteza medicamentelor la o universitate românească și autoare (în 1957) a primului tratat românesc de *Medicamente de sinteză.* Pentru rezultatele științifice obținute în acest domeniu a fost aleasă ca membru al Academiei Române. A fost soția marelui chimist român Costin Nenițescu.

L-am lăsat la sfârșit pe Nicolae Ciorănescu, primul născut (la 28 martie 1903) dintre cei opt copii ai învățătorului din Moroeni. Licențiat în matematici și fizico-chimice la Universitatea din București, licențiat în științe și doctor în matematici la Sorbona, în fața unei comisii formate din trei celebrități, Paul Montel, Henri Villat și Georges Bouligand, se întoarce în țară în 1929 și devine conferențiar, apoi profesor la Politehnica din București, unde predă până la 2 aprilie 1957, când se stinge în urma unei boli cardiace. Rector al Politehnicii din București în 1944, apreciat de Gh. Țițeica drept un spirit ingenios și precis, s-a afirmat puternic în cercetarea matematică, dar nu a fost ales la Academie din motive politice (fusese membru al Partidului Național Țărănesc). Fiica sa, **Ioana** (care mi-a fost studentă și de la care dețin o parte dintre informațiile de mai sus), a devenit matematiciană și a profesat până în urmă cu un an (când a decedat) la Universitatea din Puerto Rico. Cealaltă fiică a primit numele **Ana Liza** (format după numele disciplinei matematice frecventate de părintele ei, analiza) și a devenit pianistă, căsătorindu-se cu fizicianul Eugen Rădescu, al cărui tată a fost fratele binecunoscutului general Nicolae Rădescu.

Am avut șansa de a fi asistentul lui Nicolae Ciorănescu la Politehnica din București, în perioada 1950-1952.

Mulți dintre cei prezentați în această înșiruire au marcat profesiunea lor cu o operă de creație care a lăsat urme în literatura de specialitate. (...)

De veghe'n lanul de orez

Dragoș VAIDA

Swift descrie un tur într-o academie unde savantul gazdă expune teoria sa că toate suferințele ni se trag de acolo că nu eliminăm tot. Demonstrația se face pe un câine pe care distinsul învățat îl pompează. Fie că mai avuseseră loc și alte vizite mai înainte, fie că entuziasmul profesorului era prea puternic, dintr-un motiv sau altul, pompajul ajunge la o cotă nesustenabilă, ca să mă exprim în limbaj contemporan, și materialul didactic crapă inoportun. Plină de învățăminte este reacția directorului de proiect. L-am lăsat pe acesta, notează Swift, să readucă la viață câinele, prin aceleași mijloace, un exemplu model de perseverență în aleasa lume a științei – și nu numai.

De mai mulți ani, în zilele din urmă din ce în ce mai apăsat, ni se spune că soluția crizei este creșterea consumului. Ar trebui, așadar, să ne trăim viața pe nerăsuflate, să ne gonim din spate unii pe alții, urmând comandamentele tv. Dacă este joi, să ne umplem portbagajele pentru plecarea de mâine, să turăm distracția (observați sensul negativ al termenului, *distragere, distrat*), să consumăm tot ceea ce vedem în fața ochilor, să fim în trend, să mâncăm, să bem, fără să ne pese de nimic. Nu cumva poate tocmai pe această cale s-a ajuns la ceea ce trăim acum? Paradoxal, pentru remediere ni se recomandă calea aleasă de învățatul lui Swift, a vindecării prin aceleași mijloace.

Nu avem nici loc și nici timp – și tot ceea ce ar trebui din cele *n* dimensiuni – să ne explicăm cu privire la această criză, dar câteva observații simple totuși poate putem să le facem, de fapt să ni le rememorăm nouă înșine. După vacanțe pe unde am putut, aflăm ca UE ne ia plăcerea *all inclusive* de sub ochi pe motiv că se face risipă, se aruncă 40%-50% din ceea ce s-a oferit. Bine, am lăsat jumătate din platouri neatinse, după ce le-am plătit, dar cine a împiedicat firmele să dea cele rămase la un azil, la o școală cu copii azi nevoiași, la o biserică unde să fie pomeniți patronii și personalul? Unde s-a văzut reclama care să ne stimuleze consumul, dacă nu se poate altfel, dar în care finanțatorii să ni se laude cât adună din resturi spre folosință ulterioară, pe o cale sau alta?

De ce tinerii cu dare de mână de astăzi, după o nuntă cinstită mai omenește, nu se duc în voiaj la un castel care stă să cadă, să-l înfrumusețeze prin munca și banii lor, ca să fie de pomenire ctitorilor și, alături de acei nobili, și lor înșiși?

În fine, să facă invitații domnul guvernator Mugur Isărescu, trecând peste ceea ce a scris frumos, și să se constituie un fond Florin Bogardo (au fost prieteni) pentru școala tinerilor compozitori de muzică ușoară năpădiți de manele.

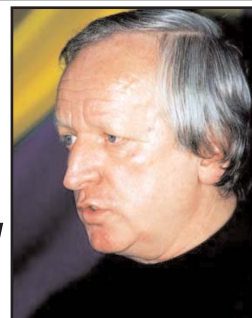
Mai putem să ne aducem aminte că până mai ieri ni s-a tot spus să lăsăm economia să meargă „la liber", să se autoregleze, pentru ca astăzi să venim cu creșterea consumului, deci cu o strategie anti-naturală. Dacă economia este un organism, atunci de ce tocmai când nu se simte prea bine pe picioarele ei, să o alergăm cu o seringă de stricnină sau așa ceva?

Este ceea ce producem de folos, unde este criteriul utilității, sunt limite care trebuie observate, ce facem cu ceea ce se obține peste (vezi predicțiile privind creșterea economică cu care s-a lansat Clubul de la Roma)? Producătorul își scoate pârleala, dar resursele naturale ale Terrei și oamenilor, mă întreb, dacă se poate, acelea când și cum se recuperează?

Bine, să zicem, dar ce propui? Moment, să nu fie cu supărare, eu sunt bolnav de cât consumă societatea de consum din mine, nu de cât consum eu din ea, nu sunt doctorul numitei societăți. Acel doctor e la spital, nu în orezărie. Sunt alegător, nu exclusiv odată la patru sau cinci ani. Vin mașinile la mine, ca să mă exprim figurativ, mă uit la ele și pun câțiva litri de benzină într-una dintre ele, aleasă din prostia mea. Mai departe? – de asta-i șoferul! Alesei partea cea ușoară, ca Apolodor care făcea și el ce-i mai ușor (cânta la cor, era tenor), că tocmai acum se împlinesc zece ani de când ne-a părăsit Gellu Naum, tocmai pe 29 septembrie. Mare poet, dar nici noi nu ne lăsăm, ducem suprarealismul mai departe.

Alexandru Ciorănescu, principalale date de stare civilă

Ştefan Ion GHILIMESCU

În septembrie 1992, când savantul Alexandru Ciorănescu, după 43 de ani de exil, îşi revedea casa părintească din Moroienii Dâmboviţei, într-un armonios ceas al toamnei, la un pahar de vin, mi-a povestit cu un umor fabulos cum cu un an în urmă, pe Aeroportul Otopeni, i se sustrăsese „antediluvianul”, dar bunul său paşaport francez cu care, ca oricare cetăţean al acelei mari ţări europene, umblase până atunci nestingherit prin toată lumea. Plecând de la *nostima* pentru Domnia Sa întâmplare şi apreciind că astfel de documente sunt bune până la urmă doar pentru briganzi, Alexandru Ciorănescu mi-a mărturisit că el, împreună cu Aureliu Răută, într-o stare de spirit efervescentă, ca nişte adolescenţi nebuni, fără niciun act oficial, imediat după „revoluţie”(?) au făcut o primă vizită „clandestină” în România. Amintindu-mi peste ani de incredibila dezvăluire, i-am cerut Profesorului într-un interviu din august 1996 (vezi *Mărturisiri şi judecăţi plurative*, Dacia XXI, 2011), să-mi ofere detalii. Surprins de faptul că nu uitasem amănuntul, dar foarte obosit, după o zi de alergătură de la Bucureşti la Sinaia, Moroieni şi Târgovişte, a amânat să-mi spună povestea pentru altă dată. Care „altă dată”, Dumnezeule Mare, – nu aveam cum să ştiu atunci – nu a mai fost să fie… După ce a revenit în ţară şi în 1997 (eu însumi eram atunci în Spania) şi în 1998 (doar pentru câteva ore), „Puiu a murit” (parcă aud vocea stinsă de la telefon a surorii sale, academicianul Ecaterina Ciorănescu Neniţescu) în noiembrie 1999, la câteva zile doar după ce împlinise 88 de ani.

Întrucât uneori nu numai simplilor difuzori de „ştiri“ (şi nu sunt puţini în era Internetului!), dar chiar şi celor mai bine intenţionaţi şi mai informaţi cercetători din domeniul culturii li se întâmplă să preia şi să colporteze unele date de stare civilă din biografia unor personalităţi culturale fără nicio verificare ori scrupul ştiinţific, la ANIVERSAREA a 100 DE ANI de la naşterea ultimului mare savant umanist care a fost ALEXANDRU CIORĂNESCU (absolvent al celebrei Şcoli de Arhivistică şi Paleografie din Bucureşti) voi pune la dispoziţia tuturor celor interesaţi două documente inedite majore. Ele sunt, primo, *Extract*(ul) *Actului de naştere al lui Alexandru Ion Ciorănescu* şi, secundo, *Certificatul datelor de identificare a defunctului* (DATOS DE IDENTIDAD DEL DIFUNTO) ALEXANDRE CIORANESCU.

Extractul ***Actului de naştere*** *al lui Alexandru Ion Ciorănescu*, conform cu originalul înscrisului nr. 116 din *Registrul Starei Civile de naşteri pe anul una mie nouă sute unsprezece al Primăriei Moroieni, Plasa Pucioasa, judeţul Dâmboviţa,* a fost eliberat ca dovadă, cu nr. 1545 (probabil! – numărul imprimat în ştampila pătrată e foarte şters, n.n.), la cererea învăţătorului Ion Ciorănescu, tatăl său, în urma petiţiei acestuia înregistrată cu nr. 1523 pe anul 1927, pe când viitorul istoric al Canarelor şi canarienilor avea în jur de şaisprezece ani. Mai înainte de a reproduce *in extenso* conţinutul documentului, precizez că înscrisul respectiv a constituit în exil pentru marele cărturar singurul act oficial de stare civilă pe care l-a putut aduce din ţară. De altminteri, el a fost autentificat ca atare sub numărul 8450 în data de 29 octombrie 1956, la Paris, arondismentul 5 (*Pantheon*) de Michel Raiter, doctor în drept şi expert al Curţii de Apel din oraşul amintit. Deoarece facsimilarea ori scanarea documentului şi aşa foarte uzat de trecerea anilor nu constituie o soluţie din punctul de vedere al lizibilităţii transpunerii tipografice, în continuare, după decriptarea lui anevoioasă, îl transcriu liniar:

„*Primăria Moroieni/ Plasa Pucioasa/ Judeţul Dâmboviţa/ Extract* (subliniat, n.n.) / *ELIBERAT DOVADA 1545? (ştampilă pătrată cu majuscule, n.n.)/ din registrele starei civile de născuţi pe anul una mie nouă sute unsprezece / 1911. / Act de Naştere/ din anul una mie nouă sute unsprezece luna Noiembrie ziua cincisprezece, ora zece dimineaţa. Act de naştere a copilului Alexandru* (subliniat numele, n.n.) *de sex bărbătesc născut la cincisprezece Noiembrie curent la ora patru dimineaţa, în casa părinţilor săi din Comuna Moroieni judeţul Dâmboviţa, fiu legitim al D-lui Ion Ciorănescu de ani trezeci şi şapte de profesie învăţător şi al D-nei Ecaterina Ion Ciorănescu de ani trezeci şi doi de profesie învăţătoare, domiciliaţi în Comuna Moroieni, judeţul Dâmboviţa, după declaraţia făcută de tatăl care ne-a înfăţişat Copilul, întâiul martor Vasile Marin de ani şapte zeci şi al doilea martor Ion Mihai Brebianu de ani cinci zeci şi unul ambii de profesiune agricultori domiciliaţi în Comuna Moroieni, judeţul Dâmboviţa, vecini cu pruncul, cari au subscris acest* (subliniat, n.n.) *act împreună cu noi şi cu declarantele, înscrise după lege de noi înşine Ion Vasile Ion Bratu primar şi oficer al starei civile din Comuna Moroieni, judeţul Dâmboviţa./ I. Ciorănescu*

L 014676 P 100
N.º 2057862 /99

ESPAÑA
MINISTERIO DE JUSTICIA
REGISTROS CIVILES

REGISTRO CIVIL DE SANTA CRUZ DE TENERIFE
Certificación Gratuita (Ley 25/1986, de 24-12)

DATOS DE IDENTIDAD DEL DIFUNTO:
Nombre ALEXANDRE
Primer apellido CIORANESCU
Segundo apellido
hijo de no consta y de no consta
Estado viudo nacionalidad Francesa
Nacido el dia quince de noviembre de mil novecientos once
en Moroeni
Inscrito al tomo
Domicilio último Coral Verde, Bajamar. La Laguna, Santa Cruz de Tenerife.
DEFUNCION: Hora Trece y Treinta dia diecinueve de noviembre de mil novecientos noventa y nueve
Lugar Hospital del Tórax
Causa
El enterramiento será en Cementerio Santa Lastenia
DECLARACION DE D. Alejandro Gil Mederos
En su calidad de funerario.
Domicilio C/ Prosperidad, 20.
Comprobación: Médico D. José Janice Martin Ortega
Colegiado núm. 4014 número del parte 479236
OTROS TITULOS O DATOS Se practica la inscripción en virtud de acta levantada en el día de hoy, ante el
ENCARGADO D. por delegación, la
SECRETARIO D. Dª Mª de la Estrella Peréz de la Riva Vilches
A las nueve y treinta horas del veinte de noviembre de mil novecientos noventa y nueve

declarante/ Martori/ Vasile Marin/ Ion M. Brebianu/ Primar oficier/ I.V.I. Bratu/ Notar /indescifrabil. / Primăria Comunei Moroieni (întregul şir subliniat, n.n.)/ *Prezentul extract fiind conform cu originalu se atestă de noi, fiind cerut de d-l Ion Ciorănescu prin petiţia înreg. la No. 1523/927* (urmează semnătura autografă indescifrabilă, n.n.)”.

Se impun câteva observaţii. Extractul *Actului de naştere al lui Alexandru Ion Ciorănescu* (DOVADA 1545/ 1927) este conform cu înscrisul cu nr. 116/ 1911 din Registrul Stării Civile de Naşteri pe anul 1911 al Primăriei Moroieni, Dâmboviţa, registru predat, conform Legii, chiar în această vară (2011) de autorităţile administraţiei publice locale de aici Direcţiei Judeţene Dâmboviţa a Arhivelor Naţionale. Dovada respectivă a fost tradusă şi autentificată sub numărul 8450, la Paris în data de 29 octombrie 1956, ca act oficial de naştere a lui Alexandru Ion Ciorănescu. Ar mai fi de spus, în apendice, că bunii şi scrupuloşii funcţionari români din urmă cu o sută de ani consemnau în registrele lor nu numai anul, ziua şi ora la care venea pe lume nou-născutul, dar şi ora când, în braţe cu pruncul, tatăl venea să îl declare şi să îl înfăţişeze autorităţilor…

Dacă în ceea ce priveşte data de naştere a lui Alexandru Ciorănescu, de bine de rău, informaţia respectivă a putut fi confruntată, odată cu revenirea din exil, cu precizările făcute de academicianul Ciorănescu însuşi (membru al mai multor academii din Spania, Italia şi Argentina şi membru de onoare al Academiei Române din 1991, n.red.), în privinţa decesului acestuia survenit în Insulele Canare (unde îşi avea reşedinţa de peste patruzeci de ani!), în mod neaşteptat, datele vehiculate chiar în unele dicţionare nu mai sunt la fel de unitare. *Enciclopedia exilului literar românesc: 1985-1989*, de Florin Manolescu (care indică în bibliografia recuperării moştenirii culturale a lui Alexandru Ciorănescu şi lucrarea noastră intitulată *Dinastia de cărturari a Ciorăneştilor* din 2000), consemnează faptul că marele savant s-ar fi săvârşit din viaţă la 25 noiembrie 1999. Însuşi Nicolae Florescu, un bun cunoscător al exilului şi un apropiat tandru al Profesorului în ultimii ani de viaţă, datează eronat moartea autorului neîncheiatelor *Amintiri fără memorie.* După Nicolae Florescu (conf. *Dicţionarului General al Literaturii Române*: C/D, Editura Univers Enciclopedic, 2004), Alexandru Ciorănescu s-ar fi stins din viaţă la 20 noiembrie 1999.

Suntem în posesia *Certificatului de deces* cu nr. 2057862/ 1999 al regretatului Alexandru Ciorănescu, copie a filei din Registrul Civil al oraşului Santa Cruz de Tenerife, capitala Arhipelagului Insulelor Canare, autentificată sub numărul 1119 de Ministerul Justiţiei al Regatului spaniol. Voi oferi cititorului, alăturat, documentul scanat, nu mai înainte însă de a face câteva precizări impuse în urma operaţiei de translatare. În registrele civile din Tenerife, numele savantului era înregistrat drept *Alexandre* iar prenumele („primer apellido”) *Cioranescu.* Deşi data şi locul naşterii sunt corect trecute (*quince de noiembre de mil novecientos once, Moroeni* – cincisprezece noiembrie, o mie nouă sute unsprezece), în mod curios, numele părinţilor lipsesc (no consta: nu există). După ce înscrisul olograf din aliniaturile predefinite (foarte interesant e faptul că autorităţile canariene n-au renunţat la această veche practică) consemnează starea civilă a defunctului înainte de ceasul fatal: „viudo”, adică văduv, se confirmă în mod cât se poate de clar şi naţionalitatea înscrisă în actele cu care Profesorul se legitima – (*nacionalidad*): *Francesa*! Urmează scrupulos înregistrarea „ultimului domiciliu”: *Coral Verde, Bejamar. La Laguna, Santa Cruz de Tenerife.* În rubrica *DEFUNCTION* (Decesul) se află înscris: *Hora* (Ora) *Trece y Treinta* (treisprezece şi treizeci), *dia* (ziua) *diecinueve* (nouăsprezece) *de Noviembre* (noiembrie) *de mil novecientos noventa y nueve*, adică în limba noastră: o mie nouă sute nouăzeci şi nouă. Va să zică nu 25 noiembrie, nu 20 noiembrie, nici măcar 22 noiembrie, cum am găsit recent. Decesul marelui om de cultură Alexandru Ciorănescu a survenit în 19 noiembrie 1999, ora locală 13.30. El s-a produs, cum scrie în continuare în actul de deces, într-un spital din Santa Cruz de Tenerife, fiind constatat de medicul Jose Janice Martin Ortega, membru al Colegiului Medicilor nr. 4014. Încă un amănunt. Actul precizează şi cimitirul în care va fi înmormântat Alexandru Ciorănescu şi anume „Santa Lastunia”. Adică, în acelaşi loc de veci unde odihneşte şi Lyda Ianculescu, soţia sa, fiica lui Victor Ianculescu, unul dintre favoriţii lui Iorga, consul al României la Paris şi director administrativ al Şcolii Române din Franţa (Fontenay-aux-Roses). Aici, statul spaniol, în semn de aleasă preţuire a meritelor excepţionale ale celui mai mare biograf al Insulelor Canare, a ridicat în urmă un excepţional monument funerar din marmură verde, despre care am mai avut prilejul să vorbesc.

Alexandru Ciorănescu 100

Alexandru Ciorănescu în Tenerife

Alonso FERNANDEZ DEL CASTILLO
Traducere de *Ștefan Ion GHILIMESCU*

Universitatea din La Laguna a avut puține de oferit profesorului Ciorănescu; salariul atribuit pentru poziția pe care a fost numit a fost de 160 de pesetas pe lună. Universitatea era foarte slabă, instalată în două case vechi de pe strada Sfântul Augustin (care sunt acum sediul Societății Economice Regale și Casa Lercaro), care au fost repartizate la trei facultăți (Drept, Litere și Filosofie și Chimie). Biblioteca era minimă: toate cărțile ar fi putut fi adăpostite într-o singură cameră. Nu erau cele mai bune condiții pentru cercetătorul genial, cu lucrări importante publicate în română și franceză și cu alte lucrări de anvergură în curs de elaborare; cu toate acestea, Ciorănescu rămâne în Tenerife, unde face o uimitoare muncă de cercetare în diverse domenii.

Firește, Alexandru Ciorănescu nu este un emigrant care vine pe acest pământ în căutare de lucru, Ciorănescu este un exilat, un om persecutat în propria țară, urmărit de un regim comunist cunoscut pentru condițiile opresive. Divizarea Europei în două sfere de influență, lăsând România în zona URSS, este determinantă pentru cea de a doua parte a vieții lui Ciorănescu. În pofida greutăților exilului și a proiectelor științifice în curs, el este forțat, așadar, să-și părăsească țara și să lucreze în condiții nedorite, dar care nu-l împiedică să realizeze o operă importantă, deși, cu siguranță, în condiții normale, altele ar fi fost temele și problematica muncii sale. Don Alejandro spunea de multe ori: *eu nu sunt un istoric* și este adevărat, pentru că înainte a de a veni în Tenerife, operele sale cele mai importante făceau obiectul literaturii, în mod special, literaturii comparate, dar este adevărat, de asemenea, că a întreprins multe cercetări istorice, așa cum se cuvine istoricului, unui adevărat istoric. În realitate, Ciorănescu a spus că el este *un poligraf umanist* (Corrado Rosso). Domnia Sa s-a pasionat de descifrarea misterelor, „să privească dincolo de aparențe, în profunzime, din perspectiva fertilă a spațiului și timpului" (Vintilă Horia). Paragraful următor din același Vintilă Horia este, consider eu, un foarte expresiv mod de înțelegere a personajului nostru. „Cred că în momentul în care Alexandru Ciorănescu intră într-o bibliotecă, spiritele cărților ies și-l întâmpină într-o procesiune confraternă. Ele știu că savantul cu suflet de poet se găsește în proximitatea lor mai mult decât oricine altcineva și că, îndepărtând praful de pe ele, se va arăta capabil să ridice un monument mai durabil decât intenționalitatea și substanța paginilor lor, mai mult sau mai puțin utile. Din momentul când trece printre rafturi, sacrosant și abandonat, ele nu-l vor mai părăsi, pentru totdeauna recunoscătoare umărului protector al investigatorului venit de departe pentru a înțelege, a observa și a recrea. Cărțile înțeleg că acest om dispus să asculte spiritul diferitelor limbi este un cavaler al literelor și lupta lui cu morile de vânt ale istoriei se va solda cu izbânda unei alte ordini a frumuseții, de care vor beneficia în primul rând ele, și cu ele noi toți. Toată întreprinderea lui Ciorănescu este «o explorare» urmată de o «explicație de fond» care reconstituie până la detaliu o carte sau un personaj, o lume văzută din interior."

Ciorănescu a găsit în Tenerife, cu don Elias Serra, Leopold de la Rosa și mulți alții, posibilitatea de a se ocupa de problemele de istorie a Canarelor, în timp ce temele sale de lucru erau de obicei de literatură comparată, bibliografii etc. ale țărilor latine și, grație acestei împrejurări, putem conta pe contribuția lui istoriografică privind Canarele. O parte foarte importantă a acestor cercetări a fost publicată de către Institutul de Studii Canariene – motiv pentru care mă aflu și eu aici (*Alonso Fernandez del Castillo este directorul acestei instituții,* n.tr.) – și pentru care Don Alejandro a adus servicii de neprețuit. Ca un act de justiție, Universitatea din La Laguna, Consiliul Insular al Tenerifelor, Primăria din Santa Cruz de Tenerife și Institutul de Studii Canariene i-au adus maxime onoruri. Inclusiv *Guvernul Comunității Autonome a Canarelor* i-a oferit „el Premio Canarias" pe care Ciorănescu însă nu l-a acceptat din motive pe care le-a explicat în detaliu. Dar toate acestea nu sunt îndeajuns: avem datoria de a împiedica să se instaleze uitarea peste opera și temele canariene ale lui Alexandru Ciorănescu. Institutul de Studii Canariene va încerca să reediteze rezultatele muncii sale epuizante, în cazul în care mijloacele financiare ne permit, începând cu studiile canariene și *Cronica Cuceririi Canarelor de John Bethencourt,* ediție critică, magnific realizată în colaborare cu Don Elias Serra. Mai mult, Institutul a decis deja să publice traducerea spaniolă a romanului *Care Daniel* (*Los dos Daniel*), ca și alte romane, precum *Cuțitul Verde* (*El Cuchilo verde*), publicat deja în spaniolă în ultimul an; sunt numai două exemple ale talentului literar excepțional al lui Ciorănescu, care în absența unor circumstanțe dramatice din viața sa, n-ar fi rămas doar un excelent istoric al Tenerifelor, așa cum a demonstrat-o. Am fost rugat să realizez o convorbire cu Don Alejandro și în curând vă voi anunța că am început-o deja. Dar multe aspecte ale vieții sale nu le știu. Cu toate acestea, memoriile sale (*Amintiri fără memorie,* vol. I, n.tr.) au fost publicate deja în România și merg până în 1934. Continuarea a fost scrisă și trimisă la București pentru publicare. Editorul de text a revenit pentru a cere corecturi, dar acest text a dispărut. Unde este? Cine îl ține? Este un mister. Sper ca într-o zi să apară. În orice caz, în arhiva sa sunt notele pe care Consiliul Tenerifelor a făcut bine să le achiziționeze pentru cercetare, pentru a putea reconstitui din acest material datele semnificative privind viața și opera lui Alexandru Ciorănescu care, în momentul de față, nu mai beneficiază de aceeași memorie rapidă și riguroasă calificată ca *Un Fenomen al Naturii* (Jorge Demerson).

Grand Canaria

Don Alejandro este în viață (*articolul este prezentat de Alonso Fernandez del Castillo în 20 aprilie 1999 cu ocazia unui simpozion dedicat lui Alexandru Ciorănescu de Consiliul Tenerifelor și moderat de Carmelo Rivero,* n.tr.), trăiește într-o casă numită *Oro azul* (nume interesant pus de prietenul său Eduardo Westerdahl, „*que traslucía con ello su afición al surrealismo*"), cu vedere la mare, unde se bucură de schimbarea culorilor și aude zvon de Departe; bucurându-se, de asemenea, de prietenia celor care îi admiră opera. Onoruri, recunoaștere a muncii sale, dovezi ale aprecierii activității căreia i s-a dedicat toată viața și care îi produc o satisfacție evidentă. Acum, când nu-și mai poate aduce contribuția muncind, el declară: „*la vida hay que vivirla*" (viața trebuie trăită)… Cercetătorul pregătit excepțional să ajungă o personalitate marcantă a culturii române, pe care cu siguranță ar fi îmbogățit-o enorm, a lucrat 50 de ani în această Insulă, până când a rămas fără putere – Insulă în care se odihnește Lyda (soția sa, n.tr.) și unde și Domnia Sa vrea să rămână pentru totdeauna.

(Articol publicat în revista spaniolă *La Opinion*

Din învățături...

De aceea, frații mei, când greșim lui Dumnezeu, să alergăm în grabă spre pocăință și să avem nădejde în mila lui Dumnezeu și în fiii noștri cei nevăzuți. Care sunt fiii noștri cei de la inimă și iubiți? Sunt fiii pe care i-am făcut în păcate. Dar fiii noștri cei neiubiți, ce sunt și ei de la inima noastră, care sunt? Aceștia sunt lacrimile ce curg, căci, cum sunt fiii noștri cei dragi de la inima noastră, așa și lacrimile ies din inima noastră, și ele sunt fiii noștri cei de mântuire. Iar dacă ne spurcăm trupul și ne întinăm sufletul, din mila lui Dumnezeu prin ele se descoperă apa vie, ca să ne curățăm trupul și să spălăm sufletul nostru, căci lacrimile sunt aripile pocăinței, și nu numai aripi, ci și mamă și chiar fiică.

De aceea, frații mei, când se înfășoară pe trupul nostru smoala cea rece și neagră, să nu lăsăm să se usuce împrejurul trupului nostru. Căci, dacă vom lăsa să se lipească mult timp smoala de trupul nostru, mă tem că ne va strânge trupul până îi va face răni, iar sufletul nostru îl va înnegri ca și ea. Dar până este mila lui Dumnezeu cu noi și aflăm că lacrimile sunt aripile pocăinței și mamă și fiică, izvor viu și curat, omul să curețe cu el smoala cea rece și neagră și să-și primenească sufletul în lumina luminilor, ca și sufletele prietenilor noștri din lumea aceasta, care au fost bărbați întregi și înțelepți; ei și-au spălat sufletele și le-au luminat, iar acum cu adevărat stau luminați înaintea Domnului nostru Iisus Hristos. (...)

De aceea și noi, frații mei, să alergăm, să alergăm până avem vreme, ca să nu se despartă sufletele noastre de fața Domnului nostru Iisus Hristos și de prietenii noștri, pentru mulțimea lenevirii și pentru negrija noastră, că nu vrem să ne străduim, și pentru amintirea răului pe care totdeauna o ținem în inimile noastre, amintirea răului și mânie, pe care Dumnezeu nu le iubește. Până suntem între cei vii, nu luăm aminte să facem împăcare sufletelor noastre. Deci, dacă nu facem noi împăcare până suntem între cei vii, atunci pe urma noastră cine ne va face împăcare? Sau cum să aibă cineva grijă să facă împăcare sufletelor noastre pe urma noastră, frații mei, dacă nu ne-a fost milă de sufletele noastre, să le facem pace până am fost între cei vii? Căci după moarte nu este împăcare, după moarte nu este curățire, după moarte nu este milostenie, ci până este omul viu și sufletul încă nu s-a despărțit de trup, atunci este vremea împăcării și pentru suflet, și pentru trup. Căci cel ce va face pace cu fratele său până este viu, și Dumnezeu va împăca sufletul lui și-l va odihni în sânul lui Avraam.

Prin Canare, pe urmele lui don Alejandro

Gabriela CĂLUȚIU-SONNENBERG

Am pornit la drum pe urmele reputatului profesor Alexandru Ciorănescu pe insula Tenerife, acolo unde a trăit din 1948 până în 1999, la stingerea din viață. Deși știam multe despre activitatea sa profesională, mă contraria lipsa aproape completă de informații privind viața sa privată. Îmi doream să aflu mai multe despre omul din spatele catedrei, despre felul în care l-au cunoscut locuitorii Insulelor Canare, cetățenii țării sale de adopție. Și îmi mai doream să văd cu propriii mei ochi locurile prin care a trecut, străzile orașului în care a trăit, natura și oamenii cu care s-a înconjurat.

Privite din perspectiva avionului, parcă înadins confirmând versurile unui cântec îndrăgit, Insulele Canare par adevărate bijuterii, căzute din cer pentru a săruta Atlanticul. Fiecare dintre ele se aseamănă cu o stea lustruită de forțele naturii. Pe parcursul milioanelor de ani, pământul, marea, vântul, ploaia și soarele au creat peisaje și ecosisteme singulare, unice în lume, cunoscute din antichitate. Pe atunci se credea că aici, pe Insulele Fericirii, s-ar afla Grădinile Hesperidelor, locul în care se retrăgeau Zeii pentru a se bucura de viața eternă. Încerc să-mi imaginez cum a reacționat cuplul Ciorănescu la vederea acestui tărâm de basm. Cum trebuie să fi fost emoția atingerii limanului, purtând în același timp în suflet durerea despărțirii forțate de cei doi copii, rămași prizonieri în România comunistă?

Cu o suprafață de peste 2.000 km2, insula Tenerife este cea mai mare din Arhipelagul Canarelor. Temperatura medie de 25 de grade vara și 18 pe timp de iarnă o consacră drept destinație turistică ideală în orice perioadă a anului. De aceea e supranumită și „Insula Primăverii Veșnice”. Se perpetuează legende potrivit cărora ar fi întruchiparea a ceea ce a mai rămas din dispăruta Atlantidă.

Soarta a vrut ca, în anul 1948, în șirul naufragiaților istoriei care au poposit pe aceste meleaguri să se înscrie și românul Alexandru Ciorănescu, împreună cu soția sa, Lyda. Românul venise acceptând un post de lector de limba franceză, oferit de Universitatea La Laguna, una dintre cele mai vechi universități spaniole. Guvernul comunist din România îl destituise din funcția de consilier cultural pe lângă Ambasada Română de la Paris, interzicând ieșirea din țară a celor doi fii ai lor, minori. Nu știau pe atunci că aveau să treacă peste douăzeci de ani până la eliberarea copiilor din captivitatea abuzivă.

Născut în România în anul 1911, licențiatul în literatură română și franceză avea să devină un respectat filolog și profesor, unul dintre pionierii literaturii comparate din Spania. Refugiat pe coasta Tenerifei, fugind de teribila amenințare a dictaturilor europene interbelice și de urmările celui De-al Doilea Război Mondial, a ales ca strategie de supraviețuire studiul unui domeniu teoretic intangibil, o disciplină intelectuală pură. I s-a dedicat cu atâta ardoare încât s-a convertit într-o figură-cheie salvatoare a patrimoniului istoric și literar al Arhipelagului Canarelor.

Imensele sale cunoștințe și capacitatea sa de sinteză, îmbinate cu modestia și simplitatea exemplară, l-au ridicat la rangul de reprezentant al plenitudinii științei în sens renascentist. În zilele noastre, termenul la modă care l-ar fi descris cel mai bine ar fi probabil neologismul *allrounder.* Alejandro, așa l-au rebotezat spaniolii, a fost un umanist, probabil unul dintre ultimii reprezentanți ai speciei pe cale de dispariție a omului de știință complet, cu cunoștințe vaste, care depășesc cu mult limitele înguste ale unei singure discipline.

Revin însă la plimbarea prin locurile în care a trăit. Odată cu sosirea la aeroport, pe lângă frumusețea și diversitatea Insulelor Canare, despre care se spune că sunt complet diferite una de cealaltă, frapează amestecul de naționalități și prototipuri umane întâlnite la tot pasul. Firește, n-ar trebui să fim surprinși, de vreme ce trăim în secolul multiculturalismului și al globalizării. Cu toate acestea, locuitorii Tenerifei – termenul consacrat este *tinerfeños* – nu lasă deloc impresia că ar fi conștienți de originile lor africane, europene, americane sau băștinașe. Poate pentru că „amestecul” s-a produs de-a lungul sutelor și miilor de ani, arhipelagul fiind cunoscut încă din antichitate drept „intersecție intercontinentală”. Până și în ceea ce privește originea dispărutei populații originare guanche, părerile sunt împărțite în cinci teorii (vikingi, triburi de berberi saharieni, atlanți, navigatori necunoscuți, Asia Mică). Spre surprinderea noastră, ghidul care ne conduce de la aeroport la hotel ne mărturisește în cea mai curată limbă germană că tatăl său a fost un șvab din Banat.

În acest context, am fost puțin dezamăgită să nu înregistrez nici cel mai mic semn de disconfort acustic din partea autohtonilor, atunci când i-am confruntat cu numele atât de „exotic” de Ciorănescu. Nu mică mi-a fost surpriza să constat că nimeni nu face caz de originea profesorului, pe care conștiința publică l-a înglobat de mult în patrimoniul propriu, insular. Prima încercare am făcut-o cu un șofer de taxi din capitala insulei, Santa Cruz, pe care l-am întrebat unde se află strada cu numele de Alejandro... și am făcut o pauză, neștiind cum pronunță ei. Mi-a răspuns cu un zâmbet larg *Sioranescu,* pentru că „ci” în spaniolă se citește „si”. Cum spaniolii obișnuiesc să „dea mulțumire”, *dar las gracias*, cam așa cum noi dăm binețe, mi-am manifestat și eu recunoștința. Șoferul, un tip cu fizionomie de sud-american, dar cu ochi alungiți, ca de asiatic, mi-a răspuns vesel, printr-o expresie în coadă de pește, de mai mare dragul: *la gracia la tiene Usted en la cara* („grația vă stă înscrisă pe față”). Încep să înțeleg mirajul exercitat de amestecul fermecător de limbi și dialecte asupra cercetătorului-literat, care a ales să trăiască aici, înconjurat de astfel de oameni!

Există, de altfel, parcă o înțelegere tacită în ce privește pronunția numelui conaționalului nostru pe insula Tenerife: Alejandro Ciorănescu se spune fluid, fără efort, cu „Si” la început și fără tremă pe „ă”. Vânzătorul de cărți din librăria în care am intrat a ascultat cu răbdare introducerea mea complicată, despre autorul autohton pe care presupuneam că nu-l cunoaște, din moment ce a scris pentru un public specializat pe istorie și literatură. Taman când eram pe punctul de a-i silabisi numele, m-a privit cu un zîmbet dezarmant și m-a întrebat simplu: *Sioranescu*? S-a scuzat că nu avea momentan nimic în sortiment, dar m-a trimis două străzi mai departe, la doi pași, unde activează Biblioteca Insulară. Și țin-te frate, prestigioasa instituție poartă numele de nici mai mult nici mai puțin Alejandro Ciorănescu!

Parte integrantă a impozantului complex arhitectonic cu un total de 20.000 de metri pătrați supranumit *TEA – Tenerife Espacio de las Artes*, biblioteca va ocupa peste 4.000 din acestia. Aflată încă în construcție, subordonată Organismului Autonom al Muzeelor și Centrelor Insulei Tenerifa, TEA se află în plin centru al capitalei Santa Cruz. Biblioteca, distribuită pe două niveluri, oferă între 900 și 1.000 de locuri de lectură, rămânând deschisă publicului încontinuu, 24 de ore din 24. Fără îndoială că primii care profită de această adevărată mană cerească sunt studenții Universității La Laguna, cea la care a activat Ciorănescu însuși.

La Laguna, municipiul situat la nord-est, este practic o prelungire a orașului Santa Cruz. Tramvaiele și autobuzele liniilor de transport în comun o unesc cu capitala în cadență de ceasornic. Universitatea fondată în anul 1792 instruiește în medie circa 25.000 de studenți. Orașul, cu numele complet de *San Cristobal de la Laguna,* a fost fondat încă din secolul al XV-lea, fiind de fapt capitala insulei Tenerife și a întregului Arhipelag al Canarelor până în secolul al XIX-lea. Datorită importanței comerciale a accesului la mare, capitala s-a mutat la 10 kilometri, în portul din apropiere, dar La Laguna rămâne incontestabil capitala de suflet a întregii regiuni. Sediul Episcopal, Catedrala veche (secolul al XIV-lea), bisericile monumentale (San Domingo, Santa Clara, La Concepción), monumentele civile, precum vechiul sediu insular Cabildo și numeroasele palate consacră La Laguna printre cele mai bogate orașe din Canare. Recunoașterea sa internațională a culminat cu înscrierea în anul 1999 în Patrimoniul Cultural al Umanității de sub egida UNESCO. Cu toate acestea, plimbarea pe străzile sale fermecătoare are darul de a te deconecta de lumea exterioară.

Intrarea în Grădina botanică

Turiștii dornici de soare și mare par a nu fi descoperit încă farmecul discret al orașului universitar, care trezește nostalgii din secolul trecut. Inevitabil, gândul zboară la silueta misterioasă a profesorului taciturn pe care l-au purtat pașii pe aici timp de trei decenii. Alexandru Ciorănescu a fost docent al acestei Universități timp de treizeci de ani, predând nu doar Filologie Romanică, ci și Franceză, Română, Italiană, Portugheză și Literatură Comparată. Era unul dintre acei profesori la care se recurgea atunci când alții nu făceau față. Se spune că instituția academică nu l-ar fi recunoscut îndeajuns pentru efortul său generos, dar catedra pe care nu a condus-o niciodată l-a recompensat prin acordarea titlului de *doctor honoris causa* în anul 1990. Multiplele sale publicații în șase limbi îl califică drept umanist și enciclopedist incontestabil.

„Îl vedeam venind târziu, mereu punctual, înalt și mândru, îndreptându-se spre secretariat, de unde își prelua corespondența și pleca la cursuri; apoi ieșea, la fel de drept și de distant, saluta, asta da, întotdeauna corect, cobora pe scările de marmură cenușie ale vechii Universități și se întorcea la Santa Cruz. Mereu așa, niciodată nu l-am văzut oprit pe coridoare, discutând cu un student sau cu alt profesor, niciodată a participat la întâlniri, reuniuni, comisii sau ocazii mondene. Cei care îl aveau la clasă spuneau că era bun, știa multe; noi, cei care îl vedeam doar trecând pe culoare, gândeam că așa trebuie să fie: un om care știa multe.” Sunt cuvintele cu care îl caracterizează pe Alejandro Ciorănescu profesorul Maximiano Trapero, șeful Catedrei de Filologie Spaniolă de la Universitatea din Las Palmas de Gran Canaria, într-un articol publicat în cotidianul *La Provincia* pe 27 noiembrie 1999, la câteva zile după moartea marelui filolog.

Alexandru Ciorănescu 100

Acelaşi fost student, ajuns el însuşi specialist, se consideră norocos pentru că a avut şansa ca ulterior să-i devină mai apropiat. Tot el spune: „Cunoscând cu adevărat dimensiunea intelectuală a lui Alejandro Ciorănescu şi importanţa operei sale, am început să-l admir. Am înţeles atunci că abţinerea sa de la participarea la viaţa universitară din La Laguna – mă refer la catedre, alegeri, secretariate, decanate etc. – avea o justificare în opera sa de investigaţie, cea căreia i s-a dedicat cu trup şi suflet, mai presus decât titlurilor şi onorurilor, chiar cu preţul renunţării la o remuneraţie mai demnă şi mai generoasă.” Sunt puţini aceia care l-au cunoscut mai îndeaproape, descoperind surprinşi un intelectual afabil, cu o conversaţie strălucită, cu un fin simţ al umorului, vesel şi galant.

Meritul său major faţă de Insulele Canare este acela de a fi primul care a tradus din franceză documentele istorice care stau la baza constituirii entităţii cunoscute astăzi unanim drept Insulele Canare. Reconstituind migălos însemnările de la faţa locului ale cavalerului francez Bethencourt, în timpul conquistei, cronica *Le Canarien* a intrat în istorie drept opera cea mai cunoscută a istoricului Alejandro Franceză, desfăşurat aici în anul 2001, dedicat memoriei lui Alejandro Ciorănescu.

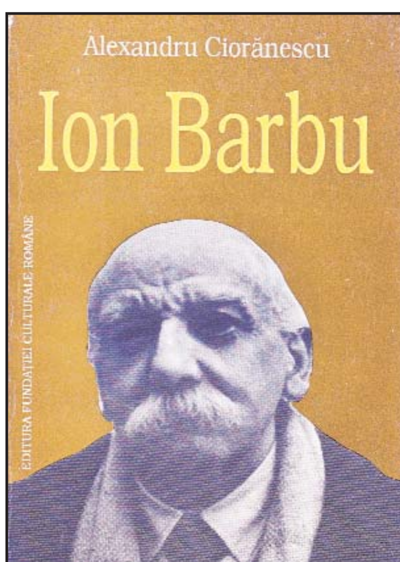
Anume ieşită în cale pentru a mă atenţiona încă o dată asupra caracterului cu adevărat enciclopedic al cercetătorului *tinerfeño* de origine română, Grădina Botanică din oraşul Puerto de la Cruz mi-l scoate în cale cu un aspect la care nici nu mă aşteptam. Pentru cei care nu se satură de preaplinul şi încântarea cu care se aştern de la sine paşii printre plantele exotice aduse aici de peste ocean, se pot aprofunda acasă detaliile legate de minunatul parc, recurgând la opera cu caracter de cronică dedicată originii şi bogăţiei acestui centru, semnată de acelaşi Alexandru Ciorănescu. Opera, editată postum, în 2010, sub egida Ministerului Agrar, pare doar la prima vedere o carte fără importanţă. Avem de-a face cu a doua grădină botanică din Spania, fondată la 1788 prin decret regal, având obiectivul de a aclimatiza plante rare din zone tropicale, în vederea cultivării lor ulterioare pe continentul european. Importanţa ei pentru multe dintre plantele care se cultivă azi în Europa modernă nu e deloc minoră. Unii dintre arborii care cresc aici au o vechime de câteva sute de ani.

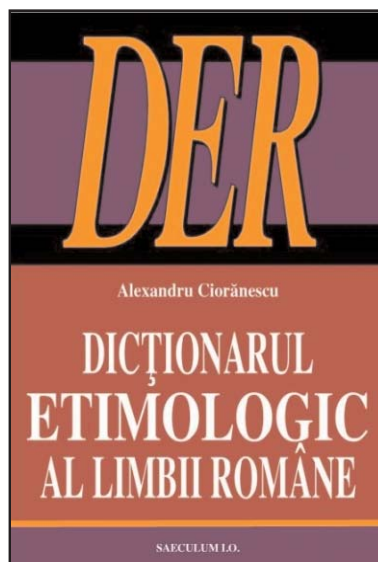
un adevărat clasic al secolului XX. A scris nu numai despre Insule, ci a elaborat şi studii critice despre opera autorilor relevanţi autohtoni, cum ar fi Antonio de Viana, Elías Serra Rafols şi Leopoldo de la Rosa.

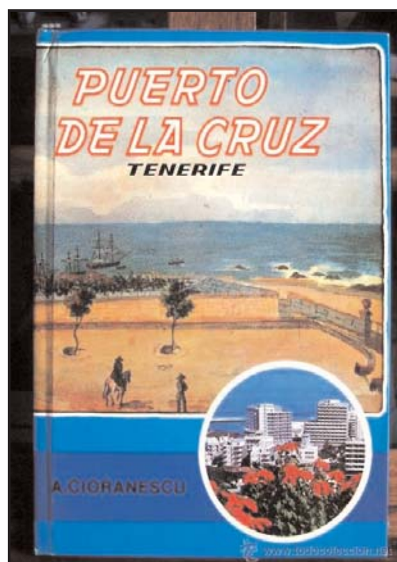
Opera în patru volume, *Istoria oraşului Santa Cruz de Tenerife în anii 1494-1977,* îmbină rigoarea ştiinţifică şi stilul fluent, creând o bază de date inestimabilă, imposibil de egalat, chiar şi la treizeci de ani de la apariţie. Nimeni altcineva n-a reuşit să studieze atât de metodic toate arhivele canariene, provinciale, locale, civile, religioase şi familiale.

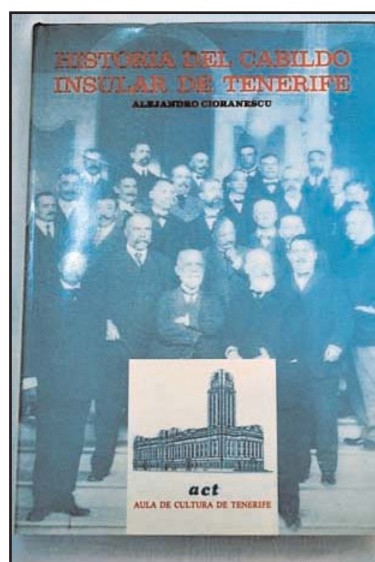
Cariera sa literară este fără egal. Înseşi începuturile ei au pus bazele viitoare: pe vremea bacalaureatului colabora deja cu revista colegiului pe care îl frecventa la Bucureşti, unde conta pe sprijinul lui Emil Cioran în persoană.

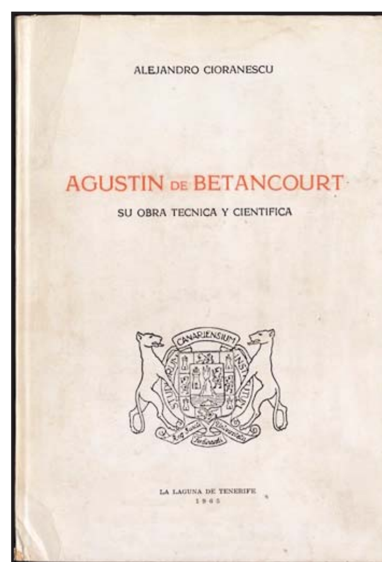
Pasiunea, entuziasmul, sacrificiul l-au însoţit şi pe Alexandru Ciorănescu pe tot parcursul vieţii sale. Finalizarea studiilor la Sorbona a condus la perfecţionarea sa teoretică şi la punerea în practică a metodei sale comparative. Se spune că Ciorănescu ar fi făcut pentru literatură ceea ce Ibánez a făcut pentru sociologie.

Ciorănescu. Scrierile sale au pecetea universalităţii, sunt martorele unei curiozităţi fără margini, dublate de cunoştinţe acumulate din atât de multe domenii, încât numai o minte enciclopedică, de erudit desăvârşit, putea să le cuprindă. Un fenomen unic într-o epocă în care pericolul super-specializării pe domenii din ce în ce mai restrânse constituie o ameninţare pentru substanţa culturii.

Naţiunea care l-a adoptat pe Ciorănescu este conştientă de valoarea lui. Se consideră că pasiunea cu care s-a dedicat chestiunilor specifice Insulelor Canare este benefică tuturor locuitorilor, pentru că i-a ajutat să vadă acum lucrurile cu mai multă claritate. Alejandro Ciorănescu a ştiut să mulţumească Insulei Tenerifa pentru ospitalitatea cu care l-a primit, oferindu-i roadele cercetărilor sale pe teme specifice care o individualizează, conturându-i portretul în întreaga lume. Nu întâmplător s-a optat pentru motoul *Insula Abierta* (Insula deschisă), când s-a dat numele simpozionului profesorilor universitari specializaţi în Filologie

Tot postum s-a lansat aici în iunie 2007 biografia Alejandro Ciorănescu, volum de cinci sute de pagini, semnat de profesoara Lilica Voicu-Brey din Tarragona. Lucrarea include, pe lângă faţetele istorice şi filologice din literatura comparată de limbă străină, şi analiza numeroaselor sale studii de limbă şi istorie română.

Sunt multe instituţii, lucrări şi manifestări dedicate lui Alejandro Ciorănescu pe Insulele Canare. Există pe lângă catedra de Filologie Hispanică din cadrul Universităţii Las Palmas de Gran Canaria chiar şi o trupă de teatru *alejandro ciorănescu.* De bună seamă că nu am descoperit tot ce s-ar fi putut găsi pe parcursul unei singure săptămâni de sejur, legat de personalitatea atât de prolifică a valorosului om de cultură.

A primit onoruri şi distincţii atât de multe, încât simpla lor enumerare ar ocupa un spaţiu considerabil. Amintesc doar faptul că este Fiu adoptiv de onoare al oraşului Santa Cruz de Tenerife (1978) şi *Doctor Honoris Causa* al Universităţii La Laguna (1990).

Pentru cultura Insulelor Canare a fost un om fundamental, în sensul etimologic al termenului,

Autorul contemporan Jesús Pedreira Calamita declară într-un articol publicat în Santa Cruz pe data de 20 ianuarie 2010: „Moştenirea lăsată de Ciorănescu este enormă şi acum, la zece ani după moartea sa. Este mărturia incontestabilă a unei mari valori intelectuale, a erudiţiei sale, a curiozităţii, dar mai ales a pasiunii exemplare pentru Tenerife şi Santa Cruz, o pasiune aproape unică.“

Înainte de a face calea întoarsă pe bătrânul continent, am mai coborât o dată panta lină a străzii Alejandro Ciorănescu din Santa Cruz. La capătul ei dinspre Oceanul Atlantic, deschis ca un evantai, am realizat că mă aflam pe locul însuşi în care s-a dat o aprigă bătălie, fâşia litorală în care Amiralul Nelson şi-a pierdut un braţ, încercând zadarnic să pună stăpânire pe insula cu importanţă strategică. Iată că, tăcut şi retras, demn şi modest, românul Ciorănescu a reuşit în mod paşnic şi prin daruri benefice să dobândească trofeul râvnit şi neatins de alţii, cucerind, în acelaşi timp, şi inimile conaţionalilor din patria adoptivă.

Lacrima Anei

Nicolae PETRESCU-REDI (n. 20 octombrie 1951, Puchenii Moşneni, Prahova) a absolvit Facultatea de Istorie a Universităţii din Bucureşti, este membru al USR, Filiala Iaşi (2007), şi membru de onoare al Uniunii Scriitorilor din Republica Moldova (2006). A debutat în 1995, cu volumul *Aforisme*, a publicat între timp multe alte cărţi, mai ales de aforisme, catrene, poeme: *Catrene* (1997), *Adieri* (2000), *Gânduri cu rimă* (2000), *Ergo* (2000), *Pe muchie* (2001), *Maxime şi poeme* (2006), *Fluturi înfrăţind diamante* (2007), de unde sunt reluate primele trei poeme de mai jos, *Nopţi albe în Laconia* (2011), *Prin Karma istoriei* (2011) etc.

Răstigniri

Meşterul Manole
îşi poartă crucea
de sare grea,
din lacrimi.

Prin mâinile Anei
trec, Doamne, cuie,
cuie de-agăţat
icoane.

Priveşte, Manole

-Zidul se-nalţă
până-n poveşti,
spume de lacrimi
îmi spun că trăieşti,

Ană, trăieşti?
Sunt moartă,
Manole,
Manole, sunt
vie,
priveşte-ţi mireasa
zidită-n făclie!

Ana lui Manole

„Casă de piatră, de piatră,
de piatră”, răsuna strident
în urechile Anei
ecoul urărilor
din ziua nunţii...

„Fără lacrimile tale,
mortarul meu,
Ană,
nu e bun de nimic”,
îi şoptea Manole.

Meşterul

Podul de flori, frate,
s-a dărâmat:
a venit lacrima
şi l-a luat...
Paşi prin Sahare,
dune de brumă,
ochiul se-nghimpă,
în neguri se-afumă,
se jale Prutul
prin sloiuri, prin glod...

Manole oftează,
o pictează pe Ana,
desenu-i şopteşte:
„Sunt schiţă de pod.”

(Apărută în *Literatura şi Arta*, Chişinău, 15 mai 2008)

Alexandru Ciorănescu 100

O rapsodie epistolară a culturii românești

Sanda GOLOPENȚIA

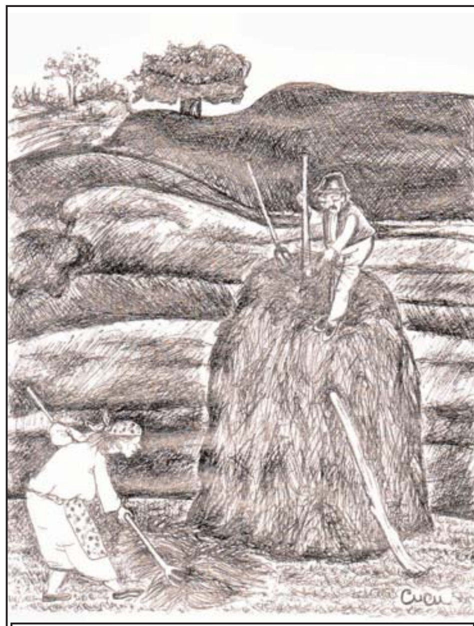
Fiica marelui sociolog Anton Golopenția (1909-1951), Sanda Golopenția este acum profesor la faimoasa Brown University din SUA, după ce a lucrat la Institutul de Cercetări Etnologice și Dialectologice și la Universitatea din București și, după 1980, la Universitățile Cornell și Vanderbilt din SUA. A publicat câteva zeci de cărți, de lingvistică structurală, gramatici transformaționale, poetică, semiotică, filosofia limbajului, teoria literaturii, studii culturale, precum și un mare număr de articole de specialitate în toate aceste discipline. A editat mai multe volume. A primit numeroase premii, în țară și străinătate.

Textul care urmează este extras din Introducere (de Sanda Golopenția) la volumul *Rapsodia epistolară I. Scrisori primite și trimise de Anton Golopenția (1923–1950),* Ediție îngrijită de Sanda Golopenția și Ruxandra Guțu Pelazza, București, Editura Albatros, 2004, p. XVII–XXI. Volumul II al *Rapsodiei epistolare,* conținând schimbul de scrisori dintre A.G. și Ștefania Cristescu Golopenția, a fost publicat de Editura Enciclopedică în anul 2010. În prezent se află în lucru vol. III.

Scrisorile sunt una dintre căile prin care pătrundem în spiritul unei epoci și în miezul frământărilor celor care au trăit-o, încercând s-o modeleze. Scrise relativ spontan, fără armătura prudent cântărită cu care înaintează spre publicare eseul și fără travestirile sau parțialitatea pe care le presupune romanul cu cheie, ele ne aduc în față, alături de personalitatea vie și singulară a autorului, forma și textura relației trăite care i-a unit, o vreme, pe corespondenți. Fiecare scrisoare este, în mod explicit și definitoriu, parte a unui dialog epistolar pe care-l încifrează și alimentează, găzduind ideile și obiecțiile previzibile ale adresatului, permițând recuperarea parțială a replicilor lui trecute, evocând experiența comună a corespondenților, aducând la zi cunoașterea prezentului trăit la distanță de fiecare în parte. Poate de aceea, forma optimă de lectură (și, implicit, de publicare) a unei corespondențe impune „ascultarea" ambelor voci, parcurgerea pe rând și cu egală atenție a cât mai multe dintre mesajele care au circulat într-o direcție sau în cealaltă.

În practica publicării se tinde însă mai degrabă spre publicări selective și unidirecționale de scrisori care, izolate astfel de dialogul din care au rezultat, reușesc să transmită implicit doar o parte din viața care le-a însuflețit cândva. Se publică, bunăoară, scrisorile celor care au atins o formă sau alta a celebrității, trecându-se sub tăcere, chiar atunci când ele sunt disponibile, replicile epistolare ale corespondenților lor mai puțin notorii. Și, chiar în cazul celor dintâi, se aleg scrisorile literar realizate sau cele cu valoare de document și se lasă în umbra arhivelor textele care nu pot fi asociate unui tip sau altul de „beneficiu" cultural. Poate de aceea știm atât de puțin despre felul în care s-au legat și dezlegat alianțe, colaborări sau prietenii între cei care și-au fost contemporani, împărțind misiuni, realizări sau înfrângeri, fiindu-și aproape și apoi, dintr-odată, departe spre a se apropia iar, în funcție de noi circumstanțe și de vechi potriviri.

Clădit de fân la Cicănești, văzut de Cucu Ureche

Schimburi epistolare. Am orânduit seria de față luând ca unitate de bază nu scrisorile lui Anton Golopenția, ci *schimburile de scrisori* în care acesta a fost antrenat. Volumul I al corespondenței primite sau trimise de Anton Golopenția cuprinde astfel 63 de schimburi epistolare dintr-un total de aproximativ 200 de care dispunem în prezent. El va fi urmat de un al doilea volum compus în exclusivitate din schimbul de scrisori dintre A.G. și Ștefania Cristescu (Golopenția). Activ cu precădere între anii 1931 și 1937, schimbul epistolar dintre A.G. și Ștefania Cristescu reprezintă cea mai masivă dintre mărturiile strict contemporane asupra Școlii de Sociologie de la București, ajutându-ne să înțelegem din interior căutările, ezitările, succesele și eșecurile acesteia, precum și multiplele regrupări de forțe de-a lungul anilor ei de vârf.

Volumele III și IV vor întregi seria, în ele apărând, între altele, schimburile epistolare bogate dintre A.G. și Cornel Grofșorean, Dumitru C. Georgescu, Dimitrie Gusti, Octavian Neamțu, George-Emil Papahagi, Mihai Pop, Victor Rădulescu-Pogoneanu, H.H. Stahl, Tudor Vianu, alături de altele, mai restrânse, între A.G. și Al. Dima, Mircea Eliade, Nina Façon, Traian Herseni, Ion Ionică, Petre C. Iorgulescu-Yor, Sabin Manuila, Iacob Mihăilă, Ion Negru, Constantin Noica, Tache Soroceanu, P. Ștefănucă, Mircea Vulcănescu etc. În afara corespondenților sociologi, folcloriști, critici literari, scriitori sau filosofi, a pictorilor, demografilor și statisticienilor, a unor funcționari superiori de la Ministerul Instrucției, Cultelor și Artelor și, în genere, din învățământul românesc, sau a diplomaților, volumele III și IV ale seriei de corespondență pe care o inițiem vor cuprinde schimburi epistolare cu familia (cu mama, Emma Golopenția, și tatăl, Simion Golopenția, cu cei doi frați, Romulus și Cornel Golopenția), cu vecini și cunoscuți din Bozovici, Timișoara sau București, cu colegi de școală și de facultate (1924–1932), cu studenți români aflați la studii în Germania în aceeași perioadă cu A.G. (1933–1936), cu colegi de la Institutul Social Român, Institutul Central de Statistică (1932–1948), cu membri ai echipei de identificare a românilor de la est de Bug a acestui institut (1942–1943) și, în sfârșit, cu necunoscuți întâlniți pe o clipă, într-un moment special al existenței lor sau a lui A.G.

Prin această diversitate, schimburile de scrisori ale seriei de față constituie o oglindă cu fațete multiple a României interbelice. Cum am lucrat îndeosebi cu scrisorile *păstrate de A.G.,* am avut și avem impresia că, în esență, o idee directoare străbate întregul material pe care el l-a ferit de distrugere: aceea a felului în care fiecare din cei care scriu își caută menirea, rostul, major sau de moment, în peisajul vieții românești, fie ea culturală, economică sau politică. Nu e clar dacă o asemenea idee plutea în aer în epoca respectivă sau dacă ea stătea pur și simplu la baza relațiilor și afinităților dintre A.G. și corespondenții săi. Poate că acesta a fost de altfel criteriul, obscur sau conștient, pornind de la care A.G. a conservat cu grijă nu numai corespondența cu cei uman sau profesional apropiați, ci și scrisori provenind de la oameni pe care îi cunoștea mai puțin sau chiar deloc. Așa cum sunt, scrisorile lungi și scurte ale acestei serii, în care A.G. este adresant sau adresat, focar al unei constelații de contemporani, îmi par a reprezenta *o rapsodie epistolară* a culturii românești. Pentru cei care se ocupă de sociologia culturii, seria aceasta, pe care o dorim cât de completă e posibil, va permite, atunci când se va încheia, abordarea sistemului multiplu și dinamic de relații umane, instituționale sau pur accidentale care configurează o generație sau o epocă, precum și a convingerilor comune care i-au unit, dincolo de vârstă, profesie sau apartenență politică, pe cei care au avut de înțeles și înfruntat aceleași mari chemări, obstacole sau întrebări.

În alcătuirea seriei de față, munca prestată se aseamănă întrucâtva cu cea a romancierului care-și propune să scrie un roman sumă. *Notele și comentariile* prin care am introdus fiecare schimb de scrisori ne-au prilejuit bucuria adâncirii de fapte și întâmplări pe care le cunoscusem uneori prin experiență directă, dar distrasă sau încețoșată, a descoperirii altora noi. Dacă nu am vorbit de *roman epistolar,* lucrul se datorează sentimentului că paginile care urmează însumează de multe ori partea cea mai reală și mai adâncă a existenței autorilor lor, că ele se întemeiază întotdeauna pe realitatea cotidiană și că, din acest punct de vedere, textele reproduse au valoare de document, de *istorie epistolară* (așa cum vorbim de istorie orală) și nu ascultă în primul rând de stringențele estetice de structurare sau de abandonare a conturului exact al întâmplărilor cărora trebuie să le răspundă un roman, oricât ar fi el de „adevărat". Provocate de pura asamblare a scrisorilor, ecourile și izotopiile „organice" sunt însă multiple și nu pot fi neglijate. Vom vorbi despre ele în momentul încheierii seriei, dacă el ne va fi dat.

Volume tematice sau ansamblu unic? Încă de la începutul lucrului am fost pusă în fața unei alternative. Puteam publica în volume separate schimburile epistolare relevante sociologic; pe cele cu teme de statistică, demografie și geopolitică; schimburile epistolare privind literatura, arta sau filosofia; scrisorile de familie etc. Sau, dimpotrivă, și aceasta este alternativa pentru care am optat, puteam cufunda într-un ansamblu epistolar unic toate schimburile de scrisori de care dispunem.

Avantajele primei opțiuni nu erau de neglijat. Cititorii specializați ar fi mers direct la schimburile epistolare care-i interesau, fără a mai fi puși în situația de a le căuta printre multe altele cu profil diferit. În plus, volumele, compacte și de mai mici dimensiuni, ar fi fost mai ușor de tipărit și de difuzat. Neajunsurile acestei alternative nu ni s-au părut însă acceptabile.

Alexandru Ciorănescu 100

În primul rând, publicarea de volume tematice ar fi abolit exact *ansamblul organic de scrisori* pe care ni se pare important să-l aducem în fața cititorilor. Or, acesta este interesant în sine, permițând cititorilor să vadă cu ochiul liber *limitele până la care pulsează într-o comunitate personalitatea unui individ,* în cazul nostru a lui A.G., care este deopotrivă adresantul și adresatul schimburilor epistolare pe care le reproducem. Trierea materialului de inclus în volumele cu temă ar fi dus inevitabil la eliminarea unui număr important de schimburi epistolare care, nepretându-se la includerea în unul sau altul dintre ele, ar fi rămas să doarmă în arhive. Puse cap la cap, volumele tematice ar fi transmis trunchiat, înăsprind opozițiile sau distincțiile, imaginea câtorva aspecte ale preocupărilor lui A.G., dar nu ar fi dat cititorilor posibilitatea de a surprinde tocmai ceea ce îl face unic printre membrii Școlii Sociologice de la București: deschiderea fără egal și pe toate planurile către oameni de profesii, formații și apartenențe social-politice dintre cele mai diferite.

Ansambluri de scrisori de tipul celui pe care îl prezentăm pot și ar fi util să devină obiect de studiu pentru sociologi, istorici sau psihologi. Nu s-ar mai opera în acest caz în cercetarea istoriei sau a psihologiei culturii, numai cu personalități sau *grupuri explicite* de indivizi (regrupați în jurul unei instituții – „școală“, revistă, asociație, institut de cercetare, partid etc.), ci și cu *grupuri implicite,* invizibile cu ochiul liber, cum este, între altele, grupul tuturor celor care au la un moment dat același partener de corespondență. Grupurile acestea implicite sunt rareori etanșe. Ele se intersectează cu altele, abordează teme similare sau diferite în raport cu acestea, cunosc dinamici diferite și, în genere, ar trebui studiate comparativ. Publicarea integrală a mai multor ansambluri de schimburi epistolare ne-ar putea ajuta să înțelegem, alături de *profilul* unei personalități sau al unui grup cultural, conceptul de *acțiune culturală în epocă a unui individ.* Regrupând corespondenții dispuși în calitate de adresanți sau de adresați în jurul unei personalități culturale, am ajunge să putem defini numeric, fie și vag, amplitudinea acțiunii culturale a personalității respective.

Firește că un ansamblu de scrisori nu e niciodată complet. Cel care le-a primit le triază de-a lungul anilor. O fac de multe ori, în locul lui, împrejurările. Publicat integral, ansamblul epistolar disponibil care gravitează în jurul aceluiași individ conține însă de multe ori cheia extensiunii lui adevărate. Corespondenții menționează și comentează scrisori pe care le-au scris sau primit și de care nu dispunem. Din permanenta referire la trecut și prezent, fiecare scrisoare țese relații noi de gând și faptă, înglobând în sinteze organice mereu mai net configurate și ce se scrie și ce se gândește în spațiul dialogal creat de corespondenți.

1. Alexandru Ciorănescu către A.G.

13.11.1946
Légation Royale de Roumanie a Paris
17, rue Brémontier 17
Tél. Carnot 07-60
Service de Presse

Stimate Domnule Golopenția,

Abia plecat D-ta din Paris, te deranjez cu o rugăminte care, de data aceasta, nu mai e de serviciu, ci strict personală, și care ar putea să fie fastidioasă, sau dificil de realizat.

După cum mi se pare că am avut prilejul să-ți spun, n-am renunțat la proiectul Enciclopediei, pentru care am adunat prea mult material ca să mă îndur să-l părăsesc nerealizat. Bine înțeles că mă voi mulțumi cu proporții mult mai modeste, întrucât îmi rămâne să lucrez singur. Chiar și așa, de altfel, mi-ar fi cu totul imposibil, dacă n-aș fi ajutat de bunăvoințe din toate părțile. Îmi permit deci să-ți spun ce solicit de la D-ta și de la Institut în general.

Los Gigantes (Canare)

Pentru nomenclatura comunelor din țară și populația lor, posed publicațiile Dv. și ale Ministerului de Interne (mai vechi). Pe bazele modeste pe care lucrez, ele îmi sunt suficiente. Nu găsesc însă nimic în ele pentru comunele din Transilvania de Nord, care țineau de Ungaria în momentul ultimului recensământ. Am numele lor, distribuția satelor în comune și a comunelor în plăși, dar nu știu de unde să iau populația lor. Oare Institutul mi-ar putea procura o asemenea listă? Recte: lista satelor din Transilvania de Nord, cu populația lor, și eventual, dacă aceasta n-ar complica prea mult, cu distribuția naționalităților? Bănuiesc că Institutul e în posesiunea recensământului maghiar, care ar putea fi folosit în acest scop.

În cazul în care datele pe care le cer eu ar fi imposibil sau prea greu de procurat pentru recensământul din 1941, Institutul posedă vreo publicație care să-mi dea cel puțin, și ca un *pis-aller* (1), datele statistice din 1930? Sunt convins că vei avea bunăvoința să mă scapi din această încurcătură, pe care, fără ajutorul D-tale, n-aș avea mijloace s-o soluționez.

A doua rugăminte. Îmi e de foarte mare folos, în același scop, seria de hărți etnografice a lui Vintilă Mihăilescu. Bine înțeles că eu n-o utilizez pentru scopurile etnografice, ci profit de indicațiile topografice, munți, văi etc. Nu e ușor de lucrat pe ea, dar rămâne singurul mijloc la îndemână. Constat însă că lipsesc din serie unele planșe, pentru regiunile care se pretează mai puțin la [demonstrație?], din punctul de vedere etnografic care a prezidat la întocmirea hărții. Oare cum și unde aș putea procura planșele care lipsesc? Ai avea D-ta bunătatea, dacă ți-ar fi la îndemână, să rogi pentru mine pe dl Vintilă Mihăilescu, sau oricine le-ar poseda, ca să-mi cedeze un exemplar? Dacă [achizi]ționarea ar comporta oarecare cheltuieli, ți-aș răspunde imediat suma respectivă, fie acolo, fie aici, pentru lucruri de care D-ta ai putea avea nevoie, și pe care aș fi bucuros la rândul meu să ți le pot procura.

Te rog să mă ierți pentru deranjamentul pe care ți-l pricinuiesc, dar sunt silit s-o fac, neavând alte mijloace, [și] D-ta având nenorocul de a fi situat în centrul informațiilor de care aș avea nevoie. Cred că, cu ajutorul D-tale și al altor persoane pe care le-am supărat la fel cu tot felul de cereri, să pot pune la contribuție puținele ore libere ce-mi rămân, ca să pot termina în aproximativ un an textul Enciclopediei (la limitele reduse de circa trei volume), la care lucrez deja de patru ani.

Cu cele mai alese mulțumiri și salutări, rămân al Dv.,
Al. Ciorănescu

2. Alexandru Ciorănescu către A.G.

7.3.1947
Légation Royale
de Roumanie en France
Services de Presse
et des Relations Intellectuelles
Villefranche

Scumpe Domnule Golopenția,

Am primit aici, unde mă aflu de la începutul lunii în concediu, ultima d-tale carte poștală. Prima scrisoare o primisem demult la Paris, împreună cu anunțarea pachetelor și cu recensământul Transilvaniei de N[ord], lucrare importantă pentru mine și pentru care îți mulțumesc. Am încercat să mă informez. Ți-am trimis prin poștă, recomandat (dar la adresa Institutului, în strada Brezoianu, necunoscând altă adresă) un pachet cuprinzând seria completă din *Echo* (fără no. 1) (2) și alte cărți de copii din colecția *Père Castor*. Pentru celelalte cărți din prima listă n-am putut face nimic pentru *Reader's Digest,* pentru că a intervenit greva presei, în timpul căreia administrațiile revistelor n-au mai lucrat pentru ceilalți, fiind toate epuizate. Cea din colecția *Que sais-je?, La population* (îmi scapă numele autorului), e sub tipar. Voi vedea din nou la întoarcere ce se va putea face.

Am primit de asemenea (dar numai în ajunul plecării) a doua scrisoare a d-tale. Din cauza plecării, nu i-am putut da nici o urmare. Am luat-o cu mine, aici, unde aș avea tot timpul să mă ocup de ea, dar n-am putut găsi nimic în librăriile din Nice. Sper că nu te încurcă prea mult întârzierea cu care voi fi obligat a răspunde cererii d-tale; cel puțin poți fi sigur că voi răspunde cu tot ce se va găsi. N-am uitat nici medicamentele. Am și cumpărat opocalcium, dar nu pot găsi [cuvânt nedescifrat]. Cred că voi trimite tot prin poștă, ca eșantion recomandat. Am trimis și în familia mea asemenea medicamente și au sosit bine.

În privința plății, n-am nici o grijă. Pentru moment, eu îți sunt dator. Ce mi-ai trimis d-ta egalează 1.600 fr. (133 fr. + 20 x 73); ori eu n-am cheltuit cu cărțile trimise decât 600 + transportul + opocalcium, care e ceva mai puțin de 100 fr. Dacă viitoarele cumpărături vor reprezenta cifre mai importante, costul lor va putea fi achitat potrivit cursului din librărie (sau cum vei crede d-ta de cuviință), la București, în familia Ciorănescu, unde se va afla soția mea în cursul lunilor aprilie și mai. E chiar probabil ca ea să-ți aducă o parte din comisioane. Dar plata se va face numai în cazul când eu însumi nu-ți sunt dator dumitale pentru tot ce mi-ai trimis și (sper) îmi vei trimite. Mai am nevoie de un singur lucru, dar important, și numai d-ta mă poți scoate din încurcătură. Îmi trebuie un index al *comunelor* din țară, în care să se indice și *satele* și *cătunele* ce intră în compoziția acestor comune. Am unul prea vechi (1928), publicat de Min[isterul de] Interne. Nu se poate să nu fie altul mai nou la Dv., al Internelor sau al Poștelor. Altfel nu ajung la nici un rezultat, căci recensământul e făcut pe sate și nu se spune unde atârnă fiecare sat. Poate a apărut un asemenea index în „Monitorul Oficial“?

El Teide (Canare) sub nori

Îți mulțumesc de mai înainte.
Al. Ciorănescu

Un argeșean prin lume

Omagiu înaintașilor mei

Ion PĂTRAȘCU

Marcarea celor o sută de ani de la nașterea românului – european și universal în același timp – **Alexandru Ciorănescu** este un demers lăudabil al revistei *Curtea de la Argeș* și, totodată, o prețioasă restituire a unui capitol luminos al spiritualității românești.

Pentru mine, ca fost membru al corpului diplomatic românesc, este chiar o datorie să aduc un modest omagiu înaintașilor mei în ale politicii noastre externe. Aceasta dintr-un sentiment național, dar și pentru faptul că am pășit mulți ani pe cărările deschise de ei în relațiile externe ale României, beneficiind de aureola creată de aceștia în jurul numelui de ROMÂN și de ROMÂNIA.

De asemenea, cred de datoria mea să spun câteva cuvinte și despre contextul istoric în care mari valori ale culturii române, inclusiv numeroși diplomați de marcă, au ajuns pe potecile exilului, lăsând un mare gol în spiritualitatea românească. Sunt cu atât mai obligat cu cât propria-mi memorie acoperă o parte însemnată a istoriei noastre postbelice. Datorită statutului meu de student în relații internaționale (1953-1958) și de diplomat în Ministerul Afacerilor Externe (1958-1998), aș putea menționa următoarele:

Cred că situația exilului cultural românesc nu poate fi examinată în abstract, ruptă de regimul politic impus țării noastre prin deciziile de la Yalta, din 1945, ale lui Roosevelt, Churchill și Stalin, cunoscuți în istorie drept *groparii Europei de Est.* Conducerea alogenă din fruntea României, adusă pe tancurile sovietice, avea printre alte obiective și pe acela de a diminua până la eliminare identitatea noastră națională. În asemenea condiții, marile personalități ale culturii și științei românești, care nu au vrut să colaboreze cu noul regim, au avut de ales între exil și pușcărie. Cei din exil aveau toți dosare de urmărire la securitate, întocmite până în anul 1958 la indicația și după șabloanele consilierilor sovietici.

De aceea, înainte de retragerea trupelor și consilierilor sovietici din țara noastră (1958), nu se poate vorbi decât de atitudinea față de emigrație a unui regim impus și controlat de Moscova. Nu ar trebui uitat procesul dificil, complex, prin care conducerea de atunci a României a devenit preponderent românească și nici de eforturile acesteia de a se desprinde de sub tutela sovietică, pentru a putea promova o politică proprie, tot mai independentă. Numai în acest context a apărut și o etapă de relaxare, cu o poziție mai nuanțată a autorităților române față de reprezentanții de seamă ai *emigrației noastre culturale.* S-a renunțat treptat la termenul de *fugar-trădător,* erau menționate tot mai frecvent numele unor emigranți de seamă, începe publicarea unora dintre operele lor, însă toate acestea într-un cadru propagandistic favorabil regimului de atunci. Era, totuși, mult mai mult decât nimic. Dar să fim sinceri cu noi înșine. Dictatul străin și în acest domeniu nu a fost singur și definitoriu în tratarea emigrației culturale. Au intervenit și elemente neaoș românești: obtuzitatea *culturnicilor,* invidia și, nu în ultimul rând, meteahna națională a indiferenței față de valorile proprii.

Poate ar trebui spuse câteva cuvinte și despre unele reacții ale emigrației culturale române, reacții determinate de apăsarea grea a exilului fizic, cultural și sufletesc. Fără a intra în amănunte, menționez doar *doctrina* unora dintre ei prin care se cerea scriitorilor români să adopte *eroismul tăcerii,* o tăcere literară, care, ulterior, să fie dublată de gesturi de insurecție socială și politică. Această doctrină nu a avut niciun ecou, nici în țară și nici în afară. Ea nu ținea seama de realitatea postbelică a abandonării Europei de Est controlului discreționar al Moscovei și se conta, în mod naiv, pe ajutorul Occidentului, care s-a văzut ulterior că era doar de *natură radiofonică,* fiind parte integrantă a *războiului rece.* Din fericire, românii au continuat să creeze opere valoroase, oriunde se aflau ei.

Cu aceasta, ajungem și la capitolul recuperarea și valorificarea patrimoniului cultural românesc, constituit, acasă sau în străinătate, în perioada postbelică. Ceea ce se întâmplă în prezent nu pare a fi o preocupare serioasă în acest sens. Mulți comentatori ai zilelor noastre au suprasimplificat datele problemei în așa-zisele lor analize. Se ignoră contextul istorico-politic, se aruncă totul în capul comunismului românesc și, pentru o simplificare cât mai convenabilă, au fost găsiți și doi țapi ispășitori: Gheorghe Gheorghiu-Dej și Nicolae Ceaușescu. Oricine știe că au avut și ei propriile păcate, chiar multe și grele, însă nu s-a îndoit nimeni că au fost români și și-au servit țara, mai ales pe planul relațiilor internaționale, cum au putut mai bine, pentru condițiile de atunci. Astăzi nu mai interesează pe nimeni că în timpul lui Dej s-a reușit scoaterea din România a trupelor și consilierilor sovietici. Nu mai contează nici faptul că *Declarația de independență a României,* din aprilie 1964, a fost adoptată cu un an înainte de dispariția lui Dej. Poate că aceea a fost chiar testamentul lui politic.

Apoi, dacă ne referim la așa-zisa epocă Ceaușescu, este greu de spus dacă graba, superficialitatea sau dictatul străin fac să se uite *contribuțiile remarcabile ale României la eforturile pentru soluționarea unor probleme majore, regionale sau mondiale.* Străinii obiectivi își amintesc de curajul României când a stabilit relații diplomatice cu Republica Federală a Germaniei, în pofida opoziției Moscovei. Nu poate fi uitat nici efortul țării noastre de a evita degenerarea conflictului ideologic chino-sovietic într-o conflagrație de proporții. Tot străinii își amintesc de rolul major jucat de România în încercările de aplanare a conflictului din Orientul Mijlociu. Poate ar fi bine ca și românii noștri să-și amintească măcar de faptul că două mari puteri, SUA și China, au apelat tocmai la România și nu la altcineva pentru a intermedia marea lor reconciliere istorică.

De aceea, și în privința recuperării și valorificării tezaurului cultural românesc, creat în țară sau peste hotare, a fost necesar un proces complex, care a presupus, în mod obligatoriu, dobândirea independenței față de ocupantul, respectiv tutorele străin. Când România nu a mai fost obligată să ceară aprobarea Moscovei pentru actele sale de politică internă și externă, s-a produs și acea relaxare în raporturile cu emigrația culturală.

Aici, simt nevoia să introduc o paranteză, cu trei exemple, despre modul cum se pierdeau valorile noastre culturale. Primul este legat de perioada ocupației sovietice. Atunci a dispărut fără urmă filmul *Odessa în flăcări,* coproducție româno-italiană din 1942, care, în același an, și-a adjudecat Marele Premiu de la Veneția. Consilierii sovietici nu puteau lăsa nedistrus un film care povestea despre atrocitățile comise de trupele lor și de KGB pe teritoriul Basarabiei, reocupată în urma Pactului Molotov-Ribbentrop. Tocmai de aceea a fost condamnată uitării, timp îndelungat, și interpreta eroinei principale, celebra soprană de peste Prut, **Maria Cebotari,** considerată o demnă urmașă a Haricleei Darclée și o precursoare a Mariei Callas. Anul acesta, 2011, Studiourile cinematografice italiene *Cinecita* au găsit întâmplător acest film, făcând României un dar nepreţuit. Am văzut filmul. Este zguduitor.

→

3. Alexandru Ciorănescu către A.G.

3.4.1947
Légation Royale
de Roumanie en France
Services de Presse
et des Relations Intellectuelles
Paris

Scumpe Domnule Golopenția,

Te rog să mă ierți că-mi fac atât de prost comisioanele. Vacanța mea, acum plecarea soției mele la București m-au împiedicat să mă execut mai devreme. De altă parte, din lista de cărți cerute de D-ta, n-am putut găsi decât trei, pe care le vei primi prin poștă, foarte curând, întrucât azi de dimineață le-am expediat recomandat. Celelalte sunt mai greu de găsit, unele fiind epuizate, altele în reimpresiune, altele trebuind căutate direct la editură. Mă voi ocupa și de rest, dar te rog să nu pierzi răbdarea. Socotelile noastre se prezintă până acum astfel:

Echo și cărțile de copii (150+45)	600
Medicamentele	272
Cele trei volume	505

Totalul de 1.377 e deci inferior sumei pe care mi-ai trimis-o D-ta (1.460). Pentru celelalte comisioane, de care sper că vor urma, vom vedea ce va fi de făcut, după suma la care se vor ridica; dar am impresia că nu va fi astronomică, mai ales pentru că nu voi găsi tot.

Te rog să crezi în cele mai alese sentimente ale lui
Al. Ciorănescu

NOTE ȘI COMENTARII

Istoric literar, comparatist, prozator, poet și dramaturg, distins romanist și traducător, Alexandru Ciorănescu (1911–1999) fusese elev la École Roumaine de la Fontenay-aux-Roses (1934–1939), își trecuse doctoratul de stat la Paris cu o teză despre *Ariosto în Franța* (1938), lucrase și lucra încă, în momentul acestei corespondențe, în calitate de consilier cultural al ambasadei române de la Paris (în 1940, 1945, 1946), stabilindu-se ulterior la Paris și apoi în Tenerife. Între multe altele, Al. Ciorănescu e autorul unor monumentale *Diccionario etimologico rumano* (1958–1966), *Bibliographie de la littérature française du XVI-e siecle* (Paris, 1959), *Bibliographie de la littérature française du XVII-e siecle* (Paris, 1967), *Bibliographie de la littérature française du XVIII-e siecle* (Paris, 1969), înrudite, prin natura efortului de erudiție, cu enciclopedia românească în trei volume la care lucra în momentul corespondenței cu Anton Golopenția. Ar fi interesant de aflat unde se găsesc fișele acestei enciclopedii.

Cele trei scrisori se află la Arhivele S.R.I., Dos. 40.002, vol. 112, la filele 254 recto–verso, dact., 244 recto–verso, ms., și, respectiv, 246 recto–verso, ms. Ele au fost reproduse și în volumul Anton Golopenția, *Ultima carte,* Text integral al declarațiilor în anchetă ale lui Anton Golopenția aflate în Arhivele S.R.I., volum editat, cu Introducere și Anexă, de prof. Sanda Golopenția, Ed. Enciclopedică, București, 2001.

(1) În traducere, „în lipsă de altceva“.

(2) Revista *Echo* era scoasă de Ministerul Informației de la Londra și începuse să apară din 1946.

România de pretutindeni

Cel de al doilea exemplu îl priveşte pe **Horia Vintilă**, diplomat, eseist, filosof, jurnalist, poet, romancier, căruia în 1960 i se acorda premiul francez Goncourt pentru romanul său *Dumnezeu s-a născut în exil.* A fost „ajutat" imediat de autorităţile de la Bucureşti care, cu concursul comuniştilor francezi, au făcut să circule un dosar despre rătăcirile din tinereţe ale lui Horia Vintilă: o simpatie trecătoare faţă de legionari. Datorită scandalului creat, autorul a avut demnitate şi a refuzat premiul. A fost pentru prima şi ultima dată când premiul a fost acordat, fără a fi decernat.

Tipică pentru culturnicii de la Bucureşti a fost şi atitudinea faţă de ecranizarea romanului *La vingt-cinquieme heure* (*Cea de-a 25-a oră*), publicat în franceză, în anii '50, de scriitorul **Constantin Virgil Gheorghiu.** Pentru autenticitate, pelicula, regizată de Carlo Ponti (soţul Sofiei Loren), urma să fie filmată în Banatul nostru. Nu s-a aprobat şi atunci filmul a fost realizat în Banatul sârbesc, cu elementele specifice românilor de acolo. În rolul principal, al ţăranului Johan Moritz din Banat, a jucat Anthony Quinn, care a reuşit să intre în atmosfera românească nu pe teritoriul României, ci însoţind câteva zile ansamblul folcloric *Ciocârlia,* aflat în turneu în SUA. Să nu uităm că pentru interpretarea rolului principal din *Zorba grecul,* Anthony Quinn a fost împroprietărit cu o insulă din Marea Egee.

Şi, pentru a încheia aceste considerente de ordin istoric, trebuie să amintesc faptul că elita diplomaţiei române a fost eliminată în noiembrie 1947, atunci când în fruntea Ministerului Afacerilor Străine al României a fost numită Ana Pauker, venită de la Moscova cu gradul de general al Armatei Roşii şi cu sarcina precisă de prim agent sovietic în conducerea de partid şi de stat de la Bucureşti. Grija ei imediată a fost să dea afară din minister 161 de membri ai corpului diplomatic şi, chiar, tehnico-administrativ. Acel ministru alogen înlătura floarea diplomaţiei române, parte integrantă a ceea ce dicţionarele şi lucrările de specialitate numesc *suma inteligenţelor* sau *elita valorilor unui stat.* Aşa au ajuns în emigraţie diplomaţi români de prim rang: Grigore Gafencu, Constantin Vişoianu, Grigore Niculescu–Buzeşti, Dimitrie Ghica, Nicolae Petrescu–Comnen, care deţinuseră portofoliul Externelor în diferite etape, dar şi funcţia de şefi ai Legaţiilor române din marile capitale ale Europei sau din SUA. Aş continua enumerarea şi cu alţi şefi de misiuni diplomatice române: Constantin Antoniade, George Caranfil, Gheorghe I. Duca, Horia Georgescu, Radu Irimescu sau cu unii distinşi reprezentanţi ai diplomaţiei culturale româneşti, precum Lucian Blaga, Alexandru Ciorănescu, Horia Vintilă, Constantin Virgil Gheorghiu etc. Sunt oameni cu o înaltă ţinută intelectuală şi diplomatică pe care, în terminologia de astăzi, îi putem numi un *brand românesc.*

Ca diplomat român, cu misiuni oficiale atât în Est, cât şi în Vest, m-am putut convinge de puternica încărcătură de spiritualitate românească pe care aceste personalităţi o posedau. Eram chiar puţin gelos, uneori, pentru că noi, diplomaţii acelor timpuri, trudeam din greu pentru a promova interesele şi imaginea României, pe când ei erau chiar purtătorii unei imagini româneşti. Aveam în mod sigur suficiente motive să le fim recunoscători pentru că, de cele mai multe ori, ei ne precedau în raporturile cu ţara gazdă, asigurându-ne uşi deschise. Când spuneam **român,** interlocutorul exclama: ah, din ţara lui **Brâncuşi, Eliade, Ionesco, Cioran.** În Olanda fiind, am aflat că, după concertele lui **George Enescu** de la Haga, Rotterdam şi Amsterdam, comentatorii olandezi apreciau că celebrul nostru compozitor *a introdus în hora muzicală a popoarelor un nou personaj: poporul român.* La rândul lor, criticii francezi subliniau că lui George Enescu *natura i-a vorbit pe limba ei secretă* şi că, de aceea, *arcuşul lui stăpâneşte taina unei vibraţii urzite dintr-o lacrimă şi o mângâiere.* Parisul ne mai oferă şi povestea fascinantă a intrării lui **Constantin Brâncuşi** în eternitate. Aşa se face că el are o biografie *neterminată*, unde apar doar locul şi data naşterii, pentru că el este un nemuritor. Să-l adaug şi pe **Ciprian Porumbescu,** identificat uşor ca român. După ce a interpretat celebra-i *Baladă*, un italian cunoscător în ale muzicii vine la el şi spune: *Tinere, dumneata sigur eşti din România.* În afara ţării, aceste valori naţionale erau recunoscute şi apreciate mai mult decât la ele acasă. Voi aminti doar momentul când lumea s-a despărţit de **Lucian Blaga.** Radio Madrid anunţa că *prin el nu s-a stins o personalitate, ci un univers.*

În această constelaţie şi-a găsit locul şi Alexandru Ciorănescu, pe care comentatorii de specialitate l-au înscris în familia spiritelor enciclopedice ale culturii româneşti, alături de Dimitrie Cantemir, Bogdan Petriceicu Hasdeu, Nicolae Iorga, Mircea Eliade şi alţii. Victimă şi el a unui regim impus românilor cu forţa armelor şi, în consecinţă, a deciziei arbitrare a Anei Pauker din noiembrie 1947, Alexandru Ciorănescu nu s-a mai întors în ţară, hotărând să se retragă cât mai departe de Europa, într-un loc uitat de Dumnezeu, în insulele Canare. Acolo, el a găsit o patrie temporară, unde a trăit o viaţă simplă, retrasă, de sihastru, din 1948, până la sfârşitul zilelor sale, în 1999. Poate că *l-a tras aţa* spre Spania şi cultura iberică, având în vedere că, în perioada 1942-1945, a deţinut funcţia de secretar general al Asociaţiei culturale hispano-române.

În Canare, Alexandru Ciorănescu a ajuns cu o mare durere în suflet. Autorităţile de la Bucureşti îi reţinuseră, ca zălog, copiii în ţară, pe care i-a revăzut după decenii: pe unul în 1964, iar pe celălalt în 1971. Am încercat şi eu, precum toţi colegii mei de generaţie, acest sentiment dureros al ruperii abuzive a familiei. Deşi eram trimişi în misiuni permanente oficiale peste graniţă, în ultimii zece ani ai regimului trecut nu ni se mai permitea să luăm şi copiii cu noi, de teamă că am putea avea *întindere de ligamente,* adică să rămânem în străinătate.

La Alexandru Ciorănescu, toată lumea a admirat tenacitatea cu care a depăşit orice obstacole, creând o operă vastă, cu abordarea unor teme dintre cele mai diverse domenii de activitate. Se zice că era stăpânit de o nelinişte permanentă, care l-a împins să realizeze atâtea lucruri minunate. Neliniştea lui a inclus şi preocuparea permanentă de afirmare a spiritului creator românesc în spaţiul culturii europene şi universale. Despre toate acestea, un alt exilat de marcă, prof. univ. Mircea Popescu, consemna: *Dacă am afla că domnul Alexandru Ciorănescu pregăteşte un tratat de matematică sau scrie o simfonie, nu ne-ar mira câtuşi de puţin: omul e capabil de orice.* Şi avea multă dreptate prof. Mircea Popescu.

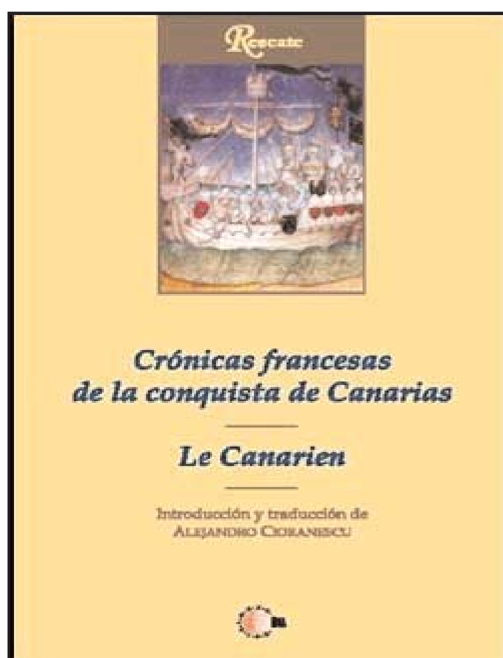
În acel loc uitat de Dumnezeu, Alexandru Ciorănescu, botezat de spanioli *don Alejandro,* a devenit unul dintre cei mai importanţi istorici şi geografi ai insulelor Canare, iar locuitorii ţinuturilor respective nu l-au uitat. Drept recunoştinţă, o stradă din Santa Cruz de Tenerife poartă numele de Alejandro Ciorănescu, iar la giganticul şi modernul Centru expoziţional din acelaşi oraş funcţionează *Biblioteca Insular Alejandro Ciorănescu.*

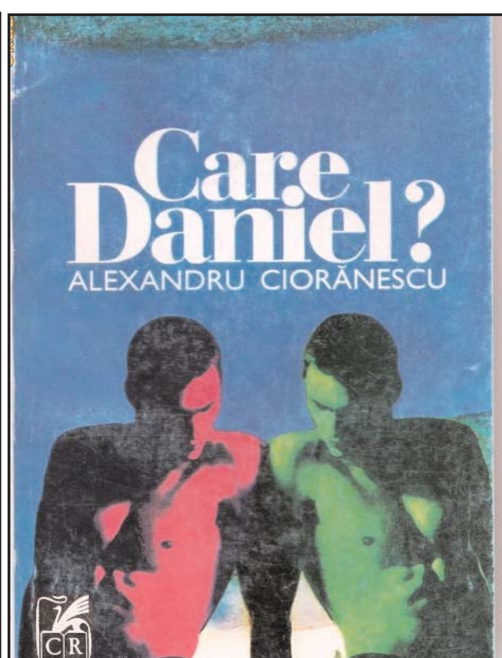
Francezii, la rândul lor, au motive temeinice să-i fie recunoscători lui Alexandru Ciorănescu, cel care a întocmit cea mai bună *Bibliografie a literaturii franceze din secolele XVI-XVIII.* Cu modestia-i cunoscută, autorul îl corecta pe un reporter spunând că aceasta este cea mai bună, pentru că nu există alta. El îşi amintea, cu recunoştinţă, că efortul colosal depus pentru a realiza lucrarea i-a fost înlesnit de ajutorul primit de la autorităţile culturale franceze, care îi trimiteau în insule orice carte solicitată.

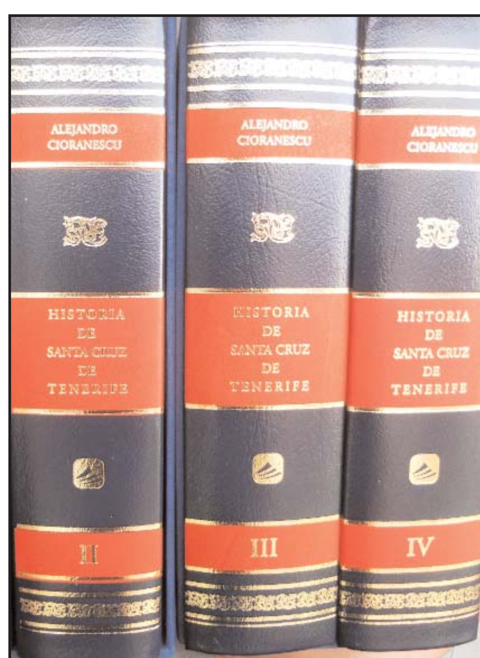
Nu acelaşi lucru putea afirma Alexandru Ciorănescu despre atitudinea autorităţilor române din perioada când el a scris şi publicat, singur, *Dicţionarul etimologic al limbii române,* în sihăstria de la Universitatea La Laguna, din Tenerife. Să-i ascultăm mărturisirea: *Am terminat această lucrare în condiţii ştiinţifice dintre cele mai dificile, la mai multe mii de kilometri de cea mai apropiată bibliotecă românească, fără să dispunem de cărţi proprii, fără vreun ajutor sau colaborare, decât aceea a numeroşilor prieteni, care ne-au furnizat cărţile absolut necesare.* Despre autorul acestui singur dicţionar etimologic complet al limbii române, hispanistul Dumitru Copceag sublinia că este *la mayor autoridad en materia de etimologia.*

Alexandru Ciorănescu a avut şansa de a fi invocat pe plan intern de pe la mijlocul anilor '60, însă valorificarea deplină a vastei lui opere nu poate fi considerată încheiată. Se putea spera că, după 1989, procesul de reîntregire a tezaurului spiritual românesc va cunoaşte un tempo mai alert. Acesta ar fi fost un lucru absolut normal, într-o ţară normală. Din păcate, lucrurile nu au cum să meargă spre bine când trecutul nostru este desconsiderat, dat uitării, când predomină meteahna naţională de negare a valorilor proprii, după cum am mai spus, când s-a instaurat filosofia banului, iar viaţa culturală este manelizată. Creaţia naţională a fost înlocuită cu un servilism-mimetism deranjant, într-un limbaj suburban, care sfidează bunul simţ şi masacrează limba română. Se întâmplă ceea ce cunoscutul om de televiziune Lucian Măndruţă descria recent cu multă precizie: *Este ca şi cum undeva, în secret, cineva ar fi dat drumul la o maşină de mâl uman, care acoperă încet-încet naţiunea lui Sadoveanu, Eliade şi Nichita.*

Să sperăm, însă, că istoria, ca supremul nostru judecător, va alege doar ceea ce este valoros în fiecare etapă de dezvoltare socială, separând petele luminoase de cele întunecate, existente în toate societăţile şi mediile umane, care nu au cunoscut şi nici nu vor cunoaşte vreodată perfecţiunea. Pentru că, după cum se spune, perfecţiunea este numai în rai şi doar pentru cei ce reuşesc să ajungă acolo.

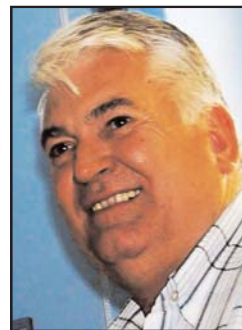

Eminescu între naţional şi universal (II)

Florian COPCEA

Om al timpului modern, cum îl consideră T. Maiorescu, Eminescu intuieşte că apropierea ţării sale de modelul occidental nu poate decât să consolideze „statul demagogic românesc de imitaţie franceză” (14). În viziunea sa, realităţile româneşti vin în contradicţie cu idealurile Europei Occidentale, din care cauză respinge, inspirându-se din lucrări ale lui Alexis de Tocqueville, „importul” unor libertăţi false, capabile să transforme ţara într-o „Americă dunăreană” (15). El optează pentru o Europă în care lumea a învăţat „să se respecte toate limbile şi toate naţionalităţile” (16), întrucât bazele ei sunt naţionale, iar Principatele este exclus să devină colonia marilor puteri. Există în opinia lui Eminescu o singură soluţie de a nu cădea în capcana „americanizării”: „Astăzi e dar timpul ca să întărim, atât în români, cât şi în popoarele mari ale Apusului, credinţa în trăinicia poporului român” (17).

Spiritele politice ale vremii erau atrase de proiecte artificiale în ceea ce priveşte integrarea europeană, menţinându-se – cum remarca Theodor Codreanu (18) – în subistorie, deşi ţara avea toate atuurile performanţelor civilizaţionale şi culturale.

În articolele din *Timpul,* afirma M. Eliade, „stă cheia cu care am putea descifra «enigma» lui Eminescu”. Pornind de la observaţia că prin Eminescu civilizaţia europeană a fost definitiv şi decisiv influenţată de „geniul creator al poporului român”, el precizează: „Eminescu ştie foarte bine că Europa ar fi interesată de un popor care ar fi maimuţărit ultima modă de la Paris sau de aiurea. A luptat pentru a dovedi în toate manifestările geniul autentic al poporului român; în artă ca şi în politică, în filosofie ca şi în economie. Eminescu s-a străduit să impună realităţile naţionale. Erau, după opinia sa, singurele realităţi ce ar fi putut interesa Europa, singurele contribuţii fecunde pentru armonia între popoare. Scrierile politice ale lui Eminescu au contribuit, astfel, enorm la fundamentarea patriotismului român modern” (19) şi la (am putea adăuga) diversificarea/îmbogăţirea sistemului de valori universale prin racordarea, la acestea, a culturii autohtone. Prin acest demers, Eminescu se dovedeşte a fi perfect sincronizat cu timpul său şi conştient că „viermele vremurilor roade în noi” (20), absorbind fără odihnă «noi geografii» şi noi universuri spirituale” (21) .

De altfel, însuşi Eminescu recunoaştea că „această comunitate de cultură cu Europa civilizată este pentru români de-o necesitate aşa de absolută încât încercarea de-a o slăbi ar însemna astăzi paralizarea oricărui progres…” (22) Necesitatea înfiinţării unei *Ligi spirituale continentale* care să promoveze/armonizeze interesele naţionale cu cele europene era imperativă. El invoca faptul, de altminteri de necontestat, că noi nu venim în faţa Europei „cu mâinile goale”, chiar dacă tranzităm „o epocă în care ideile mari asfinţesc, în care zeii mor”. Eminescu evocă o Europă culturală mesianică, plasată sub hegemonia germană, poate singurul „pretext” să pună în valoare deschiderea spre dialog a tuturor popoarelor care să aibă „o patrie comună”(…) „pentru răspândirea unei civilizaţii adevărate în Peninsula Balcanică” (23). Eminescologul Mihai Cimpoi (24) consideră că „Eminescu visa şi la o uniune intimă a micilor state de la Dunăre care existau în secolul al XIV-lea «prin sentimentul de comunitate religioasă, opusă puternicelor încercări de prozelitism catolic» şi prin tendinţa de a se desface de supremaţia ierarhiei bisericeşti a Bizanţului şi de a-şi crea bisericile lor autohtone” (25).

La rândul său, Theodor Codreanu în *Mitul Eminescu* (Ed. Junimea, Iaşi, 2004, p. 191), consemnează: „Eminescu ridică o problemă cardinală a destinului nostru – aceea de a fi europeni ca latini de rit ortodox. Se poate ca bătălia declanşată de el să fi fost decisivă în orientarea dinastiei spre ortodoxie. Politica proaustriacă primea o gravă lovitură. Poetul nu cruţa nici Biserica Ortodoxă Română pentru moliciunea ei tradiţională. Eminescu a scos-o atunci din expectativă”.

O soluţie „europeană” Eminescu propunea şi pentru diversificarea şi modernizarea limbii române. Stilul său nu poate fi explicat în afara acestui proces. Apartenenţa sa evidentă la o estetică şi logică lipsită de formulele sterile tradiţionale ne dezvăluie, „emancipaţiunea unei limbi” atinsă de simptomele unui „europenism idilic” (26) fascinant. Eminescu dă dovadă de un spirit inovator şi în stilul publicistic–jurnalistic europenizat şi el prin folosirea noţiunilor şi expresiilor curente. Titu Maiorescu scrie în acest sens: „Eminescu este un om al timpului modern, cultura lui individuală stă la nivelul culturii europene de astăzi. Cu neobosita lui stăruinţă de a citi, de a studia, de a cunoaşte, el îşi înzestra fără preget memoria cu operele însemnate din literatura antică şi modernă” (27). Dând o formă nouă limbii naţionale, Eminescu nutrea speranţa că românii vor pătrunde mai lesne în „înaltul areopag european” spre a deveni „un factor hotărâtor în echilibrul european”. Convingerea sa era însă că această aspiraţie nu poate deveni realitate dacă poporul nu se va întări „înăuntru pentru a inspira încredere în afară” (28).

Eminescu vorbeşte tranşant „despre necesitatea unui punct de vedere colectiv european” şi despre faptul că „numai colectivitatea puterilor europene prezintă României oarecari siguranţe de neutralitate şi de neatârnare“ (29). Un studiu al Svetlanei Paleologu Matta, *Eminescu şi abisul ontologic* (30), repune în discuţie „poziţia lui Eminescu pe linia de grandoare a gândirii Occidentului”. „Eminescu n-a făcut decât să transforme, printr-un efort crucificator, materia primă care se găseşte puţin peste tot, în valori sublime”. În accepţiunea Svetlanei Paleologu Matta, Eminescu, fiind un poet cu predispoziţii filosofice, este un gânditor „cu o gândire autonomă”. Să amintim că şi în ale sale *Studii de literatură română,* T. Vianu consemna: „Nimeni, înaintea lui, nu dispusese de posibilităţile limbii române cu o libertate suverană, la fel ca cea atinsă de Eminescu prin utilizarea tuturor funcţiilor limbii, a întregii ei frazeologii, a tuturor formelor flexiunii şi derivării ei. Limba română devine un instrument absolut docil în mâna lui magistrală şi poetul o foloseşte pentru a exprima gânduri şi viziuni cum nu mai luminaseră niciodată într-o minte românească”. Ideea europeană este laitmotivul multora dintre articolele lui M. Eminescu, potrivit căruia Europa trebuie să fie „capabilă de-a trăi continuu”, iar noi românii „să avem voinţa de a fi un factor hotărâtor în echilibrul european” pentru a avea „o patrie comună”, întrucât „o naţiune ca a noastră… trebuie să stea cu toată Europa în raporturile de liber schimb şi de liberă aşezare reciprocă”, fiindcă „spiritul reacţiunii europene e în esenţă staţionar” şi ne-a „pus în comunitate de cultură cu Europa apuseană”.

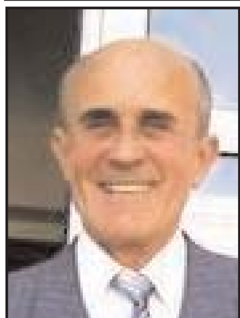
Cunoscutul eminescolog Mihai Cimpoi (31) ajunge la concluzia: „Românii nu pot, prin urmare, să rămână în afara acestei mişcări de unire (europeană) şi a acţiunilor din jur de a se opune stării de lucruri de pe continent” şi îşi argumentează constatarea cu un pasaj dintr-un articol al lui Eminescu: „În momentul când toate naţiunile dau cu piciorul stării de fapt a lucrurilor, numind-o nesuferită şi nesuportabilă, au şi românii dreptul şi datoria de a-i da cu piciorul, căci, şi rămaşi singuri pe câmpul de luptă, nimeni nu se va mai putea speria de opoziţiunea noastră singuratică. Nepăsarea noastră ne pierde”.

Mihai Drăgan observa că românismul, aşa cum îl înţelege Eminescu, are puncte comune cu concepţia energetistă a lui Hasdeu care agita cu argumente viguroase şi încordată frământare vizionară ideea „să fim români mai presus de toate”, iar „ca Români să nu uităm că suntem Latini” şi să nu „ucidem” „originalitatea prin imitaţie”, deoarece cosmopolitismul, credea savantul, „trage după sine pieirea individualităţii naţionale”, dizolvând totul în oceanul unui umanitarism abstract şi de aceea tendenţios înţeles de mulţi contemporani ai lui Hasdeu şi Eminescu” (32). Însuşi Eminescu (*Ms 2257*) nota: „Părerea mea individuală, în care nu oblig pe nimeni de-a crede, e că politica ce se face azi în România şi dintr-o parte şi dintr-alta e o politică necoaptă, căci pentru adevărata şi deplina înţelegere a instituţiunilor noastre de azi ne trebuie o generaţiune ce-avem de a creşte de-acu-nainte. Eu (…) las lumea ce merge deja ca să meargă cum îi place dumisale – misiunea oamenilor ce vor da din adâncul lor binele ţărei e creşterea morală a generaţiunii tinere şi a generaţiunii ce va veni. Nu caut adepţi la ideea cea din întâi, dar la cea de-a doua sufletul meu ţine cum ţine la el însuşi”.

Publicistul consideră că aşa-zisul „abis” creat „între fiinţa istorică a neamului nostru şi între oamenii ce guvernează” şi-a întins consecinţele în chiar curentele avangardelor europene care, promovând un naţionalism futurist, cu accente xenofobe, instaurează în Europa „o lungă şi sterilă epocă de tranziţie” (33). Analizând starea „lucrurilor proprii” capabile „a da o altă faţă Europei” (34), M. Eminescu profeţeşte „o federaţiune care să garanteze dezvoltarea liberă a fiecărui popor ca atare; şi se pare cum că aceasta ar fi şi ideea celorlalte naţionalităţi ale Austriei” (35). Nu de puţine ori Eminescu s-a dovedit a fi un fatalist; respingea pseudoelitele care ameninţau distrugerea culturii şi tradiţiilor europene, dar era de acord ca ţara să fie deschisă „influenţelor străine” (36). Chestiunea intrării României în „concertul european” (37) îl inspiră să scrie în articolul *Icoane vechi şi icoane nouă* din 11 decembrie 1877: „Legile noastre sunt străine; ele sunt făcute pentru un stadiu de evoluţiune socială care în Franţa a fost, la noi n-a fost încă. Am făcut strane în biserica naţionalităţii noastre neavând destui notabili pentru ele, am durat scaune care trebuiau umplute. Nefiind oameni vrednici, care să constituie clasa de mijloc, le-au umplut caraghioşii şi haimanalele, oamenii a căror muncă şi inteligenţă nu plăteşte cu ban roşu, stârpiturile, plebea intelectuală şi morală. Arionii de tot soiu, oamenii care riscă tot pentru că n-au ce pierde, tot ce-i mai de rând şi mai înjosit în oraşele poporului românesc, căci, din nefericire, poporul nostru stă pe muchia ce desparte trei civilizaţii deosebite: cea slavă, cea occidentală şi cea asiatică şi toate lepădăturile Orientului şi Occidentului, greceşti, jidoveşti, bulgăreşti, se grămădesc în oraşele noastre (...). Şi, când loveşti în ei, zic că loveşti în tot ce-i românesc şi că eşti rău român”.

Istoria de lângă noi

A fost Curtea de Argeș reședință a județului Argeș?

Emanoil STERESCU

Întrebarea poate să-i surprindă pe mulți cititori, în special pe piteșteni, tentați să admită axiomatic că orașul Pitești a fost capitala județului Argeș fără întrerupere, încă de la constituirea județelor în Țara Românească.

Se cunoaște vechimea Piteștiului, ca așezare umană, în primul rând din actul semnat de Mircea cel Bătrân la 20 mai 1388, în prezent împlinindu-se 623 de ani de existență documentară. În hrisovul amintit nu se specifică dacă Piteștiul era o localitate urbană sau una rurală (sat). Mult mai târziu, la 1 aprilie 1510, pe timpul domnitorului Vlad cel Tânăr (1510-1512), Piteștiul este atestat ca oraș. Desigur că existența documentelor publicate până în prezent nu exclude posibilitatea descoperirii și a altor izvoare istorice scrise care să întregească sau să corijeze datele cunoscute.

Problema localităților care au îndeplinit rolul de reședințe administrative ale județului Argeș din epoca feudalismului timpuriu până astăzi este încă insuficient studiată. Se știe că, în perioada orânduirii feudale, unele județe din Țara Românească sau ținuturi din Moldova au dispărut, iar hotarele lor au fost modificate de nenumărate ori. Nici centrele administrative n-au rămas aceleași în toate timpurile. În lumina acestor fenomene istorice, cercetătorii au încercat să schițeze un răspuns la întrebarea noastră din titlu.

Pe actualul teritoriu al județului Argeș au existat în trecut două județe: Argeș și Pădureți. Județul Pădureți a fost desființat înainte de anul 1600. Se presupune că satul Pădureți din Muscel a fost odinioară reședința acestui județ. (C.C. Giurescu, *Principatele Române la începutul secolului XIX,* Editura Științifică, București, 1957, pag. 40.)

În ceea ce privește județul Argeș, există ideea că Piteștiul a fost singura sa capitală, dar se pare că această impresie nu rezistă în fața unor informații ce se găsesc în articolul intitulat „Din județul Argeși – Curtea de Argeși", semnat de I.C. Lerescu în *Analele statistice și economice* din 1860, o valoroasă publicație redactată de economistul D.P. Mațian – cu mențiunea că materialul este un veritabil eseu sociologic.

Autorul articolului, la capitolul „visitații și correspondinție", spune: „Curtea de Argeș a fost rezidenția capitanatului județului Argeș (a Prefecturii) până la evenimentul Fanarioților. Sub dominarea acestora, spun bătrânii fără a arăta epoca ficsă, scaunul ispravnicului fu strămutat în comuna Pitești, ale cărui documente îl numesc sat..." (*Anale*..., nr. 3 și 4, 1860, pag. 128).

Se reține din acest fragment că orașul Curtea de Argeș a fost centrul administrativ al județului Argeș până în timpul regimului turco-fanariot (1716-1821), în epoca respectivă scaunul ispravnicului mutându-se la Pitești.

Când a avut loc acest eveniment, care au fost împrejurările și prin ce document s-a luat o asemenea hotărâre? Rămâne ca cercetătorii să studieze cu atenție acest caz, pentru a fi în măsură să afle răspunsurile cuvenite. Până atunci, de un singur adevăr putem fi siguri: în epoca domniilor fanariote, Piteștiul nu a fost un sat, o obișnuită comună rurală, ci un oraș comercial în continuă dezvoltare, important nod de comunicație, cu o bună poziție strategică, situat între Transilvania și Imperiul Otoman, între București-Sibiu-Brașov-Giurgiu, ceea ce ne face să credem că aceste condiții favorabile au determinat mutarea reședinței județului de la Curtea de Argeș la Pitești.

În limbajul lui Eminescu, ideea de Europă nu înseamnă europenizarea restului lumii, nici extinderea geografică a unui continent, ci un exercițiu al istoriei care favorizează ,,drepturile unui popor ce se pune sub ocrotirea Europei" (38). În mod constant, Eminescu vorbește despre Europa ca despre un mit polifonic care nu se poate defini și nici consolida fără ,,idealul românilor din toate părțile Daciei lui Traian" (39). Europa însă a fost penetrată, de-a lungul veacurilor, de valorile sale proprii, chiar dacă, în multe cazuri, a suportat cu stoicism ,,manipulul puterilor mari". Nu întâmplător, în scrierile sale, se oprește cu predilecție asupra personalității lui Ștefan cel Mare, pe care Zoe Dumitrescu Bușulenga îl caracterizează drept ,,simbolul puterii politice conștiente, clarvăzătoare departevăzătoare". De aceeași admirație din partea celui care ,,a refăcut istoria pe marile ei direcții", identificându-se astfel ,,cu timpul național, pe care l-a asumat în întregime", sunt Radu-Vodă, Mircea I Basarab cel Mare, Mihai Viteazul, Alexandru cel Bun, Dimitrie Cantemir, ca să ne rezumăm doar la cei la care Eminescu revine cu obstinație ori de câte ori are prilejul pentru a-și justifica naționalismul. Sunt de notoritate intervențiile sale publicistice referitoare la proiectata *Românie Mare,* numită de poet *Dacia Mare.* Theodor Codreanu (40) scrie, vizavi de acest obiectiv principal și al Societății „Carpați": ,,Deși milita în secret pentru Dacia Mare, Eminescu, reamintesc, a găsit provocatoare și dezastruoasă ieșirea de la Iași a lui Grădișteanu". Petre Grădișteanu, alături de Cariagdi și Carada, ,,agenții provocatori ai Rusiei", au denunțat ținta Societății ,,Carpați" care se pregătea să blocheze o eventuală alianță a Casei Regale din România cu Germania, aceasta din urmă lansată pe calea unei amenințătoare expansiuni rasiale și imperiale. Eminescu nu s-a pronunțat niciodată împotriva refacerii Imperiului Roman al Orientului de către Casa de Austria, ,,castrată" ,,prin dualism pentru a-i face acțiunea impotentă în Confederațiunea germanică". Convingerea sa era că numai Curtea din Viena vădea preocupări asidue ,,de a ține pe aceste popoare (turci, maghiari și ruși – n.n.) în echilibru, dând mereu ajutor celor mai slabe dintre dânsele, fără ca să provoace însă pe cele mai tari la rezistența energică" (41).

Noile realități politice din Europa îl determină, în *Timpul,* să facă și niște sugestii: ,,Cu ajutorul Austriei trebuie cumpărată alianța cu națiile apusene: Franța, Anglia, Italia – trebuie ca Austria să susțină pe turci în Europa *a tóut prix,* trebuie ca un austriac să vie în România, să abdice Carol în taină în favorul Casei de Austria – să-l vedem de e patriot. Silit să dea o formală abdicare în mâna unui partid oarecare – se va alege momentul morții de ex. – și adusă Casa de Austria aici" (42).

Vocația de vizionar în construcția Europei și al destinului românilor nu poate trece neobservată susținătorilor panslavismului care își declaraseră ostilitatea față de ,,avanpostul latin", legitimând astfel aranjamentele dinastice. Eminescu a înțeles pericolul jocurilor de culise, remarcând: ,,spiritul reacțiunii europene e în esență staționar", convulsiile frontierelor în mișcare permițându-i să afirme: ,,Totodată noi nu putem fi europeni fără a fi români" (43). ,,Hotărârea noastră pentru Răsărit sau Apus va atârna desigur de viitorul ce ni-l vor asigura; și aceasta nu ca stat numai, căci statul român prin teritoriul său șes și deschis din toate părțile nu pare menit de providență de a fi militar și cuceritor, ci ca nație. Ni se pare evident că viitorul Orientului este o confederație de popoare în care egalitatea naționalităților și limbilor, pe orice teritoriu se vor afla ele, va fi lucru principal, iar formațiunile de state lucru secundar". În concluzie, Eminescu accepta ,,o confederație de popoare" cu condiția respectării elementelor etnice și lingvistice ale acestora.

Almeida (Canare)

Pentru valorizarea și actualizarea ,,ereziilor științifice" ale lui Mihai Eminescu, este utilă aprofundarea ideii europene de inspirație creștină. Eminescu nu s-a împăcat niciodată cu teza, susținută de teoreticienii politici ai marilor puteri, potrivit căreia Europa trebuie europenizată, scenariu care ar fi putut împinge Principatele în ,,robie occidentală". La urma urmei, Europa, oricât de dilematică pare ea pentru timpurile acelea, nu putea fi interesată de un popor slab, al cărui destin ,,atârnă de starea sa de prosperitate internă" (44).

Menționăm, în acest context, ca fiind deosebit de elocvente și utile pentru reinterpretarea ideii europene promovate de Eminescu, constatările lui D. Vatamaniuc (45) privind publicistica politică: ,,Eminescu prezintă evenimentele internaționale cu o perspectivă largă și-și concentrează atenția la acelea dintre ele care aveau implicații și în viața politică a țării noastre".

NOTE:

14. Theodor Codreanu, *Mitul Eminescu*, Ed. Junimea, Iași, 2004, p. 54.
15. *Vezi Influența austriacă asupra românilor din Principate, Convorbiri literare*, 1876.
16. Vezi *Răsăritul Europei, Timpul*, V, nr. 116, 25 mai 1880, p. 1.
17. Vezi *Chestiunea retrocedării, Timpul*, III, nr. 31, 10 februarie 1878, p. 1.
18. T. Codreanu, *Mitul Eminescu,* Ed. Junimea, Iași, 2004, p. 68.
19. *Eminescu – poetul neamului românesc.*
20. Vezi poezia *În van căta-veți* (1879).
21. M. Eliade, *Eminescu – poetul neamului românesc.*
22. Vezi *Proiectul d-lui Conta asupra Instrucțiunii, Timpul*, VI, nr. 29, 8/20 februarie 1881, p. 1-2.
23. *Austro-Ungaria și naționalitățile, Timpul,* 11 aprilie 1880.
24. *Europa, sarea Terrei*, Ed. Ideea Europeană, București, 2007, p. 92.
25. M. Eminescu, *Opere*, vol. XI, București, 1984, p. 360.
26. Adrian Dinu Rachieru, *Ideea Eminescu, Revista Limba Română* nr. 5-6, anul XIX, Chișinău, 2009.
27. Titu Maiorescu, *Eminescu și poeziile lui, Convorbiri literare*, nr. 8 (XXIII), 1889, p. 625-645.
28. M. Eminescu, *Opere,* vol. XI, București, 1984, p. 50-51.
29. Mihai Cimpoi, *Europa, sarea Terrei*, Ed. Ideea Europeană, București, 2007, p. 95.
30. Editura Augusta, Timișoara, 2007.
31. *Europa, sarea Terrei,* Ed. Ideea Europeană, București, 2007, p. 99.
32. *Eminescu tânăr sau ,,a doua mea ființă",* Ed. Ideea Europeană, București, 1999, p. 360.
33. *Am arătat în mai multe rânduri.*
34. *Timpul, O altă față Europei*, 15 decembrie 1882.
35. M. Eminescu, *Opere*, vol. V, Ed. Gunivas, 2001, p. 26.
36. *Influența austriacă asupra românilor din principate, Timpul,* 1 august 1876.
37. M. Eminescu, *Opere,* vol. XII, p. 235.
38. *O parte a cestiunii orientale, Timpul,* nr. 9, 22, 24 și 27 iunie 1878.
39. M. Eminescu, *Scrieri politice și literare,* vol. I, Ed. Minerva, 1905, p. 327-328.
40. *Mitul Eminescu,* Editura Junimea, Iași, 2004, p. 225.
41. *Politica Habsburgilor, Timpul,* 14 și 15 aprilie 1878.
42. M. Eminescu, *Opere,* XIII, p. 380.
43. *Idealul unității politice a românilor, Timpul,* nr. 17, 19, 21, 26, 28 noiembrie 1876.
44. *Timpul,* IV, nr. 42, 22 februarie 1880, p. 2.
45. *Publicistica lui Eminescu,* Editura Junimea, Iași, 1985, p. 109-189.

Cronică de șantier 2009

Ana-Maria GOILAV

Studenți, meșteri și profesori, am pornit și în această vară la ridicarea Școlii de la marginea satului Zărnești, în sus pe Valea Vâlsanului. La una dintre „porțile" poienii am așezat anul trecut refugiul pentru patru cai și patru călăreți, cula de lemn sau, cum avea să i se mai spună, „sculptura de locuit". După sărbătoarea Sfântului Ilie, am intrat cu hârlețe, târnăcoape, roabe și lopeți pe cealaltă „poartă" și ne-am ales rotundul cel mai de sus al poienii, ca să modelăm de această dată o casă din lut. Dincolo, la celălalt capăt, cula își înfige adânc piloții de salcâm în humusul negru. Aici, în schimb, printr-o fericită potrivire între cer și pământ, am găsit chiar de la rădăcina ierbii lut bun pentru care ne invidiază sobarii, dar și deschidere către valea cu satele ei.

Desenul pe care îl căutam pentru dormitorul studenților – obiectul șantierului-școală din această vară – se află, de asemenea, la întâlnirea dintre două teme: o structură de anvergură realizată integral din pământ (ambiția școlii este de a explora în fiecare an un alt material natural cu logica lui constructivă) și un plan propriu locuirii în comunitate. Pe de o parte, intenția de a suprapune spațiul interior cu structura îmi evoca modele primitive – arhitectura rupestră, cu intimitatea seducătoare a rocii, sau casele-stup, monocelule care prin forma lor structurală, mici clopote sau cești răsturnate, își acoperă locuitorul din calea stihiilor cu o a doua epidermă, mai rezistentă. Pe de altă parte, comunitatea avea nevoie de locuri întredeschise, de cusături care să lege laolaltă iatacurile studenților.

Așa cum s-a întâmplat și anul trecut, când cula de lemn s-a născut din biserica armenească de piatră cu etaj de la Noravank (deși înrudită tehnic și expresiv cu toate fânarele de pe Vâlsan), de maternitatea ocolului de pământ răspund două edificii ale reședinței lui Hadrian din Tivoli. Teatrul maritim este o insulă pe un disc de apă delimitat de un portic, totul ascuns de un zid exterior continuu, prin care nu trece privirea iar *Hospitalia* organizează două serii de câte cinci mici cubiculi cu alcovuri de o parte și de alta unei săli centrale. Cele două incinte au avut menirea de a-mi aminti, în tihna unei plimbări de duminică, locuirea împrejurul centrului și astfel posibilitatea echidistantă de a fi singur și împreună în același timp, după placul inimii. De aceea „cubiculii" școlii deschid ușa în prispa curții interioare, dar geamurile privesc afară, spre lume, fiecare într-o altă direcție. Singura poartă pe care se intră în casa-incintă orientează cercul, asemeni acului unei busole, spre vale.

Redescoperirii atriumului ca formă de locuire i-a urmat confirmarea imediată a modelelor autohtone și de aiurea – de la stâna circulară de lângă Bran, relicvă care povestește despre păstorit ca locuire izolată și fortificată în pustia muntelui, până la endemicele case-cetate ale clanurilor din provincia Fujian, construite din pământ pe mai multe niveluri acum patru-cinci sute de ani.

Odată revelat planul, vechi de când lumea (explorarea și locuirea arhetipurilor fac parte din școlirea de la Bunești), se cer investigate soluțiile constructive; inevitabil, arhitectul care gândește cu mintea secolului 21 se împotmolește la început în lutul caselor din muzeul satului. Descoperă abia construind de ce, manufacturate într-o vară acum mai bine de o sută de ani la clacă – un șantier comunitar ambulant și eficient, în care fiecăruia îi vine cel puțin o dată rândul – casele sunt mici și se măsoară în înălțimea omului și în puterea brațelor care zidesc. Mai descoperă și că numărul chirpicilor care intră într-o casă ține de „arie", de vecinătatea și de dimensiunile întinderii de pământ unde cărămizile sunt uscate prin expunerea treptată la soare.
Că reușita casei nu stă așadar numai în proporțiile amestecului de pământ cu paie și nisip, ci și în puterea soarelui și, mai ales, în îngăduințele ploii.

Mai întâi de toate, cerul, cu apele lui, a hotărât organizarea șantierului și expresia definitivă a construcției: **o casă de pământ într-o casă de lemn.** Centralitatea dominantă, arhetipală este însă cea care face ca și edificiul din această vară să primească în continuare nume noi: *ocol, panoptikon, claustru, colosseum, falanster, amfiteatru, circ, curtea școlii...*

Am lucrat în paralel la cele două structuri complementare: pe când sus se bătea învelitoarea de șiță măruntă de brad, în trei straturi, jos se conturau primele asize. Zidul de pământ este așezat pe fundații continui și descrie două cercuri concentrice, rigidizate de raze care delimitează cele zece camere ale studenților. Sub exoscheletul de lemn, scutit de exigențele construcției portante, peretelui de chirpici gros de 40 de centimetri îi revine strict rolul de izolator termic.

Pământul cu care am construit este cel excavat din fundații și rezultat din sistematizarea orizontală a terenului. Armată vegetal – cu paiele rămase pe câmp după seceratul grâului, ale căror boabe încolțesc acum în ziduri – și compactată cu maiul în săpătura adâncă de un metru, argila devine protobetonul robust pe care se așază casa. Am săpat pentru ca preț de mai multe săptămâni să acoperim totul, ca și cum nimic nu s-ar fi întâmplat. Salcâmii singuri trădau, înrădăcinați cu firul cu plumb în nemișcate cercuri concentrice, un straniu, renăscut sanctuar dacic.

În loc să ascultăm de principiul modern al juxtapunerii materialelor de construcție – o specializare a țesuturilor casei în care fiecare material are rolul și funcția sa – ne-am asumat proba materialului unic, pământul cu armătură vegetală (paie în cazul zidurilor, al fundațiilor și al podelei și nuiele de alun și carpen pentru tavane), în stare să metabolizeze schimbările vremii. Astfel, zidul crește de sub pământ fără întreruperi și racorduri, hidroizolații orizontale și straturi de rupere a capilarității. O alegere riscantă, care se abate de la rigorile secțiunii verticale prin peretele modern, dar pe care o păstrează memoria construcțiilor vernaculare din pământ și o amintesc cele mai recente manuale de arhitectură ecologică. Fundația preia apa din sol fără a-i întrerupe traiectoriile naturale și o duce în sus, pe verticală, prin capilaritate, până unde argila saturată devine un anticapilar perfect și etanșeizează zidul de deasupra. La baza peretelui, argila armată și compactată se evazează într-un soclu amplu, o prispă de gardă așezată sub streașina care ține departe apele ploii.

Trunchiurile decojite de salcâm pe care se sprijină acoperișul sunt fixate la o palmă de zidurile exterioare. Faptul că structura din lemn nu atinge niciodată zidăria de pământ nu face decât să recunoască, în termenii expresiei arhitecturale, comportamentul static diferit al celor două materiale și sisteme constructive. Prilej didactic de a exprima astfel, pentru prima dată probabil cu furci de salcâm și chirpici, **planul liber** – invenție a arhitecturii moderne, care descompune construcția în structură și închidere spațială, eliberând astfel configurarea spațiului de constrângerile structurale.

Studenții se pot reuni în curtea interioară pavată cu piatră rotundă de râu ca într-un mare living comun sau ca amfiteatru descoperit, orientat spre nișa intrării care va adăposti ocazional catedra. La înălțimea unei trepte, de jur împrejur, se ridică prispa de pământ cu lavițe de șezut, pline iarna cu lemne de foc pentru sobele din cărămidă tencuită.

De-a lungul celor două luni de șantier-școală, pe calea bătută a tradiției am avut parte mai mult decât de orice de inovație și experiment. Arhitectul, singur pe insula părăsită a meșteșugurilor, supraviețuiește ca inventator. Am descoperit cum se ascunde Dumnezeu în detalii, după promisiunea lui Mies van der Rohe, și mai cu seamă în acelea la care condamnă materialul viu – lemnul sau pământul. Am început să credem în invenția discretă, ascunsă dumnezeiesc în detalii. Lecția de fiecare zi a fost aceea că există și un alt fel de nou decât cel tehnologic, progresist, că soluția vine neașteptat, din pânda vremii și a sorților favorabili pe care îi aduc ceasul și întâlnirea dintre oameni, din talentul practic, până și din uitarea și reinventarea meșteșugului. Zidarii au mai făcut căsuțe din chirpici, dar niciodată un claustru sau o cetate rotundă, cu zidărie țesută pe două rânduri. Meșterii șițari nu au mai acoperit niciodată un con de patru sute de metri pătrați, pe care să se rotească zile întregi, asemeni unor ace pe un uriaș acoperiș solar. În zilele cu ploaie, odată depășită deznădejdea chirpiciului care se topește la loc în pământ, descoperi cum șipcile se încovoiază dintr-o dată ușor și pot fi bătute peste două travee iar acoperișul se arcuiește singur, cu o mai mare eleganță.

În felul acesta, arhitectura redevine la Bunești, dintr-o profesie de birou o meserie de șantier. Sub acoperișul ei, ca altădată în Renaștere, se adună atelierele dulgherilor, tâmplarilor, pietrarilor. În lumea iremediabil globalizată, exercițiile de tip „Arts and Crafts" de orientare minimalistă nu par să aibă decât un singur destin posibil, în zona arhitecturii de nișă, a capriciului estetic. Și totuși, acest fel de a face arhitectură oferă în primul rând un altfel de privilegiu, pe lângă acela al locuirii – privilegiul școlii.

Pentru tânărul arhitect, exercițiul formator implică la Școala de la Bunești două modalități de cunoaștere: cunoașterea practică a realității construcției prin relațiile directe cu materialele naturale și cu meșterii (la rândul lor cunoscători practici ai meseriilor lor) și cunoașterea prin desen. Deși de neînlocuit, desenul este un instrument conceptual aproape uitat astăzi, de la schițele analitice, de observație, până la cele de investigație și, în final, de execuție. Până și pentru a renunța credibil la principiile fundamentale ale științei de a construi, părinții arhitecturii moderne au învățat mai întâi din solitudinea observatorului nedespărțit de caietul plin cu însemnări desenate din lumea clasică. De altfel, și lemnul și pământul și piatra și casele construite din ele refuză să se lase înțelese sau reprezentate altfel decât prin desenul de mână.

În sfârșit, poate cel mai mare beneficiu al acestui ermitaj studențesc, bine oxigenat grație aerului tare al pădurii, dar și distanței față de orașul cu complicațiile lui molipsitoare, este faptul că după doar câteva zile produce relațiile naturale ale unei comunități. Motivarea pe care o dă orice casă pe care o construiești pentru tine, cu mijloace tehnice care, într-o foarte mare măsură, depind de comunitate, promite să întemeieze aici viitoare bresle studențești; unde, în fiecare seară, cât e lumină, cei care vor găsesc timp să îi citească pe Rem Koolhaas și Vitruviu.

Altare argeșene

Biserica lui Stanislav

Daniel GLIGORE

În zona actualei Biserici Sfântul Gheorghe din Curtea de Argeș a existat Biserica „lui Stanislav”, care este menționată documentar, alături de o piatră de hotar, de podul și Valea lui Stanislav, în documentele din 21 august 1526, 6 iulie și 15 septembrie 1560. Aici era hotarul sudic al Mănăstirii Argeșului, fiind cel mai bine precizat întrucât orășenii voiau permanent să depășească zona. Din acest motiv au fost mai multe controverse și s-au făcut aceste delimitări exacte.

Unii istorici au identificat Biserica „lui Stanislav” cu Biserica Bolniței de lângă Mănăstirea Argeșului. Documentul din 7 august 1560 menționează fără echivoc că orășenii „au voit să strice semnele și hotarele Sfintei mănăstiri, ca ocina și hotarul Flămânzeștilor să fie împreună cu ocina orășenilor”. Din acest document rezultă că orașul avea hotar comun cu moșia Flămânzești. Dacă hotarul era în partea nordică a Mănăstirii, însemna că orașul avea în hotarele sale atât Țigănia, cât și Mănăstirea, ceea ce este greu de admis.

Un document din 1500 menționează că boierul argeșean Stanislav a intervenit, împreună cu boierii argeșeni Dimitrie, Petre și Tudoran, cu județul și pârgarii orașului, ca boierul Gheorghe din Râmnic, care se mutase din cauza ciumei la Argeș, să fie lăsat să târguiască la Bazarul regal din Sibiu. O parte dintre acești boieri apar și în *Socotelile Sibiului,* așadar făceau comerț cu târgurile din Sibiu.

După cum reiese din documentul din 1500, boierul Stanislav era „din Argeș”, nu „din Flămânzești”. Așadar, Stanislav era un boier înstărit, care ctitorise în curtea sa o biserică ce îi purta numele.

Paul de Alep menționează în 1658 „Biserica lui Stanislav” cu hramul Sfântul Gheorghe. Ultima dată este pomenită în 1754, când un „popă Vasile Coandă ot biserica din Flămânzești ot orașul Argeș” a dat un zapis egumenului mănăstirii. În 1754, biserica aparținea orășenilor care „împresuraseră” și hotarele moșiei Flămânzești, după cum reiese din cartea de afurisanie a mitropolitului Filaret „pentru alegerea moșiei Flămânzești împresurată de orășeni” dată în 25 aprilie 1754. Pe 7 iulie 1860, Alexandru Odobescu consemna că „am mers să vizităm crucea de la Valea lui Stanislav (apoi – n.a.) Biserica Domnească”. Fragmente ale crucii de la Valea lui Stanislav au fost descoperite în partea vestică a actualei Biserici Sfântul Gheorghe, pe buza unei râpe numite Valea lui Stanislav. Aici era hotarul care despărțea orașul Curtea de Argeș de moșia Flămânzești.

Învățătorul comunei Flămânzești din 1871, C. Ionescu, consemna într-un chestionar că „în raionul acestei comune este… o temelie de biserică veche, făcută de un locuitor anume Stanislav, care sunt acestea pe proprietatea episcopiei de Argeșu”.

Notările lui D. Butculescu din iunie 1882 amintesc că „în marginea șoselei ce merge la episcopie (Bulevardul Basarabilor de astăzi), în grădina G.C. Bostaca, ruine din Biserica lui Stanislav este o cruce ruptă în muchia malului Argeș în dreptul acestor ruine (crucea descoperită) am luat copie după câteva rânduri de inscripția cornului de sus (fragmentului găsit, n.a.). *Mi-a spus preotul Ionu dela biserica Maica Precista* (Olari, n.a.) *că pe când trăia episcopul Climent* (1850-1862, n.a.) *a săpat atunci* (la Biserica lui Stanislav, n.a.) *și între cărămizi a găsit unele* (cărămizi, n.a.) *mari ca două șchioape de late și mai lungi și groase.*”

Așadar, în partea vestică a actualei Biserici Sfântul Gheorghe din Curtea de Argeș, la câțiva metri, în grădina familiei Bostoacă, a existat de la sfârșitul secolului al XV-lea și începutul secolului al XVI-lea Biserica lui Stanislav, având hramul Sfântul Gheorghe. Nu știm dacă biserica boierească a fost făcută pe temeliile alteia mai vechi. Cu certitudine însă, biserica era din cărămidă.

Biserica lui Stanislav se va ruina curând după 1754, pentru că arhimandritul Partenie (1779-1793) de la Mănăstirea Argeșului a construit o nouă biserică, cu același hram, câțiva metri mai la sud. O imagine a unei biserici cu hramul „Sfântul Gheorghe” din Curtea de Argeș este reprodusă în *Penticostarul* din 1895, la pagina 265. În realitate este imaginea schitului Mărculești-Flămânda din Câmpulung-Muscel, reprodus identic în gravura din *Penticostar.* Într-un incendiu din 1913, ctitoria lui Partenie a dispărut. Pe temeliile ei s-a ridicat actuala Biserică Sfântul Gheorghe, în anul 1932.

Bibliografie

1. Arhivele Statului, București, Manuscrisul 168, f. 27, 28
2. Butculescu, D., *Curtea de Argeș*, în ms. La Muzeul de istorie din București
3. Chihaia, P., *Din cetățile de scaun ale Țării Românești,* Editura Meridiane, București, 1974
4. *Documente privind Istoria României, veac XVI,* B. Țara Românească, vol. I (1501-1525), București,
5. Ionașcu, I., *Catagrafia eparhiei Argeș la 1824,* București, 1942
6. Ionescu, I., *Catagrafia protoeriei Argeș la 1945*, în *M.O.*, VIII (1956), nr. 6-7
7. Ms. 223, f. 190 din Biblioteca Academiei Române
8. Odobescu, A., *Opere*, II, București, 1967
9. Paul de Alep, *Călătoriile patriarhului Macarie*, tr. la Institutul de Istorie „Nicolae Iorga”
10. P. P. Panaintescu, *Documente slavo-române din Sibiu (1470-1653),* București, 1938
11. Teodoru, H., *Biserica schitului Mărculești-Flămânda din Câmpulung-Muscel,* în *B.C.M.I.*, 1943

O episcopie catolică la Argeș

Acad. Răzvan THEODORESCU

O pagină de artă carpato-dunăreană, în jurul anului 1400 – sporind caracterul „internațional” al acesteia –, a fost înscrisă de o categorie anume de monumente, de data aceasta cu caracter cultural, ce oglindeau prezența, încă stăruitoare pe aceste meleaguri, a unui element de civilizație apuseană care, fără a avea consecințe particular de însemnate pentru istoria culturii noastre vechi, nu poate fi ocolit pentru epoca începuturilor statelor medievale românești: este vorba de clerul catolic.

Continuând tradiția episcopatelor și a misiunilor călugărești dominicane și franciscane din secolul al XIII-lea și din prima parte a celui de-al XIV-lea, din Țara Severinului, din Milcovia sau din cetățile istro-pontice aflate sub control genovez, clericii trimiși de Roma, cu sprijinul Ungariei Angevinilor și Luxemburgilor, al Poloniei Piastilor și Iagellonilor, într-a doua jumătate a secolului al XIV-lea și la începutul celui de-al XV-lea încă, spre Țara Românească și spre Moldova, osteneau în spiritul unei largi ofensive a catolicismului, desfășurată în acel timp în întreg Orientul european, sub semnul „unirii” bisericești a Europei apusene cu cealaltă parte a continentului, țintătoare, spiritual vorbind, de Bizanț.

Deși mai puțin activi și eficienți decât predecesorii lor întru misionarism și propagandă confesională întovărășitoare a „perpetuei cruciade” – și cauza acestei diminuări de însemnătate trebuie căutată în rezistența autohtonilor ortodocși, a feudalității, tot mai puternice, din statele sud-estului și răsăritului Europei, dar și în criza papalității de la Avignon, în schisma creștinătății catolice ce a urmat după 1377, în luptele și incertitudinile „perioadei conciliare” ce a ținut până către 1450 –, clericii, îndeosebi cei ai ordinului minoriților, erau prezenți, în forme ierarhic organizate și cu monumente de cult specifice, atât în părțile apusene ale Dunării de Jos românești, cât și în cele carpatice ale Țării Românești sau în nordul Moldovei, în ultimele trei decenii dinainte de 1400.

Cronologic vorbind, Episcopia Catolică de la Siret – ce luase locul celei, devenite total ineficiente, a Milcoviei, din părțile de miazăzi ale Moldovei – a fost cea dintâi întemeiată la acest sfârșit de secol XIV, prin strădania franciscanilor din Polonia, activi pe lângă voievodul local, Lațcu. Sfințirea, în martie 1371, a lui Andrei de Cracovia drept ierarh al noului scaun din orașul moldovenesc unde, în prima parte a aceluiași veac, trecuseră alți franciscani ce-și aveau și martiri îngropați în această „civitas Cerethensi”, va fi dat un nou impuls vieții catolicilor de aici, cărora le aparțineau anume monumente religioase – desigur, clădiri ale goticului provincial, azi dispărute –, precum o mai veche biserică cu hramul Sf. Fecioare, funcționând ca biserică parohială în ultimii ani ai secolului al XIV-lea, sau biserica mănăstirii Sf. Ioan Botezătorul, a călugărilor „predicatori”, dominicani care la 1 mai 1384 primeau danii de la Petru I Mușat și care o vor îngropa pe mama voievodului Moldovei, catolica Margareta ce era ctitor aici, în chiar lăcașul lor.

La celălalt capăt al pământului românesc, în regiunea Severinului, acțiunea misionară a franciscanilor de la Vidin, din deceniul al șaptelea al secolului al XIV-lea, mai apoi, în deceniul următor, prezența, menționată în documentele papale, a monahilor catolici între Dunăre și Carpați, aveau să culmineze, curând, cu întemeierea unui episcopat ce primea în martie 1382 un cârmuitor în persoana unui anume Grigore – poate franciscan și el –, care, în lumina unui document controversat în ceea ce privește autenticitatea (vezi E. Lăzărescu. „Despre piatra de mormânt a comitelui Laurențiu și câteva probleme arheologice și istorice în legătură cu ea”, în *Studii și Cercetări de Istoria Artei*, 1-2, 1957, p. 118) pare a-și fi extins autoritatea pînă la Câmpulungul muntean unde, în același an, el ar fi fost în măsură să ordoneze un cleric al mănăstirii catolice de aici.

Reflexul arhitectonic al acestor evenimente de istorie ecleziastică se poate descifra încă lesne. La Severin, de pildă, era înălțată, probabil în jurul anului 1380, când lua ființă și Episcopia Catolică de aici – și nu, cum se crede, în prima jumătate a secolului al XIV-lea –, o biserică de aspect gotic, amintind de cele contemporane din mediul rural al Transilvaniei și al Banatului, biserică ale cărei urme sunt vizibile lângă ruinele castrului roman al Drobetei; monumentul are navă dreptunghiulară, lucrată cândva din mari blocuri de piatră cioplită, de proveniență antică, încheiată cu altarul poligonal caracteristic goticului, susținut de cinci contraforți, aceștia, ca și zidul altarului, deosebindu-se, ca material și tehnică a construcției, de navă, fiind înălțați din bolovani de râu si spărtură de blocuri de piatră (ceea ce ar putea sugera, totuși, două faze de construcție nu prea mult distanțate în timp).

→

Gödel, biologie, proprietăți emergente

Andrés MOYA

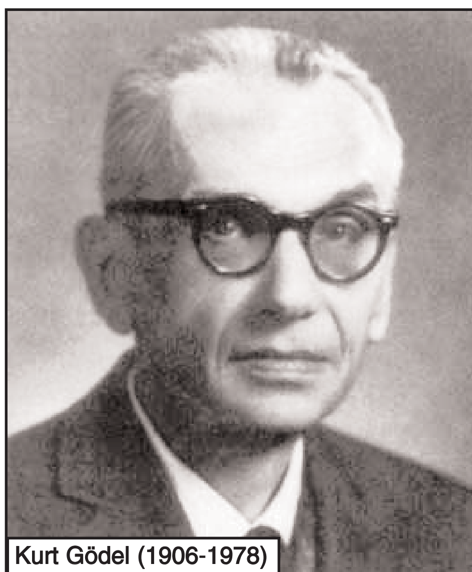
Andrés Moya este profesor de genetică la Universitatea din Valencia și șeful centrului de cercetare pentru sănătate publică din Valencia, Spania. Are două doctorate, unul în genetică (1983) și unul în filosofie (1988), e implicat în numeroase proiecte, dar interesul științific principal îl reprezintă înțelegerea evoluției ființelor vii. A publicat nouă cărți și sute de articole de specialitate sau de popularizare. Articolul care urmează a apărut, în versiune engleză, în revista *Origins of Life and Evolution of Biospheres,* volumul 40, din 2010, paginile 375-378.

Teoremele lui Gödel (1931) au influențat mult științele formale și filosofia. Mai târziu, problema opririi a lui Turing (1936) și numărul omega al lui Chaitin (1974) au demonstrat că există limite a ceea ce poate fi cunoscut formal și demonstrat a fi adevărat. Limita Gödel-Turing-Chaitin (GTC) reprezintă granița a ceea ce putem cunoaște, indiferent de volumul de spațiu și de timp pe care am dori să-l investim pentru a dobândi acea cunoaștere. Într-adevăr, pentru orice sistem formal dat există afirmații care nu pot fi dovedite a fi adevărate sau false, precum și afirmații care sunt adevărate sau false, dar pentru care nu putem găsi o demonstrație.

Putem aplica această limită GTC entităților fizice (biologice)? Care sunt consecințele? O asemenea aplicare este mai mult decât un exercițiu pur intelectual, deoarece anumite comportamente importante și proprietăți ale entităților materiale ar putea fi înțelese dacă admitem existența unei asemenea limite (vezi și Ben-Jacob 1998, Danchin 2009, Penrose 1989).

Să luăm, de exemplu, teoremele lui Gödel. Prima teoremă, de nedecidabilitate, aplicată unui sistem biologic, spune că „într-o celulă, există proprietăți care nu sunt nici demonstrabile nici infirmabile pe baza regulilor care definesc sistemul". Înseamnă că, pe baza regulilor care guvernează comportamentul celulei, pot exista sau pot apărea proprietăți despre care nu putem spune dacă pot sau nu să fie derivate din regulile sistemului asociat celulei. A doua teoremă, cea de incompletitudine, spune că „într-o celulă suficient de bine cunoscută, în care se cere decidabilitatea tuturor proprietăților, vor exista proprietăți contradictorii". Traducerea biologică a acestei teoreme este extrem de importantă, deoarece ea afirmă că, indiferent cât de bine cunoaștem o celulă particulară, putem găsi proprietăți și/sau comportamente care par a se contrazice unul pe altul. Aceste două teoreme, aplicate celulelor vii, de exemplu, pot fi interpretate și în cadrul mașinilor Turing universale, precum urmează: „Pot apărea trăsături sau comportamente ale celulei vii care nu pot fi calculate de nicio mașină logică". Această afirmație presupune că entitățile fizice sau biologice pot, în principiu, fi descrise în termeni algoritmici. Atunci, executarea algoritmului într-o secvență finită de pași, contând pe o cantitate nelimitată de timp și spațiu de memorie, va permite calcularea comportamentului celulei. Dacă teoremele lui Gödel sau limita GTC se aplică entităților fizice și/sau biologice, atunci ele ne spun că nu putem anticipa apariția unor noi proprietăți ale celulei sau lipsa acestora și este posibil să apară proprietăți care urmează traiectorii contradictorii, și asta indiferent cât de profundă este cunoașterea noastră asupra celulei.

O chestiune fundamentală în biologie este saltul, emergența. Sistemele biologice au o mulțime de proprietăți emergente, iar biologia evoluționistă, în particular, ne arată cât de frecvente și de abundente apar aceste proprietăți de-a lungul istoriei organismelor vii pe Pământ. Apariția noutăților evolutive, sau cel puțin unele dintre ele, susțin afirmațiile lui Gödel. Trăsăturile biologice, în special cele de natură evoluționistă, de cele mai multe ori nu sunt predictibile și pot fi considerate ca proprietăți emergente în sistemul particular format de organismele vii pe Pământ. Pe scurt, fenomenele biologice emergente pot apărea într-un sistem particular căruia i se aplică teoremele lui Gödel. Putem defini un nou sistem biologic, adăugând noi reguli, care să integreze trăsăturile emergente, pentru a evita inconsistența sistemului. Totuși, în concordanță cu afirmațiile lui Gödel, sistemul nou obținut, deși este mai sofisticat și mai cuprinzător, va conduce și el la fenomene nepredictibile.

Kurt Gödel (1906-1978)

Am putea considera procesul de evoluție ca fiind execuția unui algoritm care ne spune, cu precizie, toate forțele (regulile) care acționează asupra populațiilor de obiecte (agenți) vii, oricât de diverse genetic. Să presupunem că avem la dispoziție, cum am spus mai devreme, o cantitate nelimitată de timp și spațiu de memorie, de asemenea, că regulile și agenții sunt implementați printr-un algoritm care urmează o abordare computațională de sus în jos (*top-down*), deterministă, sau de jos în sus (*bottom-up*), de învățare (Penrose, 1989). Putem prezice rezultatul unui asemenea proces? Răspunsul, ținând seama de limita GTC, este „nu". Prin aceasta nu afirm că viața este complet impredictibilă, în toate cazurile. Ea este predictibilă pentru un anume număr de comportamente și trăsături, dar, din când în când, de-a lungul istoriei evoluției, au apărut fenomene emergente. Aceste fenomene referitoare la organisme vii sunt echivalente cu rezultatele neașteptate ale proceselor evolutive algoritmice. Se pare că evoluția, fenomenele emergente și nepredictibilitatea istoriei vieții ca un întreg sunt perfect compatibile cu afirmațiile lui Gödel.

O ultimă remarcă. În contrast cu interpretarea afirmațiilor lui Gödel și limitei GTC în sensul negativ, de graniță a capacității noastre de cunoaștere (Moya et al., 2009), ceea ce observăm este abilitatea intrinsecă a sistemelor materiale particulare, în special a celor vii, de a crea în permanență informație nouă și de a evolua. Acest lucru este posibil, deoarece la un anume moment în stagiile timpurii de evoluție a vieții, a apărut un dispozitiv viu, format dintr-o unitate de informație codificată (ADN), și un alt dispozitiv (mașinăria proteinelor), care decodifică și recodifică informația genetică. În cadrul cercetărilor privind originea vieții, dispozitivul viu despre care vorbesc este în același timp complex și emergent, ceea ce poate apărea printr-un algoritm aproximativ format dintr-un set de reguli și agenți care reprezintă starea cunoașterii noastre asupra acestei chestiuni. Cu siguranță, nu am atins încă acest stadiu, iar cercetările vor continua să obțină cunoștințe potrivite asupra pașilor și componentelor necesare pentru a sintetiza viața primitivă. Dar ar mai putea fi și un al doilea stadiu al acestor cercetări: atunci când viața însăși va putea fi prezisă pe baza reformulării algoritmului anterior, prin adăugarea de noi reguli critice și/sau agenți. Acest nou algoritm, totuși, nu va împiedica apariția unor noi proprietăți emergente, dacă suntem de acord că, la fel ca orice altă entitate, el este guvernat de limita GTC.

Referințe

• Ben-Jacob E. (1998) Bacterial Wisdom, Gödel's Theorem and Creative Genomic Webs. *Physica* A 48:57-76
• Chaitin G.J. (1974) Information-theoretic limitations of formal systems. *JACM* 21:403-424
• Danchin A. (2009) Bacteria as computers making computers. *FEMS Microbiol Rev* 33:3-26
• Gödel K. (1931) Über formal unentscheidbare Sätze der Principia Mathematica und verwandter Systeme, I. *Monatsheftc fur Mathematik und Physik* 38:173-198
• Moya A., Krasnogor N., Peretó J., Latorre A. (2009) Goethe's dream. Challenges and opportunities for Synthetic Biology. *EMBO reports*, in press.
• Penrose R. (1989) *The emperor's new mind: concerning computers, minds, and the laws of physics.* Oxford University Press, Oxford
• Turing A. (1936). On computable numbers, with an application to the Entscheidungsproblem. *Proc. Lond. Math. Soc. Series* 2(42):230-265

Cât despre Câmpulung – unde, către mijlocul secolului al XIV-lea, comunitatea catolică a coloniștilor transalpini putea folosi un lăcaș mănăstiresc, poate dominican („Kloster", Cloaster), cu hramul Sf. Elisabeta a Ungariei, de foarte probabil plan bazilical, astăzi complet dispărut –, „Bărăția" dedicată Sf. Iacob cel Mare, biserica parohială a catolicilor transilvani de neam saxon din acest vechi oraș al Munteniei, funcționa deja în 1300 – când era îngropat aici comitele Laurentius de „Longo Campo" –, ca o construcție gotică, cu cor pentagonal cu contraforți, ale cărei urme au fost descoperite prin cercetări arheologice; o fază ulterioară monumentului, curând după 1400, este ilustrată de edificiul gotic de pe același loc, recent restaurat, din care se păstrează numai corul, asijderea cu contraforți, al unei biserici cu o singură navă, acum dispărută și ea – ale cărei temelii au fost scoase la iveală nu de mult –, cor cu console de piatră ce indică o boltire pe nervuri datată – prin referiri la unele evenimente istorice – în prima jumătate a secolului al XV-lea.

În aceeași vreme cu întemeierea episcopiei catolice severinene și nu departe, geografic, de Câmpulungul unei destul de importante vieți culturale de rit occidental, lua ființă, spre același sfârșit de secol XIV, un al doilea episcopat catolic al Țării Românești – deja menționat în mai 1381 –, cel din chiar principala reședință voievodală a statului Basarabilor, Argeșul (C. Auner. „Episcopia catolică a Argeșului", în *Revista Catolică*, III, 1914, p. 439-440). Fără doar și poate că această creație târzie, în ordinea ierarhiei catolice din ținuturile carpato-dunărene – ce trebuie înțeleasă tot ca un act al ofensivei confesionale și politice papale și maghiare, cu atât mai semnificativ cu cât noua dioceză își avea centrul acolo unde ființa, de câteva decenii, o mitropolie ortodoxă din ierarhia patriarhală a Bizanțului –, nu putea avea consecințe prea însemnate pentru civilizația locului. Cu mai puțini locuitori de confesiune latină decât Câmpulungul, cu o tradiție mult mai puțin venerabilă întru misionarism catolic decât Severinul, Argeșul purta, în primul veac al statului muntean, mult prea adânc întipărită pecetea culturii bizantino-balcanice pentru ca rolul elementului cultural apusean – regăsit, e drept, mai ales în aspecte ale vieții de curte, voievodale – să fie cât de cât durabil. Totuși, o traducere monumentală a ceea ce va fi fost viața religioasă în epoca de început a episcopiei catolice de Argeș – așadar din jurul anilor 1380 – pare a fi existat în chip sigur, sub forma unei „catedrale", azi dispărute, închinate Sf. Fecioare, cercetări recente încercând a-i identifica așezarea pe locul actualei biserici a Botușarilor, aflată într-un cartier al Curții de Argeș pentru care se poate presupune, în Evul Mediu, o locuire a meșteșugarilor sași de dincolo de munți.

Într-o situație nu mult diferită, cu o comunitate de târgoveți „frânci", meșteșugari și negustori activi și aici în tot restul Evului Mediu – fără a beneficia însă de un scaun episcopal, fie el și cu cârmuitori „in partibus" –, s-a aflat, în jurul anului 1400, Târgoviștea, cetatea ce avea să devină, tocmai în vremea succesorilor lui Mircea cel Bătrân, reședința domnească a Țării Românești: acolo, în cel de-al doilea deceniu al secolului al XV-lea, se înălța – poate cu sprijinul unor membri ai familiei voievozilor munteni și nu departe de curtea acestora – Biserica Parohială a cartierului catolicilor, cu hramul Sf. Maria, biserică ale cărei ruine erau încă vizibile acum ceva mai bine de două veacuri.

(Fragmente din Capitolul 5, „Climat de artă «internațională» la Dunărea de Jos în preajma anului 1400", din volumul *Un mileniu de artă la Dunărea de Jos (400-1400),* Editura Meridiane, București, 1976.)

Ştiinţa, parte a culturii

Feţele ştiinţei

Cristian S. CALUDE

Moralitatea nu se distribuie în mod uniform, ci variază în funcţie de mulţi parametri, în particular, variază între grupurile sociale. Puţini mai pot fi surprinşi de un nou exemplu de corupţie în lumea politicienilor: când scriu aceste rânduri, în Franţa a început judecata fostului preşedinte J. Chirac, acuzat de serioase nereguli financiare. Instituţionalizarea unui domeniu care implică o creştere bugetară pare a avea un rol catalizator pentru corupţie şi iregularităţi. Putem observa acest fenomen la domenii foarte diferite, de la sport (urmărind transformările produse în mişcarea olimpică din ultimul secol) până la religie (semnificativă este disputa actuală dintre parlamentul irlandez şi Vatican în problema pedofiliei).

Prin metodologie, obiectivitate şi rigoare, ştiinţa şi-a cultivat cu atenţie imaginea unui domeniu ferit de fluctuaţii morale. Este însă această reputaţie susţinută de realitate? Întrebarea nu este nouă, dar unele răspunsuri recente sunt interesante.

Nu este nicio îndoială că ştiinţa face progrese. Ştiinţa este un domeniu raţional, obiectiv, impersonal, incoruptibil; opinia personală, prejudiciul sau autoritatea nu au aici nicio valoare. În acest mod se înţelege şi se garantează succesul ştiinţei, care nu este egalat de nicio altă disciplină academică. Ştiinta a devenit o „marcă”, precum Coca-Cola, Apple sau McDonald.

Subiectivitatea în cercetarea ştiinţifică nu este o noutate, nici atacurile împotriva ştiinţei de pe diferite poziţii. Cartea *Radicali liberi,* recent aparută la Editura Profile din Londra (http://www.freeradicalsbook.com/) propune însă un mesaj radical: realitatea ştiinţei este esenţial diferită de imaginea ei.

Am zărit cartea în standul de noutăţi al librăriei Blackwell din Oxford; cu siguranţă titlul nu mi-ar fi atras atenţia, dacă nu l-aş fi cunoscut pe autor, Michael Brooks. Fizician cu un doctorat în fizică cuantică, Brooks este deopotrivă un cercetător şi popularizator cunoscut. Am colaborat acum câţiva ani când, în calitatea sa de consultant al revistei *The New Scientist,* mi-a fost editorul unui articol.

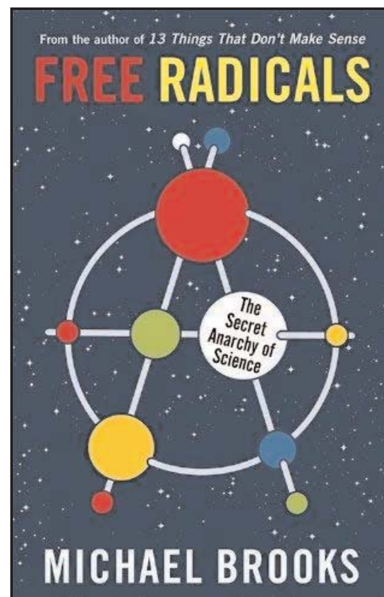
Obiectivitatea a creat posibilitatea ca fenomene inaccesibile bunului simţ, ca anti-materia sau curbura spaţiului-timp, să fie descoperite, studiate şi apoi folosite în aplicaţii diverse. În formularea filosofului ştiinţei Imre Lakatos, „Valoarea obiectivă şi ştiinţifică a unei teorii este independentă de mintea umană care o creează sau o înţelege. Valoarea ştiinţifică depinde numai de suportul obiectiv dat de fapte...” Orice teorie este supusă unei verificări continue: ea poate fi doar invalidată de experimente relevante, niciodată complet confirmată.

Protagoniştii cărţii lui Brooks sunt nume ilustre, ca Ptolemeu, Galileo, Newton, Einstein, Pavlov, Joseph Swan, laureaţi ai Premiului Nobel ca J. Watson şi F. Crick, precum şi cercetători mai puţin celebri, din variate domenii ale ştiinţei. Mă voi opri doar la câtiva dintre cei mai renumiţi: Ptolemeu, Galileo, Newton şi Einstein.

Istoricii ştiinţei atribuie lui Ptolemeu prima fraudă în ştiinţă: astronomul egiptean a falsificat datele experimentale pentru a garanta concordanţa cu modelul său astronomic (a se vedea şi R. Newton, *The Crime of Claudius Ptolemy*, J. Hopkins Univ. Press, 1977).

Disputa din 1633 dintre Galileo şi Vatican, în urma căreia Galileo a fost condamnat de Inchiziţie, a fost în ultimă instanţă o luptă între supremaţia obiectivităţii şi cea a dogmei religioase. Abia în 1992, Papa Ioan Paul al II-lea, după un proces care a durat nu mai puţin de 13 ani, a admis „tragica eroare” făcută de biserică şi a cerut public scuze. Adevărul a triumfat, dar cu ce preţ?

În capitolul patru din *Dialog,* Galileo dezvolta o teorie matematică în sprijinul teoriei heliocentrice a universului propusă de Copernicus. Cât de corectă era teoria lui Galileo? Ea prezice că mareea apare o dată pe zi, la aceeaşi oră, când, în realitate, sunt două maree la ore diferite. Galileo ignora acest „amănunt”. Mai grav, teoria nu explică influenţa Lunii pentru maree, care era bine cunoscută din lucrările lui Kepler publicate cu trei decenii înainte, în *Astronomia Nova.* Galileo îşi „apără” teoria descriind cu adjective derogatorii („pueril”, „proprietăţi oculte”, „ficţiune”) rezultatele lui Kepler. El era convins (în mod corect) că Pământul se mişcă; pentru a convinge pe alţii despre acest lucru, invoca orice tip de argument, obiectiv sau nu. Faptul că teoria nu explica unele observaţii reale este văzut doar ca o „inconvenienţă”, care poate şi trebuie ignorată. Peste ani, Einstein „teoretizează” această atitudine, spunând, mai în glumă, mai în serios (cât de serios, vom vedea puţin mai târziu): „În cazul în care faptele nu se potrivesc cu teoria, schimbă faptele.”

Vizitând mormântul lui Isaac Newton, „the scientist's scientist”, în Westminster Abbey, aflăm că geniul său se datoreşte unei „puteri aproape divine a minţii”. Imaginea lui Newton a fost şlefuită de-a lungul anilor până la perfecţiune. Acoladele, unice în lumea mult mai reţinută a ştiinţei, au venit din toate direcţiile. Papa Alexander a pus lauda în versuri:

Nature and Nature's laws lay hid in Night.
God said, 'Let Newton be!' and all was light.

(*Natura şi legile ei stau ascunse în noapte.*
Dumnezeu a spus: 'Să fie Newton!' şi totul s-a luminat.)

Realitatea este diferită. Biografii lui Newton citează pasaje din opera sa care variază de la părţi (deliberat) ne-inteligibile până la simple fraude. Calculele sale pentru viteza sunetului, gravitaţia Lunii şi înălţimea mareelor au fost manipulate pentru a fi în concordanţă cu datele experimentale. Urmărind diferitele ediţii ale monumentalei *Principia,* se poate observa că precizia concordanţei creşte, deşi datele experimentale şi teoria rămân aceleaşi. Newton îşi prezenta succesele afirmând că a stat pe umerii unor giganţi şi astfel a văzut mai departe. Frumoasa comparaţie este în parte adevăr, în parte glumă. Mai aproape de realitate, am putea spune că Newton a călcat pe umerii unor giganţi, luptând cu ferocitate pentru a-şi atribui creditul în faţa unor colegi ca R. Hooke sau G. Leibniz, care obţinuseră rezultatele înainte sau simultan cu ale sale. Prioritatea sa faţă de Leibniz în iniţierea calculului infinitezimal a fost „judecată” de o comisie a celebrei Royal Society numită de preşedinte, care la acel moment era... Newton (pentru detalii a se vedea H. Hellman, *Great Feuds in Science: Ten of the Liveliest Disputes Ever,* Wiley, 1998).

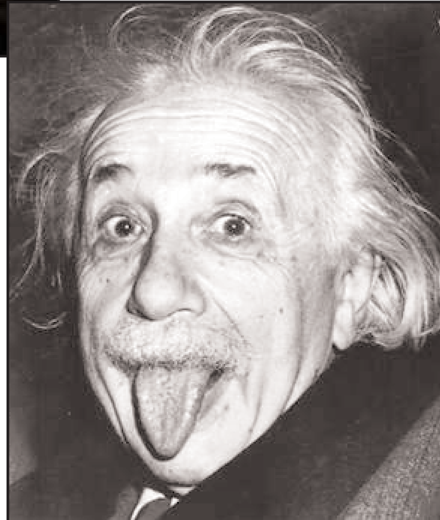

Michael Brooks

Lucrările lui Einstein, cel mai celebru om de ştiinţă după Newton, sunt presărate cu erori şi omisiuni convenabile, care ar putea fi interpretate mai mult ca scăpări decât ca fraudă deliberată. Einstein a luptat mult pentru a-şi asigura paternitatea celebrei formule *E=mc2*, deşi n-a fost primul care a enunţat-o, nici cel care a demonstrat-o corect, în ciuda a nu mai puţin de opt încercări publicate (istoria formulei rămâne încă subiect de controversă). A aplicat cu succes ideea, citată mai sus, potrivit căreia datele care infirmă o teorie frumoasă trebuie ignorate: calculul raportului giromagnetic este un exemplu edificator. Ghidat de teoria sa (eronată), Einstein a anunţat valoarea experimentală de 1,02, valoare foarte apropiată de ceea ce teoria calculase, 1; colaboratorul său la acest experiment, J. de Haas, a admis în final că au fost două experienţe, unul producând valoarea 1,02, celălalt, 1,45, dar Einstein a publicat experienţa cu rezultatul convenabil. Acest rezultat nu a putut fi reobţinut de alţi cercetători; după şase ani de eforturi, valoarea experimentală se situa în jur de 2.

Arată exemplele discutate mai sus că Ptolemeu, Galileo, Newton şi Einstein nu sunt oameni de ştiinţă autentici, demni de admiraţie? Sunt afectate meritele lor majore? Evident, nu. Înţelegem doar că aceşti mari cercetători nu au fost perfecţi sau divini. În anumite ocazii, ei au susţinut rezultate prin metode dubioase. Moralitatea lor a fost departe de a fi ireproşabilă, atât în viaţa particulară (discutată pe larg în carte), cât şi în activitatea ştiinţifică.

Brooks nu este primul autor care „se uită în spatele scenei”. În 1975, fizicianul-filosof al ştiinţei Paul Feyerabend a publicat cartea *Împotriva metodei,* în care argumentează teza potrivit căreia în ştiinţă totul este admis; a fost declarat cel mai mare adversar al ştiinţei. Ficţiunea a fost utilizată pentru a descrie faţa nevăzută a ştiinţei în multe cărţi, printre care *Dilema lui Cantor* (1989) scrisă de chimistul C. Djerassi şi *Rezolvat: Dumnezeu există* (2010) de R. Goldstein (filosof). Curentul anti-ştiinţă afirmă că întreaga cunoaştere ştiinţifică este doar un produs social şi respinge obiectivitatea metodei ştiinţifice şi pretenţia ei de a genera cunoaştere universală. Brooks este departe de a fi exponentul anti-ştiinţei; cartea sa, scrisă într-un stil alert, clar şi echilibrat, nu este un atac împotriva ştiinţei, ci o demitizare a imaginii ei.

Este bine ca aceste fapte să fie cunoscute? Ştiinţa este o activitate umană, nu divină. „Adevărul prin orice mijloc”, „cu orice preţ”, „scopul scuză mijloacele”, nu pot fi justificate nici măcar de rezultate strălucitoare. Ştiinţa este o disciplină extrem de competitivă şi nemiloasă, unde doar cei mai dotaţi, pasionaţi, muncitori şi tenace intră în istorie. Este greu să ne imaginăm ştiinţa fără un auto-scrutin continuu. Subiectivismul nu poate fi eliminat complet din ştiinţă, ca de altfel din orice activitate umană; el însă trebuie ţinut sub un control continuu. Amestecurile politice (a se vedea controversele legate de aşa-numita „încălzire globală”) ca şi tentaţiile materiale (cercetarea farmaceutică este un bun exemplu) trebuie reduse cât mai mult. La fel şi abaterile de la moralitate. În acest fel, se înlătură unele prejudecăţi dăunătoare în primul rând ştiinţei şi se creează premisele unei înţelegeri mai bune a muncii cercetătorului ştiinţific şi a rezultatelor sale. Câştigul pentru ştiinţă şi educaţie este imens.

Alexandru Ciorănescu

Florea FIRAN

La o sută de ani de la naştere, Alexandru Ciorănescu conturează un spirit enciclopedist, erudit şi riguros, care a realizat vaste sinteze, configurând o impresionantă istorie a culturii şi imaginaţiei. Istoric literar, comparatist, prozator, poet şi dramaturg, lingvist, istoric, diplomat, profesor universitar de vocaţie, Al. Ciorănescu se înscrie în galeria marilor spirite din cultura românească. S-a născut la 15 noiembrie 1911, la Moroeni, judeţul Dâmboviţa (decedat la 19 noiembrie 1999 în Insulele Canare, Spania) într-o familie cu mulţi copii. Este fiul lui Ion Ciorănescu, născut Cioranu, institutor şi director al şcolii primare din comuna natală, cu o temeinică pregătire în Germania, unde fusese trimis de către ministrul Spiru Haret, şi al Ecaterinei Ciorănescu (născută Teodorescu). Fraţii săi, Nicolae (matematician distins, cu doctoratul la Paris, preţuit de Pompei, Ţiţeica, Onicescu, Moisil, prieten cu Ion Barbu şi Al. Rosetti), Constantin (inginer), Ioan (poet), George (scriitor, ziarist şi istoric), Ecaterina (chimistă, membră a Academiei Române), Maria (medic), s-au distins în domeniile pe care le-au îmbrăţişat.

Clasele primare le urmează în comuna natală, sub îndrumarea tatălui său, cunoscut ca autor de manuale şcolare, studiile secundare la Liceul „Spiru Haret" din Bucureşti pe care îl absolvă în 1930, perioadă în care colaborează, împreună cu Mircea Eliade, Barbu Brezianu şi Nicolae Steinhardt, la revista şcolară *Vlăstarul* (1926), întemeiată de fratele său, poetul Ioan Ciorănescu. Se înscrie la Facultatea de Drept, dar renunţă şi urmează Facultatea de Litere şi Filosofie a Universităţii din Bucureşti, specialitatea română-franceză (1930–1933), unde audiază cursurile lui Nicolae Cartojan, Ovid Densusianu, Charles Drouhet, Ramiro Ortiz, Nicolae Iorga şi George Oprescu. În acelaşi timp, frecventează şi cursurile Şcolii Superioare de Arhivistică şi Paleografie, nou înfiinţată în cadrul Arhivelor Statului. La terminarea anului al III-lea al facultăţii, fratele său, Constantin, din prima leafă de inginer, l-a ajutat să facă o călătorie la Veneţia unde a cercetat în arhivele de stat documente privind pe Mihai Radu, Domnul Munteniei, realizând volumul *Documente privitoare la domnia lui Mihail Radu* (1934), care a reprezentat debutul său istoric, volum premiat de Nicolae Iorga cu o cupă de argint pe care marele istoric o primise de la românii din America. Constantin Giurescu, pentru aceeaşi lucrare, i-a acordat Premiul Facultăţii de Litere. Colaborează la revistele *Capricorn, Viata Românească, Revista Fundaţiilor Regale, Studii italiene, Universul literar, Diogene, Ethos, Revue de literature comparée* ş.a. Intenţia lui Al. Ciorănescu a fost de a-şi pregăti doctoratul la Scola din Roma, dar profesorul C. Giurescu s-a opus şi astfel s-a orientat către Franta, devenind elev al École Roumaine din Paris (Fontenay-aux-Roses), 1934–1938, perioadă în care îşi pregăteşte teza de doctorat frecventând cursurile de literatură comparată ţinute de Ferdinand Baldensperger la Facultatea de Litere şi la Şcoala Normală Superioară din Paris, avându-i ca îndrumători pe comparatiştii fondatori ai disciplinei – Paul Van Tieghem şi Paul Hazard. Obţine doctoratul de stat în litere la Sorbona, cu teza *L'Arioste en France* (1938), lucrare importantă de comparatistică bine primită. Devine lector de limba şi literatura română la Universitatea din Lyon (1938–1940) şi consilier cultural, apoi ataşat al Legaţiei române din Paris (1940; 1945–1946).

Pentru scurt timp revine în ţară şi ocupă funcţia de secretar al Institutului de Istorie Universală din Bucureşti (până la moartea lui Nicolae Iorga), apoi pe cea de director literar la Editura Contemporană (1942–1945) şi secretar general al Asociaţiei române pentru studiul Renaşterii şi al Asociaţiei culturale hispano-române. A deţinut postul de inspector general al Artelor (1943–1946), funcţionar în direcţia informaţiei din Ministerul Propagandei, membru al Comisiei de programe la Radiodifuziunea Română (1943–1946), respectiv director al Teatrului Municipal din Bucureşti (1944–1945).

Obţine numirea la lectoratul român de la Grenoble, dar nu poate pleca din ţară din pricina autorităţilor militare germane, care refuză să-i acorde viza de tranzit. După armistiţiul din august 1944 este câteva luni director al revistei *Universul literar* (1944–1945) şi colaborează cu *Scrisori din Franţa. Esenţe franceze* la revista *Viaţa Românească* (1946).

Sprijinit de ziarul *Universul* şi de foarte mulţi colaboratori, întreprinde lucrări pregătitoare pentru editarea *Enciclopediei Universul* (1942–1945), lucrare de proporţii care urma să apară în 24 de volume, dar care n-a fost finalizată. La începutul anului 1946, revine la Paris în calitate de consilier cultural al Legaţiei române, dar este destituit în 1947 din toate funcţiile oficiale, ceea ce îl determină să ia decizia de a nu se mai întoarce în ţară: „Fusesem rechemat şi destituit într-un moment în care cei doi copii ai mei se aflau în ţară şi, în condiţiile de atunci, recuperarea lor nu era posibilă, lucru care mi-a fost dovedit imediat. Mai mult, situaţia lor de copii «părăsiţi» de părinţi ca noi, era precară: şi, pentru a-i proteja în puţina măsură în care mai puteam s-o facem, m-am decis să evit centrul de contacte şi de tentaţii pe care-l constituie Parisul: decizia cea mai grea şi mai decisivă, din punctul de vedere al viitoarei desfăşurări a activităţii mele, şi pe care n-am putut-o lua în deplină libertate". Cei doi copii au reuşit să vină în Franta abia în 1964 şi, respectiv, 1971. Astfel, din 1946 până în 1999, când

încetează din viaţă, Al. Ciorănescu trăieşte în exil, mai întâi la Paris, unde lucrează ca secretar de redacţie la revista *Le Livre* (1947–1948) şi cercetător la Centre National de la Recherche Scientifique (1948). În 1958 i se acordă şi cetăţenia franceză.

Invitat ca profesor „encargado de curso" la Universitatea din La Laguna (Tenerife, Insulele Canare), va preda, din decembrie 1948 până în 1979, limba şi literatura franceză, ţinând şi unele cursuri de literatură italiană şi portugheză, de limbă română sau de literatură comparată.

În 1965 Universitatea din Bordeaux îl numeşte conferenţiar de literatură comparată „en congé de mission" în La Laguna, iar în 1978 este numit profesor titular în aceeaşi specialitate şi devine membru al Institutului de Studii Canariene, în cadrul căruia a condus Secţia de bibliografie (1957–1970) şi Secţia de istorie (1974–1982).

În calitate de director a coordonat colecţiile: „Clásicos Romero" – editări de clasici spanioli (1968 –1972), „Flor de Romero" – opere aparţinând literaturii universale (1968–1972), „Enciclopedia Canaria" – monografii pe teme spaniole. A fost membru fondator al Fundaţiei Culturale Române din Madrid (1988) şi Doctor Honoris Causa al Universităţii din La Laguna, membru de onoare al unor academii din Insulele Canare, din Italia sau Argentina.

Alexandru Ciorănescu, Alexandre Cioranescu, Alejandro Cioranescu sunt cele trei variante sub care este cunoscut în România, Franţa şi Spania, şi a semnat lucrările de-a lungul timpului. În oraşul Santa Cruz de Tenerife, o stradă poartă numele Alejandro Cioranescu în semn de „omagiu şi recunoştinţă faţă de unul dintre cei mai importanţi istorici şi geografi ai Insulelor Canare".

Revine în România abia în anul 1991, când este bine primit, dar s-a bucurat de un alt statut faţă de scriitorii din exil, mai ales după ce a publicat *Dicţionarul etimologic român* (1966).

La Universitatea din Tenerife, unde a ilustrat Catedra de Literatură franceză şi comparată, a desfăşurat o activitate ştiinţifică deosebită, în domenii precum literatura comparată, filologia romanică, istoria şi literatura română, literaturile franceză, italiană şi spaniolă, ca şi o literatură originală, publicată în română, franceză şi spaniolă, respectiv două volume de versuri, o piesă istorică, două romane şi un volum de nuvele, la care se adaugă traducerile sale: din franceză în română, din italiană în franceză (*Divina Commedia*, reeditată), din română în spaniolă etc. O parte importantă a activităţii sale este cea referitoare la cultura insulelor care l-au primit şi găzduit şi este, probabil, cel mai substanţial capitol al vastei sale bibliografii.

Al. Ciorănescu a publicat lucrări importante de istorie literară românească şi de literatură comparată, atât în domeniul teoriei (*Principios de literatura comparada,* 1964), cât şi în cel aplicat (asupra relaţiilor literaturii române cu literaturile franceză şi italiană, a celei italiene şi spaniole cu cea franceză etc.), de lexicologie (*Diccionario etimologica rumano,* 1958-1966; *Los hispanistnos en el frances clasico,* 1987), de bibliografie (*Bibliografia literaturii franceze din sec. al XVI-lea – al XVIII-lea*), studii şi culegeri de documente de istorie română, balcanică, franceză şi spaniolă, a cercetat, prezentat şi tradus în limba franceză textele rămase de la Columb, al cărui biograf şi analist a devenit (*Colon y Canarias*, 1959; *La primera biografia de Cristobal Colon,* 1960; *Colon humanista,* 1967 etc.). Autor al unor studii privind literatura spaniolă din „secolul de aur" şi influenţele sale în spaţiul european (*El Barroco o el descubrimiento del drama*, 1957; *Le masque et le visage,* 1983). Ciorănescu s-a manifestat şi ca scriitor (romancier, poet, dramaturg) şi traducător, din limba franceză în română, din italiană şi spaniolă în franceză, din engleză în spaniolă.

Încă din viaţa studenţească, activitatea lui Al. Ciorănescu ilustrează preocupări de istorie naţională şi universală, de literatură română veche şi modernă, dar mai ales de literatură comparată. În 1930, G. Călinescu îi publica în revista *Capricorn* articole de literatură comparată, iar în 1936, Al. Ciorănescu debuta ca scriitor cu volumul *Alexandru Depărăţeanu,* scriitor minor, dar prin care a încercat o reconstituire a tendinţelor generale ale epocii. În studiile de tipologie literară propriu-zisă, precum *Spiritul european în cultura română* (1942), afirma europenismul neîntrerupt al culturii noastre şi rolul său de mediator între civilizaţiile Orientului şi Occidentului. După exemplul lui Iorga, în care văzuse „un simbol, reprezentantul viu al unei idei" pentru că pusese „temeiul pentru prima oară pe puterea de creaţie naţională", activitatea de cercetare a lui Ciorănescu se diversifică.

Departe de ţară, Al. Ciorănescu şi-a dedicat întreaga viaţă unei activităţi extraordinare, opera sa însumând peste 400 de lucrări, scrise şi publicate în română, franceză, engleză, italiană, spaniolă, germană şi care relevă preocupările sale diverse de istorie şi critică literară, comparatistică, istorie generală, istoria mentalităţilor, literatură beletristică, lingvistică.

→

Cartea care vă așteaptă

Prietenul nostru comun, Mario Vargas Llosa

Ion C. ȘTEFAN

Pentru un cititor profesionist – folosesc această expresie în sensul metaforic de continuitate și perseverență – care își face din lectură o formă generoasă de existență și de supraviețuire prin întemeierea pe valorile literaturii, este ușor de observat că, de la o vreme, centrul preocupărilor și preferințelor noastre de lectură se schimbă, așa cum un pol al pământului s-ar deplasa cu câteva grade spre răsărit. Iau ca reper acest orizont ideal al luminii, fiindcă îmi servește mai bine pentru ceea ce vreau să vă explic, și anume că marii idoli ai literaturii universale din Occident, din America, ori din alte țări europene, care de sute de ani strălucesc pe cerul însorit al creativității, se retrag, oarecum, într-o istorie permanentă a culturii, unde vor rămâne, desigur, la fel de strălucitori până în eternitatea accesibilă minții omenești și că, în locul lor, se înalță în prim plan nume ca: Gabriel Garcia Marquez, Paulo Coelho, Mario Vargas Llosa și încă alții, provenind nu din marile centre culturale ale lumii, ci din țări ca Peru, Brazilia, Argentina, care reușesc, astfel, să obțină un loc de frunte în competițiile culturale ale lumii – ca o dovadă a rotației permanente a astrelor marilor destine. Să fie vorba de un echilibru divin al valorilor sau de o forță năvalnică de a-și exprima aspirațiile sufletești, gândurile și neliniștile, spre un viitor care devine al tuturor?

În această categorie îl așez pe Mario Vargas Llosa, născut la 28 martie 1936, în Peru și cunoscut ca unul dintre cei mai importanți romancieri și eseiști ai Americii Latine, care a obținut, în anul 2010, Premiul Nobel pentru Literatură, pentru „cartografierea structurii puterii”, cum se afirmă în motivația juriului. Mario Vargas Llosa obține un doctorat în litere și filosofie la Universitatea Complutense, din Madrid, apoi se stabilește pentru o perioadă în Franța, unde lucrează ca profesor de spaniolă și ziarist. Călătorește în lumea întreagă, predă la universități din America și Europa, devine un scriitor celebru prin forța epică, luciditatea și ironia sa. A vizitat România în două rânduri, în 1995 și 2005, participând la lansarea în țara noastră a două dintre romanele sale, publicate într-o serie de autor la Editura Humanitas, ocazie cu care a vernisat și o expoziție de fotografii realizată de fiica sa, iar Uniunea Scriitorilor din România i-a decernat premiul *Ovidius* – 2005, pentru „valoarea operei literare și contribuția sa la afirmarea libertății de exprimare și a toleranței interetnice”, premiul românesc fiind o anticipare a Premiului Nobel, din 2010, în legătură cu care Nicolae Manolescu nota în *România literară*: „Scriitorul peruan Mario Vargas Llosa, în vârstă de 74 de ani, este unul dintre cei mai cunoscuți scriitori din America Latină.”

L-am numit în titlul prezentării mele *prietenul nostru comun,* în sensul de universalitate, într-un mod admirativ, așa cum cineva îți devine apropiat doar prin antenele sensibile ale luminii, ori prin credința nestrămutată în supraviețuirea prin creație. El este un prieten generos al cititorilor pasionați de lectură.

Din dialogul purtat cu Gabriel Liiceanu am aflat date noi despre Marele povestaș... fiindcă, pentru mine, Mario Vargas Llosa este ceea ce s-a numit el însuși într-unul dintre volumele publicate cu câțiva ani în urmă, *Povestașul*, adică acel glas fermecător și divin, ca un cor de îngeri, care te poartă mereu înainte peste ținuturile sălbatice, dar și spre strălucirea marilor metropole, peste harta mereu în schimbare a sufletului omenesc. Cărțile sale, traduse și publicate succesiv în România, formează deja o bibliografie ofertantă: *Orașul și câinii* (Ed. Humanitas), *Pantaleon și vizitatoarele* (Ed. Albatros), *Elogiu mamei vitrege* (Ed. Humanitas), *Sărbătoarea țapului* (Ed. Alfa), *Calea spre Paradis, Mătușa Julia și condeierul, Rătăcirile fetei nesăbuite* (Ed. Humanitas), mi-au fost cele mai apropiate călăuze în arta scrisului, iar volumul *Scrisori către un tânăr romancier* mi-a devenit un ghid de creație, încă de pe vremea când eu însumi căutam să descifrez tainele abordării unui roman convingător.

Mătușa Julia și condeierul reliefează raportul dintre creator și ființa adorată, comună, dar atrăgătoare, fatală pentru un tânăr neinițiat încă în arta iubirii. Cu un umor năvalnic, autorul își transferă elemente autobiografice ale relației cu propria mătușă, într-un roman savuros, lipsit de prejudecăți inutile, deoarece ea era „una dintre acele frumuseți care fac cinste speciei și totodată fac ca metaforele despre fetele cu dinți ca perlele, cu ochii ca doi luceferi, cu părul asemenea spicului de grâu și cu obrajii ca piersica să pară sărace” (p. 25).

Rătăcirile fetei nesăbuite prezintă cu rafinament și sensibilitate chipul unei ființe fatale, în orice timpuri și în oricare condiții existențiale, acea femeie pe care o iubești necondiționat, pentru totdeauna, și îi ierți oricare dintre păcatele ei de neiertat pentru muritorii de rând, o „ființă fragilă și delicată care mi se cuibărea la piept și răspândea un parfum ce mă ducea cu gândul la o grădină înflorită” (p.334), „ca un înger, care nu face deosebirea dintre bine și rău” (p. 345).

Desigur, nu voi încerca să vă prezint, pe rând, tema fiecărei cărți, pentru a vă reliefa ideea că fiecare dintre ele este o inedită provocare pentru cititor, ci vă las plăcerea să lecturați dumneavoastră înșivă măcar câteva dintre producțiile spirituale și artistice ale acestui *prieten al nostru comun.*

Când încă era în țară *a publicat studiile Teatrul românesc în versuri (1943) și Spiritul european și cultura română* (1944), apoi alte două studii în limba engleză, *Vasile Alecsandri. Monografie* (1973) și *Ion Barbu* (1981), cu variantă în limba română în 1996. Ca filolog, a elaborat *Diccionario etimológico rumano* (7 fasciculos), La Laguna, 1958–1966, considerat „singurul dicționar complet al limbii române după cel al lui Cihac”.

Opera care l-a consacrat pe Al. Ciorănescu este *Bibliographie de la littérature française du XVIe siecle*, Paris, 1959, lucrare impresionantă de cinci mii de pagini, pe care Pavel Chihaia o considera „un excepțional instrument de lucru, cu documentare exhaustivă, niciodată egalată (...), o realizare pe care numai un cărturar cu erudiția și vocația de explorator al unor domenii uriașe de cercetare ca Al. Ciorănescu putea s-o ducă la bun sfârșit“.

A tradus în limba franceză *Divina Comnedia* (Lausanne, 1964), a arătat un interes deosebit și a fost interesat de opera lui Calderon de la Barca și a lui Cervantes, alcătuind o bibliografie franco-spaniolă studiind raporturile dintre diversele literaturi romanice, precum în *Studii de literatură spaniolă și comparată* (1954) și *Principii de literatură comparată* (1964), redactată în spaniolă. A scris *Istoria generală a Insulelor Canare*, ca un omagiu adus patriei sale adoptive.

Creația sa literară o publică sub diferite pseudonime; astfel, două plachete de versuri, *Atlantic* (1950) și *Biografie pentru rândunele* (1952), le-a semnat Mihai Tăcutu, iar cu pseudonimul Alexandre Treize, a publicat la Editura Gallimard din Paris romanul *Le couteau vert* (1963).

Până la plecarea din țară, Al. Ciorănescu publică: *Documente privitoare la domnia lui Mihail Radu,* București, 1934; *Domnia lui Mihnea III (Mihail Radu),* București, 1935; *Alexandru Depărățeanu,* București, 1936; *Documente privitoare la istoria românilor culese din arhivele din Simancaș,* București, 1940; *Vie de Jacques Amyot, d'apres des documents inédits,* Paris, 1941; *La Roumanie. Vues générales,* București, 1942 (traducere în limba germană, București, 1943); *Teatrul românesc în versuri și isvoarele lui,* București, 1943; *La Roumanie vue par les étrangers,* București, 1944; *Literatură comparată, studii și schițe,* București, 1945.

Activitatea cea mai întinsă o desfășoară în exil, publicând un impresionant număr de studii în cele mai diverse domenii care îi configurează și profilul său spiritual: *Don Carlos de Viana,* dramă în patru acte, Paris, 1954; *Estudios de literatura espanola y comparada,* La Laguna, 1954; *El Barroco o el descubrimiento del drama,* La Laguna, 1957 (traducere în limba română, Cluj, 1980); *Bartolomé Cairasco de Figueroa. Su vida, su familia, su amigos,* Madrid, 1957; *Diccionario etimológico rumano* (7 fasciculos), La Laguna, 1958–1966; *Bibliographie de la littérature française du XVIe siecle,* Paris, 1959; *Colón y Canarias,* La Laguna, 1959 (ediția a doua Santa Cruz, 1979); *La primera biografia de Cristóbal Colón,* Santa Cruz, 1960; *L'Arioste en France, des origines a la fin du XVIIIe siecle,* 2 volume, Paris, 1938, respectiv ediția a doua, Torino, 1963; *Le couteau vert,* roman, Editura Gallimard, Paris, 1963 (traducere în limba română de Ileana Cantuniari și Mihai Cantuniari, București, Montreal, 1993); *Thomas Nichols, mercador de azúcar, hispanista y hereje,* La Laguna, 1963; *Principios de literatura comparada,* La Laguna, 1964 (traducere în limba română de Tudora Șandru Mehedinți, București, 1997); *Augustín de Betancourt, su obra técnica y científica,* La Laguna, 1965; *La Laguna. Guía histórica y monumental,* La Laguna, 1965; *Bibliographie de la littérature française du XVIIe siecle,* 3 volume, Paris, 1966–1967 (ediția a doua 1970); *Colón humanista. Estudios de humanismo atlántico,* Madrid, 1967; *Bibliographie de la littérature française du XVIIIe siecle,* 3 volume, Paris, 1969; *L'Avenir du passé. Utopie et littérature,* Paris, 1972 (traducere în limba română de Ileana Cantuniari, București, 1996); *Vasile Alecsandri, monografie de Alexandru Ciorănescu*, New York, 1973; *Bibliografia franco-espanola 1600-1715,* Madrid, 1977; *Historia de Santa Cruz de Tenerife,* 2 volume, Santa Cruz, 1977, 1978; *Ion Barbu*, New York, 1981 (traducere în limba română, București, 1996); *Le Masque et le Visage. Du baroque espagnol au classicisme française,* Geneva, 1982; *Historia del Cabildo Insular de Tenerife,* Santa Cruz de Tenerife, 1988.

După 1989 îi apar în limba română: *Care Daniel?*, roman, București, 1995; *Amintiri fără memorie* I, 1911–1934, București, 1995; *Eminescu sub fiorul timpului,* cu o prefață de Nicolae Florescu, București, 2000; *Dicționar etimologic român* – ediția a doua a *Diccionario etimológico rumano* (7 fasciculos), La Laguna, 1958-1966, editat de Tudora Șandru Mehedinți, Magdalena Popescu Marin, prefață de Alexandru Ciorănescu, București, 2001; *Paiața tristă*, povestiri, traducere în limba română și prefață de Simona Cioculescu, București, 2002.

O anagramă: Dan Arcașu

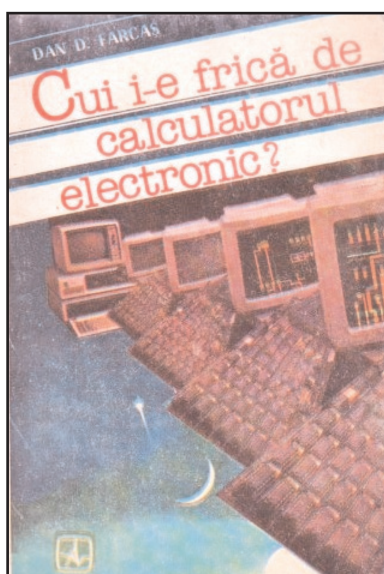

Mircea OPRIȚĂ

Semnătura Dan Arcașu a însoțit câteva lucrări de scurtă respirație publicate în Colecția *Povestiri științifico-fantastice* la mijlocul anilor '60 din secolul trecut. Numele este o anagramare a celui purtat de autor în acte, încercând, se pare, să dea o nouă identitate unei personalități ce se dezvolta în principal ca om de știință. Născut la 1 aprilie 1940, în Reșița, Dan Dezideriu Farcaș și-a făcut studiile medii în orașul natal, iar pe cele superioare la Facultatea de Matematică și Fizică a Universității din Timișoara, absolvită în 1960. A lucrat în domeniul calculatoarelor electronice (analist, programator, consultant), inițial la Institutul Politehnic din Timișoara, iar din 1967 la CEPECA, București. Pregătindu-și doctoratul în matematică, a urmat cursuri de specializare în Capitală, la Paris și Bonn, în domeniul demografiei, al modelării matematice și al procesării de date. După 1990, a devenit membru al Academiei de Științe Medicale și vicepreședinte al Societății Române de Informatică Medicală. A publicat contribuții de specialitate în reviste din țară și din străinătate, precum și numeroase articole de popularizare în *Știință și tehnică,* în emisiuni radiodifuzate. Unele dintre cărțile sale se referă la computere și la modelarea matematică, între acestea fiind *Ce limbaje cunosc calculatoarele electronice?* (1971) și *Informatica medicală* (1988, volum distins cu Premiul „Gheorghe Marinescu" al Academiei Române). Alte cărți privesc ozenologia, autorul fiind și un cercetător pasionat al acestui domeniu al culturii populare: *De ce tac civilizațiile extraterestre?* (1983), *Extratereștrii printre noi?* (1991), *Sfidarea extraterestră* (1995). Membru al Asociației pentru Studiul Fenomenelor Aerospațiale Neidentificate (ASFAN), din 1998 ocupă funcția de vicepreședinte al acestei structuri, pe site-ul căreia publică frecvent materiale preocupate de ipoteza supercivilizațiilor extraterestre, de relevanța statistică a rapoartelor despre obiectele zburătoare neidentificate, de aspectele spirituale, religioase, militare și politice ale fenomenului OZN.

În domeniul anticipației, autorul s-a manifestat ca prozator, eseist și grafician. A publicat texte și grafică în *Almanahul Anticipația*, în revista *Magazin.* Primele sale lucrări își înscriu subiectele în perimetrul de interes explorat și de cercetător: spațiul cosmic, civilizațiile extraterestre și relația om-robot (inteligența mecanică). Situație frecventă în epocă, temele SF apar însoțite de complicații sentimentale, descrise însă mai puțin inspirat decât problema „științifică" propriu-zisă. Tânăra cosmonaută din povestirea *Vega* suferă profund de pe urma unei iubiri neîmplinite, frumosul și idilizatul Ezam fiind mai preocupat de orgoliile sale capricioase decât de un răspuns corect la investiția ei sentimentală. Ca să-și răzbune viața „stupidă și inutilă", Vega își caută „cu toată ardoarea" moartea, dar nu oricum, ci într-un șir de expediții cosmice realizate cu o navă experimentală. Finalul moralist o găsește totuși recuperată dintr-un accident pe cale de a-i fi, în sfârșit, fatal: reconstituită prin transplanturi organice datorate unor voluntari altruiști până la sinucidere, ea e gata să zboare în continuare pentru a salva o misiune spațială periclitată. Accidentele cosmice se țin lanț și în alte povestiri, ca sursă exterioară (și comodă în același timp) de dramatism. În urma unei asemenea întâmplări teribile, cosmonautul care își narează aventura în *Sfinxul din Crucea Sudului* (1966) va ajunge intempestiv pe „șantierul" cosmic, unde o civilizație extraterestră asamblează din particule capabile să depășească viteza luminii un gigantic cuplu adamic, destinat să pornească la drum, asemeni unor fantome supradimensionate, din galaxie în galaxie, până la limitele extreme ale Universului cunoscut. Supercivilizațiile se manifestă și în *Marea Spirală așteaptă* (1967), unde reprezentantul lor apare, de data aceasta, materializat la dimensiuni umane, spre a putea dialoga cu personajul Ghil pe nava cu care acesta din urmă, înnebunit de furie, urmărește un OZN vinovat de pulverizarea prietenului său genial, Enk, undeva pe lângă Pluton. Putem intui, firește, o aluzie culturală la celebra epopee antică a lui Ghilgameș, personajul ei fiind la fel de tulburat de moartea prietenului său Enkidu. OZN-urile sunt aici niște simple instrumente scăpate de sub controlul civilizației care le-a născocit și, prin urmare, susceptibile de comportament irațional, ca orice altă forță oarbă. Dincolo, iarăși, de stângăciile prin care se instrumentează o stare sufletească extremă, lucrarea e interesantă ca panoramă poetică, sensibil idilizată, a structurii galactice de tipul „Marelui Cerc" al lumilor inteligente, pe care îl știm de la Ivan Efremov (*Nebuloasa din Andromeda*).

Din păcate, asemenea culminații descriptive de cadru galactic recad imediat în atmosfera de dezbatere etică moralizatoare pe care o instalează temeinic povestirea, spre a susține argumentat ideea dezvoltării independente a lumilor, cu toate prețurile ce trebuie plătite pentru asta, spre nivelul care le-ar permite admiterea în familia cosmică a Marii Spirale. Dan D. Farcaș e aici un filosof cumpătat al contactului cosmic, departe de entuziasmul în materie al adepților înflăcărați ai paleoastronauticii: în măsura în care intervențiile civilizatoare anihilează energiile creatoare ale unor civilizații incipiente, rutina societăților ce numără milioane de ani devine și ea mortală în lipsa unor contacte cu purtătorii de noi energii. „N-are rost să ne căutați. [...] Radiotelescoapele voastre ar fi neputincioase chiar dacă le-ați da dimensiunile unei întregi planete", acesta e mesajul sceptic trimis de autor și în direcția Programului SETI. Relația cu supercivilizațiile se va înnoda, și încă fără efort, abia atunci când omenirea planetei noastre va fi pregătită de un asemenea contact crucial.

Odată descoperit, gustul pentru poetizarea frazei se generalizează într-o povestire ca *Legenda despre cosmonaut* (1976), constrânsă la gesturi marcate de un ritual teatral și de simboluri prețioase. Ideea incompatibilității dintre experiența singulară a cosmonautului și așteptările străinilor regăsiți la întoarcerea din misiune are iarăși valențe discret polemice în raport cu conformismul ideologic al epocii în care se publică textul, dar transcrierea ei în material sugestiv înclină spre stilul de exaltare lirică din basmele cosmice ale Georginei Viorica Rogoz. Câteva povestiri scrise ulterior indică o nouă schimbare de stil, mai avantajoasă, întrucât autorul renunță la tratamentul sentimental al personajelor sale, în favoarea unuia ironic și cvasiumoristic. *Incidentul de la sera 123* (1990) aduce în scenă personaje de tip „supraumane", precum Înțeleptul Sath, care „trecea pulsând satisfăcut de-a curmezișul structurilor și rețelelor binecunoscute, coordonându-și alene mădularele prin nenumăratele dimensiuni la care îi dădeau dreptul gradul și experiența sa profesională". El e întâmpinat de colectivul său de muncă prin „vibrații de simpatie" născute din „subrutine de veselie", iar diverse alte sentimente ce colorează societatea în cauză își au, de asemenea, originea în programe specializate și se exprimă sau se blochează oportun. O lume robotizată, cu alte cuvinte, însă integral subordonată rutinatelor sisteme administrative după care funcționează cercetarea științifică modernă (ironizată și ea). Experimentele desfășurate în „sera 123" vizează cultivarea în universuri sferice a unor societăți de ființe inteligente cărora li se inoculează diferite programe de dezvoltare, imaginate de experimentatori. Aceștia verifică astfel teorii abstracte, precum „principiul paradisiac", „principiul contradicțiilor ca motor al progresului" etc. Incidentul anunțat în titlu constă într-o modificare comică de program, care induce uneia dintre societățile experimentale manifestări religioase, producând astfel evoluții consternante pentru logica rectilinie a inteligențelor electronice. În *Euthanatorul* (1996), Don Diego de Amarral III, monstruos președinte al unei republici bananiere, care are obiceiul de a organiza periodic lovituri de stat (bineînțeles, eșuate) împotriva lui însuși, cere conclavului său de savanți să-i construiască, pe baza unei soluții matematice optime, un instrument de tortură suprem, menit să paralizeze definitiv orice inițiativă de revoltă a supușilor săi. În perfect acord cu cinismul supus în povestire tratamentului satiric, autorul are abilitatea de a-și refuza rezolvarea moralizatoare, care ar fi făcut ca, „printr-o lovitură de stat, însuși Don Diego să fi devenit prima victimă a *euthanatorului*". Dictatorul este pus astfel în situația plauzibilă de a trage concluzii asupra invenției abominabile, de a găsi „lipsuri" și vinovați, ca și ambițioși dispuși să participe la perfecționarea procedurilor de tortură, în lumina prețioaselor sale indicații: „Ce să mai continui, în fond domniile voastre sunteți oamenii de știință, deci nu eu trebuie să găsesc soluțiile".

Într-unul dintre articolele sale care abordează din unghi larg judecăți de natură critico-literară, Dan D. Farcaș discută subiectul *Scriitori SF și scriitori „nonfiction"*. Observațiile sunt inteligente și de bun simț, încât merită să fie reținute, cu atât mai mult cu cât au tăria de a viza și propriul său caz. Între gândirea abstractă a savantului și cea concret-plastică a literatului ar fi diferențe aproape insurmontabile. Autorul nu greșește prin recunoașterea unor asemenea limite structurale, deși există și exemple notorii de personalități în care cele două moduri de abordare a realității (științific și artistic) au putut coexista în chip ideal. La noi, poetul Ion Barbu nu e mai prejos în domeniul său decât matematicianul Dan Barbilian, iar în literatura mondială un alt matematician, Charles Lutwidge Dodgson, alias Lewis Carroll, a putut străluci prin fantezia sa debordantă, poate chiar mai mult decât omul calculului abstract și al logicii științifice care, fără îndoială, a fost. Dan D. Farcaș nu este lipsit de talent pentru creația literară. E adevărat, însă, că n-a avut pasiunea mistuitoare de a se construi sub acest aspect și nici răbdarea de a-și decanta un stil propriu. Articolul citat poate fi înțeles ca o autojustificare filosofică și o resemnată scuză.

Ars longa...

Pledoarie pentru o reparaţie morală

Theodor Aman, 180 de ani de la naştere, 120 de ani de la moartea sa

Mariana ŞENILĂ-VASILIU

Solemnitatea de azi pentru România e cel mai mare pas de civilizaţie(...), cel mai mare, căci prin arte se consideră culmea de civilizaţie în care se află o naţiune.
(Theodor Aman)

În a doua jumătate a secolului al XIX-lea, în Franţa, artele şi în mod special pictura se aflau în plină fierbere: se puneau bazele artei moderne. În 1863, pictura franceză suferea o grea lovitură prin moartea ultimului pictor romantic, Eugene Delacroix, cel care pusese capăt dominaţiei neoclasicismului. În acelaşi an, Dominique Ingres expunea la Salonul oficial „Baia turcească", o pânză impregnată de manierism cerebral, senzualitate şi exotism în acelaşi timp, totul pictat la rece. În replică, Edouard Manet tocmai terminase de pictat în acel an „Dejunul pe iarbă", lucrare de răspântie care deschidea uşa libertăţilor din care aveau să se alimenteze impresioniştii şi, în general, arta modernă.

Pe când lumea artistică franceză era bântuită de scandaluri şi revolte, de contestări şi luări de poziţii contrare, în Principatele Române abia unite, interesul pentru artă era ca şi inexistent, iar pictura de şevalet abia dacă începea să atragă atenţia. În aceste neferícite circumstanţe, în 1863, trei artişti, Theodor Aman, Gheorghe Tattarescu şi Petre Alexandrescu, au înaintat spre aprobare guvernului condus de Mihail Kogălniceanu un proiect pentru înfiinţarea la Bucureşti a primei *Şcoale de bele-arte* româneşti. Dimitrie Bolintineanu, pe atunci ministrul Instrucţiunii Publice, a susţinut proiectul triumviratului artistic şi, la 14 decembrie 1864, a fost înfiinţată prima şcoală autohtonă de învăţământ artistic, al cărei director a fost numit Theodor Aman. În discursul inaugural, ţinut în faţa corpului profesoral şi a celor douăzeci de elevi, Aman a explicat scurt şi fără echivoc rolul ei: „*Vedeţi, domnilor elevi, cât de mare e misia dumneavoastră; aveţi necontenit în vedere că sunteţi chemaţi pentru a glorifica patria în viitor; depunând ardoare, puteţi fi siguri de succes.*" Programul lui Aman, după câte se vede, avea alături de latura artistică şi una patriotică, pe care el însuşi a respectat-o în arta sa.

Dacă zorii învăţământului românesc se arătau plini de speranţe dintre cele mai înalte, dacă directorul *Şcoalei de bele-arte* se arăta încrezător în viitorul acesteia, ca şi în cel al elevilor – „*Şcoala de bele-arte începută de curând ne dă speranţe mari. Aşteptăm pictori, sculptori şi gravori şi în curând toată junimea va fi în stare a produce civilizaţie în România şi faptele străbunilor noştri vor fi etalate pe pereţii galeriei naţionale*", spunea Aman în cuvântul de deschidere al „Expoziţiei artiştilor în viaţă" din 1865 – vitregiile aveau să scoată capul cât de curând. În 1865, Kogălniceanu, principalul sprijinitor al lui Aman, a demisionat, iar un an mai târziu, în 1866, celălalt protector, Alexandru Ioan Cuza, a fost nevoit să abdice. La puţin timp după sosirea în ţară a principelui Carol I, din motive economice, şcolile de arte de la Bucureşti şi Iaşi au fost închise. Tenace, Aman s-a încăpăţânat în misiunea sa de apostolat artistic, menţinând scoala în stare de funcţionare pe propriile-i speze timp de un an de zile. Nu s-a mulţumit cu atât, a protestat în scris cui, unde şi când a avut ocazia. La protestul său s-a raliat şi pictorul ieşean Panait Bardasare, ceea ce, în final, a dus la redeschiderea celor două Şcoli de bele-arte. Printr-o situaţie similară a trecut şi „Expoziţia artiştilor in viaţă", un fel de salon oficial al cărui suflet era tot Aman. După şase ani de absenţă, acesta s-a redeschis în 1881. La salonul din 1881 a expus pentru ultima dată Ioan Andreescu, care a şi murit la scurt timp după aceea. Radu Bogdan, autorul monografiei monumentale dedicate pictorului prea timpuriu dispărut, a povestit, conform informaţiilor primite de la rudele artistului, că, începând o ploaie pe drumul cortegiului funerar spre Cimitirul Bellu, cineva i-ar fi întins o umbrelă lui Aman. La care gest, el ar fi replicat: „*Pentru Andreescu merită să rămân cu capul descoperit.*" Aman ştia să preţuiască talentul şi harul foştilor elevi şi să arate respect pentru o personalitate de talia lui Andreescu. Chinuit de boală, Aman a închis ochii în 1891. Era, totuşi, împăcat sufleteşte: marele său proiect de a crea un învăţământ artistic în România se materializase, iar din atelierele Şcoalei de bele-arte bucureştene ieşiseră o serie de pictori şi sculptori de bună calitate – Andreescu, Luchian, G.D. Mirea, Artachino, Sava Henţia – pictori, şi sculptorul Ion Georgescu. Brâncuşi a fost şi el elevul *Şcoalei de bele-arte* bucureştene între 1895-1901, dar n-a mai avut şansa să-l prindă în viaţă pe Aman, cel care, indirect, a avut urmări asupra evoluţiei sale: prin crearea învăţământului românesc autohton, Brâncuşi a luat întâiul contact cu arta. Învăţăturile primite de la sculptorul Ion Georgescu, şi el fost elev al *Şcoalei de bele-arte*, l-au înarmat cu cunoştinţele necesare, iar Parisul i-a dat şansa libertăţii de creaţie. Fără cei şase ani petrecuţi în atelierele şcolii bucureştene, ar fi rămas, poate, un meseriaş cioplitor cu har, dar cam atât.

Timp de 27 de ani, destinele învăţământului artistic românesc au depins de înţelepciunea şi spiritul organizatoric, chiar de generozitatea lui Aman. Pictorul şi-a iubit elevii şi a tresărit de bucurie la fiecare succes al acestora. Cu un an şi ceva înaintea morţii sale, încântat de succesele elevilor săi plecaţi la Munchen ca să-şi continuie studiile, dintre care cel mai strălucit a fost fără îndoială Luchian, Aman le-a adresat acestora o scrisoare emoţionantă. „*Eu sunt fericit că văz că consiliile* (sfaturile, n.n.) *ce am putut a vă da au dat aşa bune roade, talentul însă şi străduinţa D-voastră a contribuit ca ostenelile mele să nu fie zadarnice. Să ne felicităm, deci, cu toţii şi cum ziceţi bine dacă guvernul ar fi făcut mici sacrificii, v-aţi fi dus desigur mai tari.*"

Revoltat de suma derizorie cu care era plătit, dar şi de lipsa de înţelegere faţă de nevoile învăţământului artistic – Aman era plătit cu doar 314 lei pe lună; „*asemenea retribuţiune se acordă la mulţi amploaiaţi de rând*", remarca artistul-pedagog cu amărăciune –, el le amintea oficialităţilor de rezultatele obţinute: „*Posturile de la mai toate şcoalele din ţară, care până aci erau ocupate de străini fără merite, sunt ocupate azi de români. Pe lângă asta s-au mai adăugat şi artişti, sculptori şi pictori români distinşi care lucrează la înălţarea României. Prin urmare, scopul meu de a servi patria cred că este ajuns.*" Cu imens amar, încheia scrisoarea: „*Rămâne să vedem dacă mai pot continua în asemenea condiţii.*"

Aman a fost omul providenţial atât pentru înfiinţarea şi funcţionarea învăţământului artistic românesc, cât şi pentru mişcarea artistică. Mai mult încă, dorea înfiinţarea unei galerii naţionale de artă. A fost personalitatea de răspântie în evoluţia picturii de şevalet la noi în ţară. Cu toate că era înzestrat cu toate cele pentru a ajunge un pictor important, prudenţa şi un anume conservatorism l-au făcut să ezite acolo unde Andreescu şi Grigorescu au răzbit. Încăpăţânat în patriotismul său, el s-a dedicat în cea mai mare parte a creaţiei sale picturii istorice, neglijând adevăratele probleme ale artei şi ale evoluţiei sale în Occident. Riscând un joc de cuvinte, se poate spune că Aman a fost mic în marea pictură şi mare în cea mică, de gen. Pictura lui istorică este seacă, rigidă, şi multe dintre tablourile sale istorice par teatrale puneri în scenă cu doza de artificiu pe care aceasta o incumbă. În schimb, în pictura intimistă, în peisaje şi mici compoziţii se arată în adevărata lui valoare; este spontan, mânuieşte pensula şi culoarea cu pricepere, liber, ceea ce face ca acestea să semene uneori cu pânzele impresioniştilor. Despre Aman, istoricul de artă George Oprescu spunea că „*N-avea aripile care să-l poarte spre înălţimile către care Grigorescu şi-a luat zborul.*" Se uită însă că înainte de Aman pictura de şevalet propriu-zis românească aproape că nu exista, că mai toţi pictorii erau străini. Loefler şi Stawski erau polonezi, Schiavoni şi Livaditti erau de loc din Trieste, Wallenstein şi Schoefft erau nemţi, Trenk era elveţian, iar Rosenthal - evreu ungur. Puţina pictură de şevalet autentic românească era redusă mai cu seamă la portrete şi chiar dacă astăzi nota de naivitate şi stângăcie a acestora încântă, trebuie recunoscut că era schematică, rigidă, cu pronunţat caracter decorativ şi defazată faţă de fenomenul artistic european. Or Aman, chiar dacă n-a reuşit decât parţial în demersul său, a vrut să creeze o punte între pictura de factură bizantină şi arta modernă, să conecteze estul cu vestul şi ceasul artistic românesc cu cel occidental. Ce n-a izbândit el, avea să înfăptuiască Grigorescu.

Academia de arte bucureşteană poartă numele lui Grigorescu, pictor cu incontestabil mai mari merite artistice decât Aman, însă înfiinţarea ei sub numele de Şcoală de bele-arte se datorează eforturilor celui din urmă. Lui Aman trebuie să-i fie recunoscătoare arta românească sub toate aspectele ei: învăţământ artistic, mişcare expoziţională, crearea unui mediu propice receptării şi dezvoltării sale. Grigorescu l-a depăşit în statură pe Aman, însă n-are niciun merit în formarea învăţământului de artă autohton şi nici barem calitatea de fost elev al *Şcoalei de bele-arte*, el doar a profitat de condiţiile create de Aman. Trambulina de pe care şi-au luat zborul atâţia artişti români, pictori, sculptori, graficieni de cea mai bună calitate – lista e lungă! – a fost creată de mai puţin strălucitul pictor, dar mare bărbat care a fost Aman. La 120 de ani de la dispariţia acestui spirit înalt şi entuziast patriot, mă întreb dacă, moral, este justificat gestul acordării numelui lui Grigorescu instituţiei de învăţământ artistic bucureştene atunci când se ştie că fondatorul ei a fost Aman; că acesta a avut de înfruntat cele mai mari probleme pentru a o menţine viabilă; că a înfruntat cele mai mari vitregii într-o vreme când artele nu erau preţuite cum se cuvine în România; că în timp ce Grigorescu devenise răsfăţatul publicului cu dare de mână şi al colecţionarilor, Aman, directorul întâii *Şcoalei de bele-arte* din ţară, era plătit cu o sumă mizeră...

Nu ştiu în ce condiţii, când şi cine a decis acordarea numelui lui Grigorescu instituţiei de învăţământ artistic bucureştene, dar nu pot să nu-mi exprim mirata supărare că tocmai fondatorul ei a fost ignorat şi dat la o parte, iar uriaşul său efort cu desăvârşire uitat. Grigorescu merită toată admiraţia pentru pictura sa, însă marele respect, căci despre asta e vorba, pentru a fi creat şi impulsionat învăţământul şi mişcarea artistică în a doua jumătate a secolului XIX, i se cuvine de drept lui Theodor Aman.

Scurt istoric al artelor plastice în Câmpulung Muscel (II)

Gheorghe PAULIAN

Stabilirea capitalei la Câmpulung, în timpul domniei acestui mare strateg și bun organizator de țară, precum și a urmașilor săi, Nicolae Alexandru Basarab (1325-1364) și Vlaicu Vodă (1364-1377), a creat posibilitatea dezvoltării culturii, întrucât cancelaria domnească cerea emiterea de documente în limbile de circulație din acea vreme, respectiv, slavona, greaca și latina. Asta presupune existența unui învățământ local, nu numai pentru citeți sau anagnosți, ci și pentru o parte dintre laici, negustori, boiernași, fiindcă aici se întreținea corespondență diplomatică, exista preocupare pentru a pregăti slujbași necesari organizării noului stat etc. Toate acestea cereau o intensă activitate de instruire și educare și existența ei rezultă din documentele scrise la Câmpulung, în acea epocă, în limbile slavonă și latină. Această aplecare spre cultură aduce și arta din afară. În biserici este prezentă pictura bizantină, peste care însă se suprapune cultura populară a meșterilor. Mă refer în special la monumentala Biserică Domnească de la Curtea de Argeș, de o grandoare niciodată întâlnită în Bizanț, de o nobilă armonie spațială, un desăvârșit echilibru al maselor arhitectonice. În *Pictura românească în imagini* (Ed. Meridiane, 1970), de Vasile Drăguț, Vasile Florea și alții, la pagina 12 se spune: „*...picturile murale interioare constituie cel mai amplu și mai prețios ansamblu iconografic din epoca timpurie a artei medievale românești*".

LESPEDEA DE MORMÂNT A VOIEVODULUI NICOLAE ALEXANDRU BASARAB

În deceniile următoare, activitatea meșterilor-pictori a fost destul de vie, dovadă că au decorat și Biserica Domnească din Câmpulung, unde a fost îngropat primul Basarab. Mai târziu, Vladislav, nepotul lui Basarab I, aduce în țară pe cunoscutul egumen Nicodim, de la care ne-a rămas capodopera de artă caligrafică *Evanghelierul* din 1405. Si, fiindcă am vorbit de scris, nu uităm că de la Câmpulung se păstrează primul document scris în limba română, cel din 1521, scrisoarea județului Neacșu către judele Brașovului, Hans Benkner. De altfel, C.D. Aricescu spune că la Câmpulung a existat o școală pe la mijlocul sec. al XVI-lea, funcționând pe lângă Biserica Domnească întemeiată de Doamna Chiajna și fiul ei Petru, la 1552.

Pârvu Mutu, Biserica Filipeștii de Pădure Copii - tablou votiv

Trebuie menționat faptul că boierimea din afara Câmpulungului, neputându-se fixa aici datorită privilegiului local și exclusiv al orășenilor de baștină de a poseda terenuri, case etc., iar domnia, respectiv cultura de curte a avut o perioadă scurtă de timp (1330-1369), cultura orășenească si-a dezvoltat condiții cu încărcătură specifică. Exemple sunt multe, de la lespedea de mormânt a voievodului Nicolae Alexandru din 1364, împodobită cu lujeri florali, la o mulțime de piese epigrafice.

Din perioada de laicizare a scrisului sunt păstrate până astăzi, de la meșterii pietrari cruceri câmpulungeni numeroase monumente lapidare frumos ornamentate, în special crucile votive de la răspântiile drumurilor, lespezi tombale, pisanii și altele, dovadă că meșterii posedau știința scrisului în slavonă ori latină.

Odată cu venirea pe tron a lui Constantin Brâncoveanu, progresul în cultură și artă se simte și la Câmpulung. Continuator al reformelor începute de Matei Basarab, voievodul împrospătează și dezvoltă artele.

Documentele vremii amintesc mereu nume de pictori, prezența acestora în viața socială fiind tot mai importantă. Conștienți de valoarea lor, meșterii *zugravi de subțire* se vor semna pe lucrări, iar în unele biserici își vor adăuga și portretul, cum e cazul lui Pârvu Mutu. Pârvu Mutu Pârvescu (1657-1737) s-a născut la Câmpulung, în cartierul Vișoi, în ziua de 12 oct. 1657, fiind fiul preotului Ion Pârvescu, dar numele l-a luat de la nașul său Pârvu Vlădescu, vistierul. Învață carte și primește noțiuni de pictură încă de la 12 ani în centrul artistic și cultural de la Mănăstirea Negru Vodă. Apoi, timp de 6 ani, se perfecționează în Moldova, unde cunoaște valoroase monumente de cult, cu o apreciată valoare artistic-picturală. Aici își formează gustul pentru ornamentica bogată, somptuoasă și rafinată.

Întors în Țara Românească, devine pictor de curte al boierilor Vlădești și Cantacuzini. Realizează ansamblurile de pictură murală ale bisericilor Negru Vodă din Câmpulung, Aninoasa din Muscel, monumentele de cult de curte de la Filipeștii de Pădure, Mărgineni, Mănăstirile Colțea și Sinaia, Biserica Fundenii Doamnei, Biserica Adormirea din Râmnicul Sărat și Sf. Gheorghe Nou din București. Începând din 1702 creează o școală de pictură în București, unde ucenicesc o seamă de tineri ce vor ajunge mai târziu meșteri cunoscuți, ca Stan, Marin, Radu, Nicolae, ce vor semna unele zugrăveli alături de Pârvu Mutu (supranumele de Mutu i-a provenit de la o greutate a vorbirii pe care o corectează abia spre bătrânețe). În a doua jumătate a vieții se retrage la Mănăstirea Mărgineni, unde face traduceri din marea bibliotecă a Cantacuzinilor de aici, mănăstirea fiind ctitorie a acestora. Moare târziu, în 1737, la Schitul Robaia, „*...după ce lăsase o cantitativă și valoroasă operă artistică, prin linia novatoare ce a adus în arta tradițională a zugrăvieі.*" (I. Hurdubețiu, Fl. Mîrțu, N. Nicolaescu, I. Stănculescu, *Câmpulung-Muscel, ieri și azi*, Tipografia Univ. București, 1974, pag. 340.)

În afara impresionantei opere de pictură murală, a pictat și un număr considerabil de icoane. Provenind dintr-un mediu de cărturari, cultivându-se încă de mic, Pârvu Mutu a știut să aleagă din pictura bună a vremii sale tot ce putea să se potrivească nevoii de autodefinire existentă la principalii reprezentanți ai culturii de atunci. Aceasta este explicația la înțelegerea în mod diferit a artei portretului, nu hieratizat bizantinic ca la predecesorii săi, ci umanizat, ancorat în realitatea prezentului de atunci. Este considerat pictorul care aduce laicizarea portretului în arta plastică românească. Dacă înaintea lui, un zugrav original, viguros în exprimare, este Tudoran din Băjeștii de Muscel, care poate fi considerat primul nostru mare portretist din pictura veche, Pârvu Pârvescu este pictorul care nu numai că avea o bogată cultură, dar nu era străin de inovațiile promovate de pictura Renașterii târzii și de cea a Barocului, aflate în gravurile de reproducere din întinsa bibliotecă a Cantacuzinilor, de aici și viziunea lui novatoare în pictura vremii. (Va urma.)

Semnează în acest număr

- Horia BĂDESCU – scriitor, Cluj-Napoca
- ÎPS CALINIC – arhiepiscop al Argeșului și Muscelului
- Dan D. FARCAȘ – matematician și scriitor, București
- Acad. Solomon MARCUS – București
- Dragoș VAIDA – prof. univ., București
- Ștefan Ion GHILIMESCU – scriitor, Târgoviște
- Gabriela CĂLUȚIU-SONNENBERG – scriitor, Spania
- Nicolae PETRESCU-REDI – scriitor, Ploiești
- Sanda GOLOPENȚIA – prof. univ., SUA
- Cucu URECHE – artist plastic, C. de Argeș
- Ion PĂTRAȘCU – diplomat, București
- Florian COPCEA – scriitor, Turnu Severin
- Emanoil STERESCU – profesor, C. de Argeș
- Ana-Maria GOILAV – arhitect, București
- Pr. Daniel GLIGORE – Curtea de Argeș
- Acad. Răzvan THEODORESCU – București
- Andrés MOYA – prof. univ., Spania
- Cristian S. CALUDE – prof. univ., Noua Zeelandă
- Florea FIRAN – scriitor, Craiova
- Ion C. ȘTEFAN – scriitor, București
- Mircea OPRIȚĂ – scriitor, Cluj-Napoca
- Mariana ȘENILĂ-VASILIU – artist plastic, Pitești
- Gheorghe PAULIAN – grafician, Câmpulung Muscel